

Kart som verktøy for synliggjøring av sjøsamisk tradisjonskunnskap

SPL - 3900

Pål Julius Nilsen

*Mastergradsoppgave i Samfunnsplanlegging og kulturforståelse
Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning
Universitetet i Tromsø
Høsten 2010*

Forord

Jeg er nå kommet til enden av arbeidet med masteroppgaven. Det er mange jeg ønsker å takke i den forbindelse.

Kildemateriale innsamlet av nå avdøde Johan Albert Kalstad, om tradisjonelle fiskerier i Indre Varanger, har vært sentralt i arbeidet mitt. En forespørsel rettet til meg, om å produsere et digitalt kart på grunnlag av dette materialet, og produksjonen av kartet var utløsende for valget mitt av en problemstilling i forhold til tradisjonskunnskap og kart. Jeg fikk tillatelse fra Tromsø museum til gjøre bruk av deler av kildematerialet, og ønsker å takke for det. Jeg ønsker også å takke lokalpersoner i Nesseby som har hjulpet til med å kvalitetssikre kartet.

Siden januar 2010 har jeg vært tilknyttet Fávllis - samisk fiskeriforskningsnettverk, og har fått mye hjelp og veiledning fra nettverksmedarbeiderne, og ønsker å takke for det. Jeg vil særlig takke Einar Eythorsson som har hjulpet meg mye i oppgaveprosessen.

Jeg ønsker å takke informantene mine, tilknyttet Varanger Samiske museum i Nesseby, og Sjøsamisk kompetansesenter i Billefjord i Porsanger.

En takk til veilederen min Ragnar Nilsen for gode samtaler.

Til sist ønsker jeg å takke medstudentene og alle andre på Samfunnsplanlegging for en inspirerende tid.

Tromsø 15. november 2010

Innhold

1	Innledning	1
2	Problemstilling og avgrensning	3
2.1	Valg av problemstilling	3
2.2	Problemstilling	4
2.3	Avgrensning og operasjonisering av problemstillingen	4
3	Teori og litteratur	7
4	Metode	11
4.1	Innledning	11
4.2	Utarbeidelse av digitalt kart over fiskegrunner i Indre Varanger	13
4.2.1	Produksjon og kvalitetssikring av digitalt kart	13
4.2.2	Drøfting av arbeidsprosessen	18
4.3	Feltarbeid i tilknytning til institusjonene Varanger Samiske Museum og Sjøsamisk kompetansesenter	21
4.3.1	Gjennomføring av feltarbeidet	21
4.3.2	Oppsummering av resultater fra feltarbeidet	22
4.3.3	Kommentarer til feltarbeidet	24
4.4.	Etikk	25
5	Analyse	26
5.1	Fiskegrunner og med i Indre Varanger	26
5.1.1	Digitalt kart over fiskegrunner i Indre Varanger. Diskusjoner om kulturlandskap og kart	26
5.1.2	Konstruksjon av med, og bruk av med og fiskeplasser	30
5.1.3	Den økologiske og økonomisk kulturelle konteksten fiskeplassene brukes i	38
5.1.4	Oppsummering	43
5.2	Kan bruk av digitale kartfremstillinger bidra til formidling av sjøsamisk kulturhistorie og kulturlandskap?	44
5.2.1	Hvordan kan bruk av digitale kartfremstillinger bidra til formidling av sjøsamisk kulturhistorie og kulturlandskap?	44
5.2.2	Forhåpninger til bruk av kartmateriale	53
5.3	Kan kartfremstillinger av tradisjonelle bruksområder være relevante for samiske fiskeriretthetsspørsmål?	56
5.3.1	Hvordan kan kartfremstillinger av tradisjonelle bruksområder være relevante for samiske fiskeriretthetsspørsmål?	56
5.3.2	Lokale rettsoppfatninger	65
5.3.3	Indigenous mapping. Erfaringer fra Canada	66
5.3.4	Eierskap av, og kontroll over tradisjonskunnskap	68
5.3.5	Oppsummering	70
7	Avslutning	71
	Kilder/ Litteratur	73
	Vedlegg	78

Illustrasjoner

Fig. 1	Grunner i Indre Varanger. Utsnitt av et av Kalstads kart	16
Fig. 2	Grunner i Indre Varanger. Utsnitt av ferdig kart	17
Fig. 3	Unjárnjuorra ja Ruŋgu/ Nessebygrunnen og Ruŋgu	32
Fig. 4	Skihčči	33
Fig. 5	Beahkánjuorra	35
Fig. 6	Njárgii Stállu	37
Fig. 7	Et av Kalstads kart	43

1 Innledning

I 1994 jobbet jeg for det norske MAB-programmet, som er en del UNESCOs Man and Biosphere (MAB) program, se (Jentoft ed. 1998: xv – xvii), og Varanger Samiske Museum med å intervju pensjonerte fiskere i Nesseby, om tidligere tiders fiskerier. I 2009 ble jeg som student i Samfunnsplanlegging og kulturforståelse, tilknyttet Fávllis - samisk fiskeriforskningsnettverk. Fávllis-nettverket ble etablert i 2003 etter initiativ av Senter for samiske studier ved universitet i Tromsø. Med i nettverket er forskningsinstitusjoner og lokale kompetansesentra som beskjeftiger seg med ressursforvaltning, rettighetsspørsmål, og/ eller kulturelle emner i sjøsamiske områder (Fávllis-prosjektet 2008). Fávllis-prosjektet har vært i gang siden begynnelsen 2008. Først under navnet ”Fjord ecosystems – Sami communities: Local ecological knowledge and socio-ecological history”. Prosjektets hovedmål er å frembringe forskningsrelevant kunnskap om nordlige fjorder, med vekt på fjorder som økosystem. Inkludert sosio- økologisk historie i fjordområdene. Prosjektet er nå inne i fase 2, som har fått navnet: “Tradisjonell kunnskap og forvaltning av fjorder som økosystem og kulturlandskap”. Hovedmålet er utvidet til å innbefatte fjorder som kulturlandskap (Fávllis-prosjektet 2008: 1).

Jeg ble i forbindelse med engasjementet i Fávllis-nettverket forespurt om å lage digitale kart over fiskegrunner i Indre Varanger. Grunnlaget for kartene skulle være innsamlinger om tradisjonskunnskap om fiskerier, og plassering av fiskegrunner i Indre Varanger gjort av avdøde Johan Albert Kalstad på begynnelsen av 1990-tallet. Blant annet arbeidet jeg hadde gjort i 1994 for MAB-programmet, og min kjennskap til lokale forhold, lokalhistorie, og den samiske dialekten i området, gjorde at jeg vurderte at jeg hadde en bakgrunn for å produsere de digitale kartene. Jeg begynte arbeidet med det digitale kartet våren 2009, og ferdigstilte det i løpet av 2010. Det digitale kartmaterialet planlegges å gå inn i en kunnskapsbase som er under planlegging av Fávllis-nettverket, og kartmaterialet vil også utgis i papirform i en bok om tradisjonskunnskap om fiskerier i Varanger, utarbeidet på grunnlag av materiale samlet inn av Kalstad.

Da jeg ble å jobbe med å utarbeide det digitale kartet over fiskegrunner i Indre Varanger, så jeg at det dette arbeidet var noe jeg kunne bygge på i arbeidet med en masteroppgave. Det er innhentet tillatelse til bruk av Kalstads materiale fra Tromsø museum, som er eier av det. Jeg

har brukt deler av Kalstads innsamlete materiale og det digitale kartet som er utarbeidet på grunnlag av det i oppgaven men, har i tillegg også dratt inn materiale fra jobben jeg gjorde for MAB-programmet, samt fra internettsider som viser tradisjonell bruk, og relevant litteratur. Fokuset i problemstillingen og oppgaven er hvordan kartfremstillinger av tradisjonelle bruksområder kan bidra til formidling av sjøsamisk kulturhistorie og kulturlandskap, og hvordan slike kartfremstillinger kan bidra til å belyse sjøsamiske fiskerirettigheter. I oppgaven viser jeg hvordan jeg har jobbet med å produsere et digitalt kart, hovedsakelig på grunnlag av Kalstads innsamlete materiale, men også supplert og kvalitetssikret med annet materiale. Etter det diskuterer jeg hvordan kartmateriale kan brukes til formidling av sjøsamisk kulturhistorie, kulturlandskap, og til å belyse og synliggjøre sjøsamiske fiskerirettigheter.

Oppgaven er oppbygd på følgende måte. Først er det en innledning med en kort forklaring av bakgrunn for oppgaven og tema for oppgaven. Etter det følger det et kapittel om problemstillingen og avgrensning. I kapitlet forklares bakgrunn for valg av problemstillingen, problemstillingen presenteres, og den empiriske avgrensningen og operasjonaliseringen av problemstillingen presenteres. Etter det følger et kapittel hvor teorien jeg vil gjøre bruk av presenteres. Deretter følger det et kapittel om metode. I kapitlet forklarer jeg bakgrunnen for valg av metode og jeg forklarer hvordan jeg jobbet med produksjon av kart og metodene jeg brukte i forbindelse med feltarbeid. I slutten av dette kapitlet er det noen betraktninger om etikk. Etter det følger kapitlet med selve analysen i forhold til problemstillingen. Kapitlet er delt inn i 3 hoveddeler. I den første delen relaterer jeg kartet over fiskegrunner i Indre Varanger til diskusjoner om kulturlandskap, og diskusjoner om karts evne til å illustrere alle de forskjellige aspektene av urfolks kulturlandskap/ landskap, samt belyser bruk av med og fiskeplasser og konteksten de brukes i. I den andre delen diskuteres det om digitale kartfremstillinger kan bidra til formidling av sjøsamisk kulturhistorie og kulturlandskap. Etter det, følger det en diskusjon om kartfremstillinger av tradisjonelle bruksområder kan være relevante for samiske fiskerirettighetsspørsmål. Til slutt i oppgaven er det et avslutningskapittel hvor jeg oppsummerer funnene i oppgaven, samt kommer med avsluttende kommentarer.

2 Problemstilling og avgrensning

2.1 Valg av problemstilling

Kartmaterialet jeg har utarbeidet på grunnlag av Kalstads materiale er fra en sjøsamisk sammenheng, og den vesentligste informasjonen som fremkommer i der er plassering og avgrensning av fiskegrunner, de samiske stedsnavnene på dem, med, samt informasjon om grunnene og medene.

Jeg har tidligere i forbindelse med arbeid med forvaltning av samiske kulturminner for Sametinget forhold meg til, og jobbet med kart, både papirkart og digitale kart, og har i den sammenheng sett at kart er et kraftfullt formidlingsmedium. Utviklingen av, og økningen i bruken av digitale kart de siste tiårene har gitt nye muligheter i forhold til bruk av kartografiske fremstillinger. Slike digitale kartfremstillinger kan brukes til å synliggjøre de forskjelligste ting, men har så vidt jeg har kunnet bringe på det rene, i liten grad vært brukt til formidling av sjøsamisk kulturhistorie og kulturlandskap.

Sett i forhold til de mulighetene for formidling bruk av digitale kart gir, mener jeg det kan være et ubrukt potensiale for bruk av digitale kart i formidling av kulturhistorie og kulturlandskap i sjøsamiske sammenhenger. Jeg har derfor utformet en problemstilling i forhold til det. Dette kan være en måte å bidra til bevaringen av en gammel kulturarv som har vært på vikende front lenge, i forbindelse med tilbakegangen av samisk språk i kyst, og fjordområder, og endringer i næringsstrukturen og næringstilpasningene i disse områdene.

Slike digitale kart også kan ha relevans for fiskerirettighetsspørsmål. Jeg har derfor i løpet av arbeidsprosessen utvidet problemstillingen til å omfatte også den dimensjonen.

Dokumentasjon og synliggjøring av sedvane, og langvarig utnyttelse av, og tilknytning til fiskeriressursene kan vise seg å bli viktig i prosessene som foregår nå, i kjølvannet av Kystfiskeutvalget for Finnmarks utredning (NOU 2008: 5), i forhold til rettighetene til fiskeriressursene i Finnmark.

Som det fremgår av det ovenstående, så har jeg en hypotese om at digitale kart kan brukes til å synliggjøre sjøsamisk kultur, innbefattet næringsliv og landskapsforståelse, og at denne

synliggjøringen i forlengelsen kan brukes i rettighetsdebatter og i den sammenheng som grunnlag for juridiske vurderinger, og politiske vedtak. For å prøve å få et svar på de nevnte spørsmålene har jeg utformet en problemstilling som jeg vil diskutere.

2.2 Problemstilling

Problemstillingen min er: *Kan bruk av digitale kartfremstillinger bidra til formidling av sjøsamisk kulturhistorie og kulturlandskap, og kan kartfremstillinger av tradisjonelle bruksområder være relevante for samiske fiskerirettighetsspørsmål?*

2.3 Avgrensning og operasjonalisering av problemstillingen

For å svare på problemstillingen gjør jeg bruk av og avgrenser meg til følgende materiale: Materiale fra eget feltarbeid foretatt i 2009 og 2010, materiale fra Kalstads feltarbeid i Varanger på 1990-tallet og det digitale kartmaterialet produsert på grunnlag av det, materiale fra eget feltarbeid i Varanger forbindelse med MAB-prosjektet i 1994, eksempler på relevante internettpresentasjoner, og en cd-rom, hvor man ser hvordan kulturhistorie/ kulturlandskap og lignede forhold presenteres, samt eksempler og teori fra relevant litteratur.

Kalstads materiale består av transkriberte intervjuer av hovedsakelig pensjonerte fiskere fra Varanger området, samt en samling av kart i en ikke ferdigstilt form hvor fiskegrunner, en del andre fiskeplasser, en del fiskemed, og innsig av, og gyteområder for, den stedegne torsken er avmerket/ indikert. Jeg har (hovedsakelig) på grunnlag av dette materialet utarbeidet et digitalt kart som viser fiskegrunner i Indre Varanger og de samiske navnene på disse. I kartet er også en del med, samt navnene på dem satt inn. Til de fleste lokalitetene er det utarbeidet dokumenter med opplysninger om stedet. Det ble foretatt et mindre feltarbeid for å kvalitetssikre kartet.

Materialet fra MAB-prosjektet består av intervjuer av pensjonerte fiskere som for det meste ikke er transkribert, men som det er skrevet referat fra intervjuene av på samisk og norsk. To av intervjuene er transkribert. Det eksisterer opptak av alle disse intervjuene, men jeg har ikke gjort bruk av dem. Intervjuene omhandler tidligere tiders fiske i Varanger, innbefatter en del om fiskeplasser, med, fiskens vandringer i forhold til de forskjellige sesongene og gyteplasser.

Jeg har brukt dette materialet i arbeid med kvalitetssikring og supplering (særlig i forhold til opplysninger om bruk av fiskeplassene, og noe i forhold til med for fiskeplassene) av det digitale kartet.

I løpet av sommeren 2009 og i februar 2010 utførte jeg et feltarbeid i forhold til to institusjoner, Varanger Samiske Museum og Sjøsamisk kompetansesenter, som har formidling av sjøsamisk kultur som en vesentlig del av sin virksomhet. Jeg presenterte kartmaterialet over fiskegrunner i Indre Varanger, utarbeidet på grunnlag av Kalstads kilemateriale, for representanter for disse to institusjonene, og spurte dem hvilket potensiale de ser i bruk av digitalt kartmateriale til formidling av kulturhistorie og kulturlandskap i en sjøsamisk sammenheng. Disse intervjuene har primært gått på forhold som gjelder formidling. Sjøsamisk kompetansesenter har jeg også spurt om kartmateriales relevans for rettighetsspørsmål, og fått innspill i forhold til det. Jeg vil i tillegg til intervjuene som jeg har foretatt, gjøre bruk av data fra et folkemøte som ble holdt i Nesseby 12. januar 2010, hvor bruk og publisering av Kalstads materiale, bl.a. bruk kartene fra Indre Varanger ble diskutert. Dataene fra folkemøtet er ikke veldig omfattende, men er relevante både for oppgavens diskusjon i forhold til om digitale kart over tradisjonelle bruksområder kan bidra til formidling av sjøsamisk kulturhistorie og kulturlandskap, og i forhold til diskusjonen om kartfremstillinger av tradisjonelle bruksområder kan være relevante for samiske fiskerirettighetsspørsmål.

Internettpresentasjonene jeg vil se på, består av eksempler på hvordan man har presentert kartfremstillinger av kulturlandskap, kulturminner, og stedsnavn, med tilleggende opplysninger på internett. Internettssidene jeg vil se på er hovedsakelig fra Norge, men jeg vil også se på en side fra Canada: ”Pepamuteiati nitassinat. As we walk across our land” (Pepamuteiati nitassinat. As we walk across our land 2009: <http://www.innuplaces.ca/index.php?lang=en>) som viser en urfolksgruppes tradisjoner om og bruk av landskapet. Jeg vil omhandle Sjøsamisk kompetansesenters internettside (Sjøsamisk kompetansesenter 2010: <http://www.mearrasapmi.no/>) mye i oppgaven. Den er etter hvert utvidet med internettpresentasjonen ”Fjorden og landet” (Sjøsamisk kompetansesenter 2010: http://www.mearrasapmi.no/index.php?option=com_content&view=article&id=58%3Afjordlandskapet&catid=1%3Aokologi&Itemid=53&lang=nb), som omfatter samiske stedsnavn på land og på sjøen, samt opplysninger om plassene, samt en liste som omfatter samiske ord og uttrykk om sjøen. Jeg har intervjuet lederen på sentret om erfaringene de har hatt etter at de la

ut stedsnavn, og informasjon om dem før jul 2009, samt om planene deres videre for nettsiden. De andre nettstedene som jeg vil se på, er internettstedet Gáisi (Gáisi 2010: <http://www.gaisi.no/index.php>), hvor samiske stedsnavn i Kåfjordområdet presenteres (etter hvert skal også kulturminner i området komme til) og YPY- Nenets (YPY- Nenets 2010: <http://npolar.no/ipy-nenets/>), hvor tradisjonell bosetning og bruk, hovedsakelig reindrift, i det autonome Nenets området i Nordvest Russland presenteres. I presentasjonen vises også moderne inngrep, og andre nyere endringer i landskapet. Jeg vil hovedsakelig se på, og relatere meg i forhold til disse nettstedene i diskusjonen om digitale kart over tradisjonelle bruksområder kan bidra til formidling av sjøsamisk kulturhistorie og kulturlandskap, men jeg vil komme innom sjøsamisk kompetansesenters virksomhet i diskusjonen om kartfremstillinger av tradisjonelle bruksområder kan være relevante for samiske fiskerirettighetsspørsmål. I tillegg til de nevnte internettssidene vil jeg også se på en cd-rom, Rákkonjárga, som viser samiske stedsnavn i Berlevåg kommune (Johansen og Sara 2007).

Jeg vil gjennomgå teorien jeg vil bruke i neste kapittel.

3 Teori/ litteratur

Litteratur jeg hovedsakelig vil gjøre bruk av i diskusjonen består, foruten litteratur om kvalitativ metode av litteratur om kulturlandskap og landskap, og av litteratur som omhandler dokumentasjon av etnografiske landskapsdata i urfolkssammenhenger, og bruken av disse dataene.

Litteraturen om dokumentasjon av etnografiske landskapsdata i urfolkssammenhenger omhandler hovedsakelig kartlegging av landskapsbruk, bruksområder og bosetning i urfolksområder, det man gjerne kaller for ”Indigenous mapping”, men som har forskjellige tilnærminger og forskjellige navn i forskjellige deler av verden hvor metodologien(e) brukes (Chapin, Lamb and Threlkeld 2005: 622). I Canada og Alaska hvor slik kartlegging nesten utelukkende er blitt gjort blant jakt/ samler/ fisker/ fangst befolkninger, har slike kartlegginger ofte inngått som en del av større studier av urfolks livberging og eksistens. Om disse studiene er det blitt brukt begreper som; ”traditional land use studies”, ”traditional knowledge and land use studies”, ”traditional land use and occupancy studies”, ”traditional use studies” og ”aboriginal land use and occupancy studies”. Kartleggingsdelen av studiene har stort sett blitt kalt det samme som studiene men med ordet ”study”, byttet ut med ordet ”mapping”. Andre navn som er blitt brukt er; ”subsistence mapping”, ”subsistence use area mapping” og ”resource use mapping” (Chapin, Lamb and Threlkeld 2005: 622). Lignende metodologier er blitt brukt i Asia, Afrika, og Latin-Amerika i blandede jakt/fiske og jordbrukssamfunn, og man har måtte forholde seg til en langt mer variert situasjon enn i Alaska og Canada. Navn som er brukt på disse studiene/ kartleggingene er; ”participatory mapping”, ”participatory land use mapping”, ”participatory resource mapping”, ”community mapping”, ”ethnographic mapping”, ”counter-mapping” m.fl. (Chapin, Lamb and Threlkeld 2005: 622 - 623).

Den mer teknologiske delen av fagretningen, som har vokst frem siden midten og slutten av 1990-tallet med fremveksten av digitale kartverktøy, kalles blant annet for ”participatory GIS” (PGIS), ”public participatory GIS” (PPGIS), ”community-integratet GIS”, og ”mobile interactive GIS”. ”Participatory GIS”, som er det vanligste navnet på dette fagfeltet, som er i sterk vekst, er en retning som har et bruksområde langt utover urfolkssammenhenger (Chapin, Lamb and Threlkeld 2005: 623). Fagfeltet ”participatory GIS” som er hovedsakelig er innrettet mot å bemektige lokalsamfunn drar veksler på flere fagtradisjoner (PPgisnet 2010:

<http://www.ppgis.net/pgis.htm>). På nettstedet PPGis.net skrives det følgende om fagfeltet ”participatory GIS”:

“Participatory GIS is an emergent practice in its own right; developing out of participatory approaches to planning and spatial information and communication management (Rambaldi and Weiner 2004). The practice is the result of a spontaneous merger of Participatory Learning and Action (PLA) methods with Geographic Information Technologies and Systems (GIT&S). PGIS combines a range of geo-spatial information management tools and methods such as sketch maps, Participatory 3D models (P3DM), aerial photographs, satellite imagery, Global Positioning Systems (GPS) and Geographic Information Systems (GIS) to represent peoples’ spatial knowledge in the forms of virtual or physical, 2 or 3 dimensional maps used as interactive vehicles for spatial learning, discussion, information exchange, analysis, decision making and advocacy. Participatory GIS implies making GIT&S available to disadvantaged groups in society in order to enhance their capacity in generating, managing, analysing and communicating spatial information.” (PPgisnet 2010: <http://www.ppgis.net/pgis.htm>. Hentet 11.11.2010).

I USA har det ikke vokst frem en egen metodologi og fagtradisjon i forhold til arbeidet med kartlegging av urfolks bruk av områder. Man har der blitt sterkt påvirket av flere institusjoner som har bidratt med GIS-teknologi i slikt arbeidet, og man har der ikke benyttet seg de metodologiene som man har benyttet seg av Canada/Alaska, Asia, Afrika, og Latin-America, som bygger på sterkere medvirking og involvering av lokalsamfunnene kartleggingen foregår i (Chapin, Lamb and Threlkeld 2005: 622 - 623), men heller nyttegjørt seg mye av den allmenne GIS teknologien som har vokst frem siden 90 tallet, noe som innebærer at man har en liten grad av egen metodologi, men en utstrakt bruk av GIS og relaterte teknologier (Chapin, Lamb and Threlkeld 2005: 623 - 626). Litteraturen jeg gjør bruk av er hentet fra det man kan kalle ”indigenous mapping” i en snever forstand, eller fra de noe bredere fagområdene ”participatory mapping”, og ”participatory GIS”, som brukes i kartlegginger av et videre spekter av samfunn. Litteraturen handler mye om produksjonen av kart og prosessene i forhold til det, og i mindre grad om måter å presentere kartene på. Imidlertid har mye av litteraturen en god del om bruksområder for kartene, og mye om hvordan kartene kan brukes i rettighetsprosesser jf (Chapin, Lamb and Threlkeld 2005: 630).

Fra det nevnte fagfeltet, ”Indigenous mapping” vil jeg særlig dra på perspektiver fra følgende verk. Artikkelen ”Mapping Indigenous lands” (Chapin, Lamb and Threlkeld 2005). Artikkelen gir en oversikt over historien, og de forskjellige formene fagfeltet ”indigenous mapping” har. I tillegg går artikkelen en del inn på fagfeltets bruksområder. Det overordnede

blikket i artikkelen gjør den kan brukes til sette den andre litteraturen fra fagfeltet i en faglig og historisk kontekst, og jeg har allerede brukt artikkelen i dette kapitlet til å gi en rask innføring i fagfeltet "indigenous mapping". Artikkelen inneholder for øvrig en del perspektiver om kartlegging og bruk av kartene som jeg vil bruke i diskusjonen. Jeg vil også gjøre bruk av to metodeverk som går på innsamling av data til, og produksjon av kart: "Chief Kerry's Moose" (Tobias 2000), og "Indigenous Landscapes. A Study in Ethn-cartography" (Chapin and Threlkeld 2001). I disse to verkene, er det diskusjoner og perspektiver i forhold til innsamling av materiale til og bruk av kart, som jeg vil dra vekslers på. Til slutt er det to verk til innenfor fagfeltet som er sentrale i diskusjonene mine. I boka "Maps and Dreams" (Brody 2002) behandler Hugh Brody sitt arbeid med kartlegging av landskapsbruken til Beaver indianerne i British Columbia. I boka relaterer han sitt eget arbeid i forhold til perspektiver og problematikk i forhold til innsamling av materiale til kart, og bruk av kart. Til slutt har du Bjørn Slettos artikkel "Special Issue: Indigenous cartographies" (Sletto 2009: 147). I likhet med Brody, omhandler Sletto problematikk i forhold til innsamling av materiale til kart, og bruk av kart.

Den en nevnte litteraturen innenfor fagfeltet "Indigenous mapping" går som en rød tråd i gjennom hele arbeidet mitt. Jeg vil bruke den i diskusjonen i forhold til om digitale kart over tradisjonelle bruksområder kan bidra til formidling av sjøsamisk kulturhistorie og kulturlandskap, og om kartfremstillinger av tradisjonelle bruksområder kan være relevante for samiske fiskerirettighetsspørsmål. Jeg vil også gjøre bruk av i beskrivelsen av produksjon av det digitale kartet, og i når jeg relaterer kartet til faglige diskusjoner om kulturlandskap.

Litteraturen og teorien jeg vil bruke for å relatere kart og landskapet som vises i dem i forhold til diskusjoner om kulturlandskap, og diskusjoner om karts evne til å illustrere de forskjellige aspektene av urfolks kulturlandskap, består i tillegg til den nevnte, hovedsakelig kartrelaterte litteraturen, av en presentasjon av hvordan UNESCO definerer kulturlandskap (Buggey 2004: 20), og av diskusjoner i forhold til samiske landskap (Schanche 2002 og 2004), (Holand 2004), og sjølandskap (Maurstad 2004). Kulturlandskap og i enda større grad landskap, er begreper som er fylt med forskjellig innhold av fagfolk og faginstusjoner, og også andre folk og instusjoner. Jeg har valgt å gjøre bruk UNESCOs retningslinjer for definisjon av kulturlandskap og litteratur om samisk landskap fordi UNESCOs måte å definere kulturlandskap er et sett av retningslinjer fattet i et internasjonalt FN organ som jobber med kulturverdier, og antagelig noe av det nærmeste man kommer en universell måte å definere

kulturlandskap på. Jeg anser det for relevant å relatere kart og landskap i forhold til diskusjoner om samisk landskap, da kartmaterialet omhandler samiske navn på landskapselementer på sjøen og på land. Med de nevnte perspektivene får man en lokal forankring i diskusjonen samtidig som man også får satt diskusjonen i en global sammenheng. Jeg gjør bruk av den nevnte litteraturen både i diskusjonen i forhold til kartet jeg selv har produsert, og i de mer generelle diskusjonene om karts relevans for formidling av sjøsamisk kulturhistorie / kulturlandskap, og karts relevans for sjøsamiske fiskerirettighets spørsmål.

I diskusjonen om digitale karts relevans for samiske fiskerirettigheter vil jeg i tillegg til kart, felldata, og litteraturen jeg har nevnt, gjøre bruk av verket ”Sjøsamene og kampen for fjordressursene” (Eythorsson 2001), hvor den fiskerirettslige situasjonen for sjøsamene over tid omhandles. Jeg vil også gjøre bruk av ”NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark”, som ble utarbeidet av Kystfiskeutvalget for Finnmark som ble oppnevnt ved kongelig resolusjon 30. juni 2006 (NOU 2008: 5: 13). Utvalgets hovedmandat var: ”Å utrede samers og andres rett til fiske i havet utenfor Finnmark”. Utvalget skulle som en del av dette mandatet ”foreta og presentere en historisk gjennomgang og kartlegging av samers og andres utøvelse av fiske i Finnmark, og likeledes om fiskerinæringens (inkl. relatert landbasert virksomhet) økonomiske og kulturelle betydning for befolkningen i Finnmark (NOU 2008: 5: 13). Jeg vil diskutere om kartfremstillinger over tradisjonelle bruksområder kan styrke kunnskapen om, og synliggjøre sjøsamisk bosetning, kultur, og fiskerinæringas kulturelle betydning for sjøsamene, og dermed styrke grunnlaget for juridiske vurderinger og politiske beslutninger. Jeg vil vise eksempler fra litteraturen på hvordan bruk av kartfremstillinger over tradisjonell bruk, er blitt brukt for å påvirke juridiske og politiske beslutninger, og drøfte om slike kartfremstillinger kan ha betydning som et grunnlag for juridiske og politiske beslutninger om samiske fiskerirettigheter. Jeg vil også kort komme inn på problematikk i forhold til eierskap og kontroll over tradisjonskunnskap, og vil i den sammenheng komme inn på litteratur hvor internasjonale konvensjoner og internasjonalt lovverk som er relevant problematikken omhandles (Barsh and Henderson 2003) og (Daes 2003).

4 Metode

4.1 Innledning

Utgangspunktet for mitt valg av tematikk og problemstilling var som jeg har nevnt tidligere, arbeidet med å produsere digitale kart over på grunnlag av kartskisser og intervjumateriale etter feltarbeid utført av Kalstad på 1990-tallet.

For å kvalitetssikre plassering av, og navn på grunner og landskapselementer foretok jeg et mindre feltarbeid blant noen eldre fiskere og ressurspersoner i Nessebyområdet (sommeren 2009). I januar 2010 ble det arrangert et folkemøte i Nesseby om bruk og eventuell publisering av Kalstads materiale. Materialet består av de nevnte kartene og av et omfattende tekstmateriale, som nå er bearbeidet, og planlegges utgitt i boks form, med kartet over fiskegrunner og med som et vedlegg. Tilbakemeldinger fra samtaler med personer i forbindelse med dette møtet ble også brukt i arbeidet med å kvalitetssikre kartene.

Til å begynne med, før feltarbeidet mitt sommeren 2009, var intensjonen min å kun diskutere om digitale kartfremstilling av tradisjonskunnskap om landskapselementer på, og i tilknytning til sjøen kan bidra til formidling av sjøsamisk kulturhistorie og kulturlandskap. Jeg valgte å foreta et feltarbeid i forhold til de to institusjonene Sjøsamisk kompetansesenter og Varanger Samiske Museum, som begge har formidling av sjøsamisk kultur og historie blant sine hovedoppgaver. Jeg valgte å bruke det digitale kartmaterialet som da var under produksjon, som en del av grunnlaget for feltarbeidet mitt, og bruke det som et referansepunkt for intervjuene. Dette feltarbeidet sommeren 2009 ble utført med tanke på å se på hvilke potensiale de to nevnte institusjonene ser for at digitale kartfremstilling av tradisjonskunnskap om landskapselementer på, og i tilknytning til sjøen kan bidra til formidling av sjøsamisk kulturhistorie og kulturlandskap. Jeg valgte imidlertid senere, i samarbeid med min veileder, å også inkludere relevansen kartfremstillinger over tradisjonelle bruksområder kan ha for samiske fiskerirettighetsspørsmål. Noe som innebar en utvidelse av fokuset i oppgaven. Dette var en tematikk som allerede var fremkommet i samtalene mine med Sjøsamisk kompetansesenter sommeren 2009. Jeg foretok i februar 2010 et supplerende intervju med en representant for Sjøsamisk kompetansesenter for å høre hvilke erfaringer de hadde hatt etter at de hadde utvidet internettsidene sine ved å publisere informasjon om, og kartfesting av

samiske stedsnavn på sjøen og på land i Porsanger, samt en ordliste om samiske ord i tilknytning til sjøen. Allerede i den første intervjurunden var de ansatte ved sjøsamisk kompetansesenter inne på relevansen av kartmateriale for å synliggjøre bruk og rettigheter. Hensikten med dette siste intervjuet var i tillegg til å supplere materialet i forhold til den opprinnelige problemstillingen, også å få ytterligere materiale fra sentret av relevans for utvidelsen i problemstillingen min.

Jeg har altså foretatt to feltarbeid. Ett av ett ganske begrenset omfang, og med kvalitetssikring av det digitale kartet utarbeidet på grunnlag av Kalstads materiale som formål. Derneft et feltarbeid i forhold til to institusjoner om bruken av tradisjonskunnskap i kartform, til formidling av kulturlandskap og kulturhistorie, og nytten kart over tradisjonskunnskap kan ha for belysing/ synliggjøring av rettigheter.

Sammen med data fra folkemøtet i Nesseby i januar 2010 vedrørende publisering av det bearbejdede materialet etter Kalstads feltarbeid på 1990-tallet, utgjør intervjuene jeg har foretatt i 2009 og 2010 mitt empiriske materiale. Dette vil jeg anvende i diskusjonen sammen med kartmaterialet over fiskegrunner i Indre Varanger, annet kildemateriale fra Kalstads arbeid, materiale jeg selv samlet inn i forbindelse med MAB-prosjektet i 1994 og forskjellige internettsider. Det nevnte materialet vil i oppgaven bli diskutert ut fra ulike perspektiv. Før den egentlige diskusjonen i forhold til problemstillingen vil jeg kort relatere kartet over fiskegrunner i Indre Varanger i forhold til diskusjoner om kulturlandskap, og diskusjoner om karts evne til å illustrere alle de forskjellige aspektene av urfolks kulturlandskap. Derneft vil jeg diskutere om, og hvordan digitale kartfremstillinger kan bidra til formidling av sjøsamisk kulturlandskap og kulturhistorie og til slutt kartfremstillingers relevans for samiske fiskerirettighetsspørsmål.

Jeg vil nå gå i gjennom og diskutere prosessen med produksjon av kart, samt feltarbeidet mitt i forhold til kvalitetssikring av kart, og feltarbeidet i forhold til institusjonene Sjøsamisk kompetansesenter og Varanger Samiske Museum.

4.2 Utarbeidelse av digitalt kart over fiskegrunner i Indre Varanger

4.2.1 Produksjon og kvalitetssikring av digitalt kart

Kalstads materiale fra Indre Varanger fra 1990-tallet består av skriftmateriale fra intervjuene som ble gjort, samt et kartmateriale som er utarbeidet i forbindelse med intervjuene, og på grunnlag av dem.

På grunnlag av kartene og noe av skriftmateriale har jeg utarbeidet et digitalt kart i programmet ArcGis. Det digitale kartet består av N50 vektorlag, se (Bernhardsen 2006: 63-64), et raster, se (Bernhardsen 2006: 78-80), sjøkart som viser de indre delene av Varanger, og en innskannet versjon av ett av Johan Albert Kalstads håndtegnede kart, samt ArcGis shape-filer i form av polygoner (flatelag), linjer og punkter, se (Bernhardsen 2006: 63-64) som er brukt til å vise fiskegrunnene og medene. Til shape-filene i kartet er det knyttet informasjon i form av navn på lokalitetene på samisk, samt dokumenter med navn på samisk, norsk og finsk/ kvensk (i de fleste tilfeller finnes det ikke navn på norsk og finsk/ kvensk), samt informasjon om lokalitetene.

Arbeidet med produksjon av det digitale kartet ble gjort hovedsakelig våren og sommeren 2009, men det ble foretatt korreksjoner i og tilføyelser til kartene utover i 2010. Produksjonen av kartene foregikk på følgende måte. Jeg lagde først et kart over Nesseby kommune av N50 vektorfiler, deretter georefererte jeg et av de innskannede kartene til Kalstad (som var i tiff format), slik at det passet sammen med N50 kartet, se (Bernhardsen 2006: 83). I løpet av prosessen gjorde jeg dette med flere av Kalstads kart. Deretter tegnet jeg shape-filer direkte av Kalstads kart. Jeg tegnet grunnene som polygoner og medene med medpunkter og siktelinjer, og la til navn på lokalitetene (grunnene og medene). Litt ut i prosessen la jeg også inn et raster sjøkart, som er det kartet jeg hovedsakelig har brukt som bakgrunnskart. I Kalstads kart var grunnene merket av med nummer, og det var referert til numrene i tekstmaterialet. Det var imidlertid en del utfordringer med å få numrene på kartene til å passe med numrene i dokumentene. Her hadde jeg nytte av kjennskap til lokale forhold, da jeg kjente til navnene på flere av fiskegrunnene fra før, samt den omtrentlige plasseringen på noen av dem. Det var også referert til stedsnavn på land, som jeg i mange tilfeller kjente til fra før, og mange av dem er avmerket i ett eller annet kartverk. Også GIS programmet var til hjelp i dette arbeidet.

Tekstmaterialet refererte til forskjellige kart som var brukt i felt. Ved hjelp av GIS systemet kunne jeg se landskapsformasjonene samlet, og relatere disse feltkartene til mer forseggjorte og nøyaktige kart som var utarbeidet av Kalstad senere i prosessen, men som det ikke var henvisninger til i tekstmaterialet. Jeg brukte også sjøkartet til å justere plasseringen på noen av grunnene. Til lokalitetene (polygonene og punktene) knyttet dokumenter med opplysninger om dem. Dette gjorde jeg ikke med alle lokalitetene, men i de tilfellene jeg hadde opplysninger utover plassering og navn. Opplysningene til dokumentene hentet jeg i tillegg til fra Kalstads materiale, også til en viss grad fra materialet jeg selv samlet inn i forbindelse med MAB-prosjektet, hvor det også var noen opplysninger om grunner, med, og bruk av fiskeplassene. I Kalstads materiale nevnes det at flere gamle samiske offerplasser brukes som medpunkter. Jeg mente derfor at det også var naturlig å skrive inn historiske opplysninger om de naturformasjonene som både har vært brukt som medpunkter i senere, og som tidligere har hatt betydning i tidligere samisk religion. Disse opplysningene er hentet fra Just Qvigstads liste over samiske offerplasser (Qvigstad 1926), og Hans Kr. Eriksens og Ørnulv Vorrens bok ”Samiske offerplasser i Varanger” (Eriksen og Vorren 1993). I tillegg til de nevnte verkene har jeg hentet opplysninger fra to verk av Qvigstad om stedsnavn: ”De Lappiske appellative stedsnavn” (Qvigstad 1944), hvorfra jeg har hentet forklaringer på hva noen navn betyr, og ”De Lappiske stedsnavn i Finnmark og Nordland fylker” (Qvigstad 1938), hvor det var opplysninger om navnene på både noen av medpunktene, og grunnene. Jeg har også hentet noen ordforklaringer fra verket ”Lappisk (Samisk) ordbok” (Nielsen 1979).

Etter at jeg på forsommeren 2009 hadde produsert kartene, sto det klart for meg at det var nødvendig med et feltarbeid for å kvalitetssikre materialet. Det var en del usikkerhet om hvordan de samiske navnene på grunnene burde skrives, noe som skyldtes at de ikke var nedskrevet med godkjent nordsamisk rettskriving, eller noen annen nordsamisk skriveform, og heller ikke lydskrift. Det eksisterte heller ikke lengre lydbåndopptak fra intervjuene. Det var også noe usikkerhet i materialet i forhold til plasseringen på noen av grunnene og landskapselementene som var blitt brukt som med.

Selv om hovedhensikten med dette lille feltarbeidet var å kvalitetssikre kartene, hadde jeg også en intensjon å få ytterligere opplysninger om lokalitetene. Dette feltarbeidet ble gjort ved at jeg viste det digitale kartet til noen personer i Nessebyområdet, og gjennomgikk plasseringen på grunnene, navnene på dem, og medene for noen av dem, sammen med personene. De fleste av personene var eldre eller pensjonerte fiskere. Det ble ikke gjort

lydopptak i mer enn et av intervjuene. Avgjørelsen om å ikke bruke opptaker ble gjort fordi hovedintensjonen med feltarbeidet ikke var å få mange opplysninger, men å rette opp uklarheter i det digitale kartet. Jeg har tidligere hatt erfaringer med at opptakere noen ganger kan virke hemmende på samtalen. Selv om jeg i dette tilfellet gjorde et valg om ikke å bruke opptaker, vil jeg på ingen måte underslå de store fordelene ved å bruke lydopptak, eller for den saks skyld film, som dokumentasjon. Dersom det hadde vært et større feltarbeid hvor jeg skulle samle alle dataene fra bunnen av, hadde jeg valgt å bruke opptaker. Jeg hadde gode erfaringer med bruk av opptaker i forbindelse med intervjuene jeg gjorde for MAB-prosjektet. Det fremkom mange opplysninger i intervjuene som man ikke hadde tenkt over på forhånd, som det ikke er sikkert man hadde greid å fange opp uten opptaker, selv om man hadde tatt notater i løpet av intervjuet, og skrevet et referat fra det rett etterpå. Bruk av lydopptak gjør at man i ettertid kan sjekke i opptaket for ting man ikke tenkte på før og under intervjuet. Det var det var det smale fokuset i forhold til kvalitetssikring av stedsnavn, og særlig plassering av grunnene, som gjorde at jeg valgte å ikke bruke opptaker.

Kvalitetssikringen av plassering av og hva navnene på de forskjellige plassene er, ble gjort ved det nevnte feltarbeidet, samt i forbindelse med folkemøtet i Nesseby i januar 2010. I forbindelse med feltarbeidet, som ble gjort blant noen få personer bosatt på og i nærheten av Nesseby kirkested, og på folkemøtet fremkom det at folk hadde kjennskap til de samiske navnene på de større kjente grunnene, men at kunnskapen om de gamle navnene nok har vært på vikende front siden Kalstads arbeid, og at dette synes å være forhold som er kjent blant noen få eldre og middelaldrende personer. Men om kunnskap om og bruken av de gamle navnene var gått tilbake, syntes ikke på noen måte å skorte på kunnskap om forholdene på sjøbunnen, på fjorden, og hva man fisker hvor, blant fiskerne. I forbindelse med feltarbeidet fikk jeg en del opplysninger om lokalitetene, særlig om hva de forskjellige navnene kommer av. Disse opplysningene har jeg skrevet inn i dokumentene som hører til det digitale kartmaterialet. Som et resultat av feltarbeidet gjorde jeg noen mindre justeringer av plasseringen på noen fiskegrunner. Det fremkom også at det er litt varierende meninger, ikke så mye om plasseringen, men heller om utstrekningen på en del fiskegrunner.

Kvalitetssikringen viste at kartavmerkningene og navnene i kildematerialet i store trekk var korrekte. Kvalitetssikring av skrivemåten av navnene ble gjort i samarbeid med språkarbeider Tor Magne Berg, og avslutningsvis med stedsnavnekonsulent Steinar Nilsen.

Det er laget en layout av dette kartet som skal være med være med som et vedlegg i

paperversjon, i publikasjonen som er utarbeidet på grunnlag Kalstads arbeid. Dette kartet vil også være med som vedlegg i denne oppgaven.

Under vises et utsnitt av et av Kalstads kart (Kalstads avmerkinger på kart fra Statens kartverks hovedkartserie M711) som ble brukt som grunnlag for det digitale kartet. Samt et utsnitt av det samme området på det ferdige kartet, med sjøkart som bakgrunn, og grunner, og med tegnet inn. Man ser bare deler av medavmerkingen på utsnittet, men ser man på kartet som er med som et vedlegg til denne oppgaven, så fremkommer dette mer i sammenheng. Jeg vil for øvrig komme tilbake til bruk av med senere, og da også vise avmerkede med på kartutsnitt.

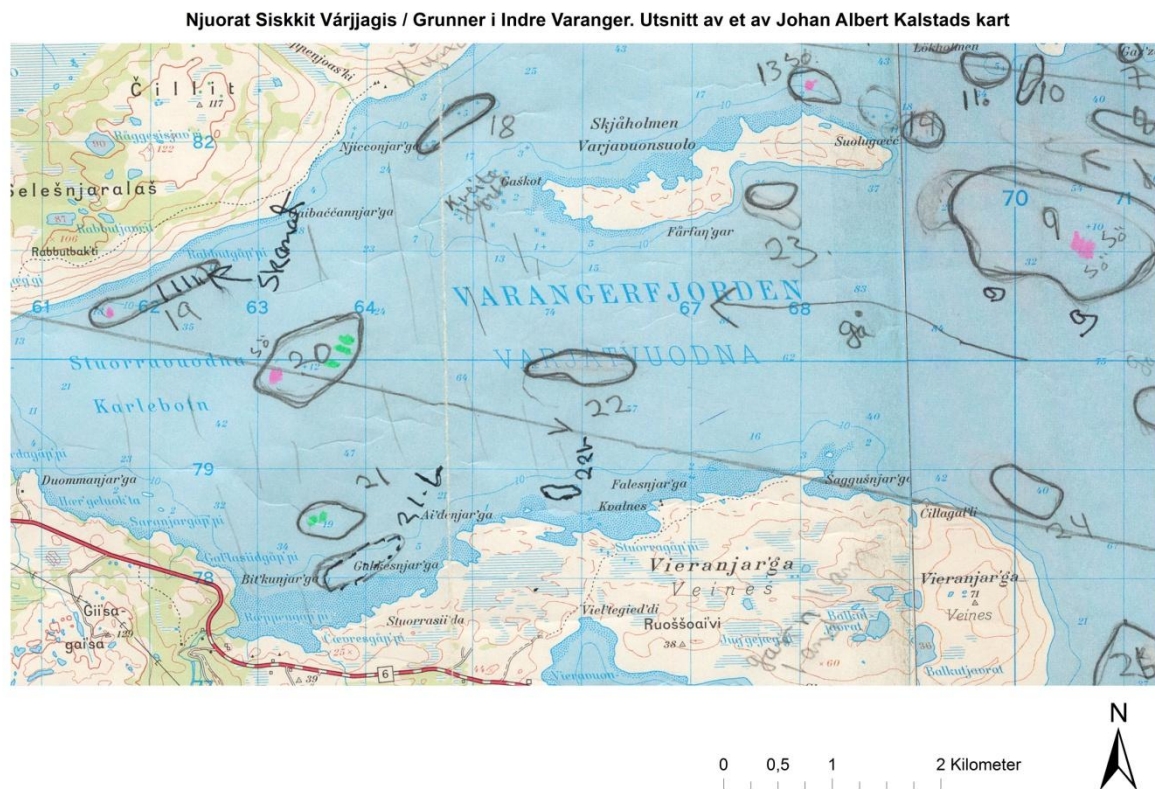

Fig. 1

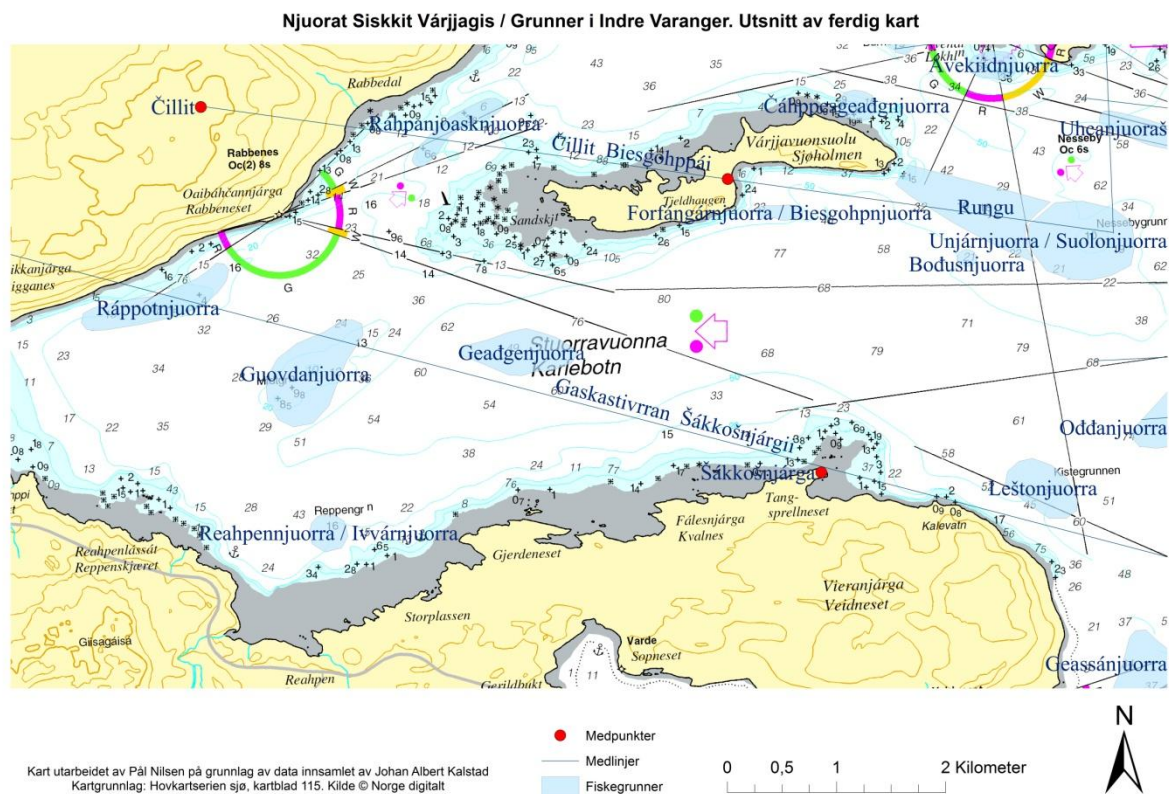

Fig. 2

Som tidligere nevnt er det knyttet dokumenter med opplysninger om lokalitetene (grunnene, medpunktene) til mange av dem. Her er et eksempel på hva som står om en av grunnene som man ser på dette kartutsnittet:

Reahpennjuorra/ Ivvárnjuorra/ Reppengrunnen

Ligger rett utenfor bygda Reahpen (Reppen), og i bukta Reahpengohppi. Enkelte personer i Karlebotnområdet kaller grunnen for Ivvárnjuorra.

Opplysningene ovenfor fremgikk av Kalstads kildemateriale og fremkom også i forbindelse med samtaler jeg hadde med lokale personer i forbindelse med møtet i Nesseby i januar 2010.

Her er et annet eksempel på opplysninger som er skrevet om en av grunnene i et av dokumentene:

Skihčči

Er en liten grunne utenfor Builuovta (Byluft). Her fisket man med torskegarn og juksa om våren. Folk fra Builuovta fisket mye rundt Skihčči.

Skihčči betyr noe fremstikkende, som for eksempel et fremstikkende nes eller en fremstikkende tann (Nilsen 1979: 431). Njuorraskihčči er en spiss av en grunne, større enn njuorrageahči (Qvigstad 1944: 63)

Med for grunnen er Midtstyren til Šákkošnjárga, og Storskjæret mot Sauas hus (Vihtanat: Gaskastivrran Šákkošnjárgii, ja Stuorralássa Skihkkavistái).

Disse opplysningene kommer foruten verkene det henvises til, fra Kalstads materiale.

4.2.2 Drøfting av arbeidsprosessen

Kildematerialet jeg har arbeidet med omhandler forhold i Nesseby. Folkene jeg var i kontakt med i forbindelse med feltarbeidet for å kvalitetssikre kartene, og jeg selv er fra Nesseby. Disse forholdene har hatt innvirkning på arbeidet med kvalitetssikringen av kartene, og det er viktig å ha en reflektert holdning til egen rolle i arbeid man gjør.

Min kjennskap til området, stedsnavn i området, og den lokale samiske dialekten gjorde det lettere, enn det ellers ville vært, å jobbe med kildematerialet for å produsere kartet. Ulempene ved en slik ballast er at man risikerer at produktet blir farget av de oppfatninger man selv har om tingenes tilstand. Jeg har prøvd å motvirke slike tendenser ved feltarbeidet hvor jeg presenterte et kartutkast for noen personer i Nesseby, som jobbet videre med og gjorde korreksjoner i. Min rolle i, og kjennskap til lokalsamfunnet var også relevant i feltarbeidet jeg gjorde, og gjorde det lett for meg å finne ut hvem jeg kunne gå til for å få informasjon. I tillegg til problematikken med at mine egne ideer kunne farge resultatet, er det i forbindelse med feltarbeid i eget lokalsamfunn roller og statuser som folk i lokalsamfunnet legger en, jf (Aase og Fossåskaret 2007: 85-110). Dette kan være både en fordel og ulempe, som åpner for noe informasjon, og stenger for noe informasjon (Aase og Fossåskaret 2007: 87). I dette lille feltarbeidet hvor formålet var å kvalitetssikre ganske spesifikke kartdata tror jeg ikke lokal status hadde veldig stor innvirkning på tilbakemeldingene jeg fikk fra informantene. Jeg tror

derimot at den lokale statusen gjorde at jeg lett fikk innpass hos informantene. Jeg oppsøkte informanter som jeg regnet med kjente til tematikken, og som jeg regnet med ville være villige til å snakke med meg. Jeg ser ikke bort fra at min, og min families lokale status muligens kunne ha ført til vanskeligheter med å få innpass hos enkelte hvis jeg hadde ønsket å øke antall informanter. Jeg tror imidlertid ikke det hadde blitt noe stort problem, og at jeg hadde fått snakket med de fleste jeg hadde ønsket en samtale med. Dette er ikke en bare en løsrevet påstand men noe jeg bygger på tidligere erfaringer i forbindelse med forskjellige typer feltarbeid. Erfaringene jeg har gjort meg er at det kan være vanskelig å avtale intervjuer og lignende med folk på telefon hvis man ikke kjenner dem så godt. Imidlertid har jeg erfart at man som oftest vil få innpass hvis man oppsøker folk og spør om å få snakke med dem.

Innsamling og dokumentasjon av muntlig tradisjonskunnskap kan ha ulike konsekvenser. En av følgene kan være en konservering av den formen kunnskapen hadde på et spesielt tidspunkt. Med mindre man foretar oppdaterende undersøkelser senere, eller lager systemer for kontinuerlig oppdatering, så blir kunnskapen stående slik den var på innsamlingstidspunktet. I tråd med dette skriver Terry N. Tobias følgende i introduksjonen til boka "Chief Kerry's moose": "Culture is not static or fixed in stone – patterns of occupancy and use change over time. There will always be a need to do good research, whether this involves collecting an initial base-line inventory or doing subsequent monitoring for change" (Tobias 2000: xii). Med det samme en forsker begynner å arbeide med et tradisjonsmateriale er det gjenstand for forskerens fortolkning. Anita Maurstad har skrevet om innsamling av tradisjonsmateriale om fiskerier og sjølandskap (seascape). Hun skriver følgende om hva som skjer ved en slik dokumentasjons og forskningsprosess:

"Scientists' performance, however, raises a whole new set of other debates. Since fishermen's knowledge of the seascape is oral and orally transmitted, moving knowledge from the oral sphere to the written will definitely influence the knowledge in ways we do not know and with consequences we cannot anticipate at the moment (Maurstad 2002). Furthermore science is not just an objective reporter of knowledge. When science helps in conceptualizing the seascape, it also helps in creating it (Maurstad 2000b; Holm 2003)." (Maurstad 2004: 293).

Både det at selve forskningen, og forskeren er med på å skape kunnskap, og at det skjer endringer i "kunnskapen" som er vanskelig å overskue, gjelder etter mitt syn også kart, men bruk av kart som er et visuelt medium, gjør at "kunnskapen" endres på andre måter enn ved kun overføring fra muntlig kunnskap til skrift. Bjørn Sletto skriver om fordelene og styrkene

ved bruk av kart, og om karts gjennomslagskraft som retorisk medium, men han skriver også om hvordan det kan være problematisk å fange opp nyansene og fleksibiliteten i urfolks bruk av landskap med kartografisk presisjon:

“The power of maps derive in part from their rhetorical weight, most specifically from their ability to abstract complex and fluctuating and socially contingent spatial relationships and make these representations seem inevitable, common-sensical, and commensurate with hegemonic conceptualizations of territorial and property relationships. However, mapping projects driven wholly or in part by such processes of abstraction, which in turn are shaped by statist requirements for spatial fixity, precision, and cartographic ‘accuracy,’ inevitably effect violence to the fluid, shifting, and socially contingent nature of lived spaces of indigenous peoples, counter-mapping may increase, rather than weaken, state control of indigenous lands” (Sletto 2009: 147).

I tilfellet med Kalstads materiale har det skjedd fortolkning og bearbeiding i flere steg. Først skjedde det i forbindelse med Kalstads arbeid med intervjuer og tegning av kartskisser sammen med folk, der kunnskapen gikk over fra en muntlig form til lydbånd og kart. Lydbåndene ble transkribert av en ansatt ved Tromsø museum, som da også har fortolket materialet til en viss grad. Kalstad jobbet videre med feltkartene og opplysningene han fikk og lagde bearbeidete mer forseggjorte kart, slik at han først i forbindelse med intervjuene sammen med folk tegnet kart, og senere på grunnlag av kartene og opplysningene fra feltarbeidet lagde bearbeidete kart som da var hans tolkning av opplysningene fra feltarbeidet. Videre har Kalstads skriftlige materiale vært gjenstand for bearbeiding av medarbeidere fra Fávllis-prosjektet, og ansatte på Tromsø museum i forbindelse med forberedelse for publikasjon (dette arbeidet har jeg i liten grad vært innblandet i). Og kartene har vært gjenstand for en bearbeiding i forbindelse med produksjonen av digitale kart som jeg har stått for. Både manuset og kartene er blitt kvalitetssikret med personer fra lokalsamfunnet i Nesseby. Den viktigste endringen etter mitt syn er endringen fra muntlig tradisjonskunnskap til kildemateriale og forskerkunnskap som skjedde da Kalstad gjorde sitt feltarbeid.

Informantene som jeg snakket med i feltarbeidet om karts nytte i forhold til formidling og fiskerirettighetsspørsmål, var opptatt av blant annet den levende kunnskapens evne å forandre seg i takt med tiden, og konserveringen som skjer ved en dokumentasjon av den, samt endringer som skjer både i form og status av kunnskapen ved endring til medier som skrift og kart. Informantene var også opptatt av den lokale eiendomsretten og kontrollen over kunnskapen. Flere av informantene var inne på noen av de nevnte momentene, men spesielt

en informantene fra Sjøsamisk kompetansesenter hadde reflektert mye over disse forholdene. Jeg vil komme innom de nevnte momentene senere i diskusjonene om karts nytte i forhold formidling og fiskerirettigheter.

4.3 Feltarbeid i tilknytning til institusjonene Varanger Samiske Museum, og Sjøsamisk kompetansesenter

4.3.1 Gjennomføring av feltarbeidet

Sommeren 2009 intervjuet jeg fagpersoner tilknyttet Varanger Samiske Museum og Sjøsamisk kompetansesenter for å finne ut av hvilke faglige og formidlingsmessige muligheter og utfordringer de ser i digitale kartfremstillinger.

Varanger Samiske Museum har som hovedmål å dokumentere den sjøsamiske kulturen i Finnmark med hovedvekt på Varangerområdet, samt å formidle samisk forhistorie, nåtid og samisk husflid/ brukskunst (Varanger Samiske Museum 2009: <http://www.varjjat.org/web/index.php?sladja=79&giella1=nor>). Museet har i tillegg til utstillingene en rekke aktiviteter. I forhold til min problemstilling om formidling av sjøsamisk kulturhistorie er det relevant at museet tilbyr varierte formidlingsopplegg for grunnskoler, videregående skoler, og voksenopplæring, samt andre interesserte (Varanger Samiske Museum 2009: <http://varjjat.org/web/index.php?sladja=65&giella1=nor>).

Sjøsamisk kompetansesenter i Billefjord har en annen utforming på sin formidlingsvirksomhet enn Varanger Samiske Museum. De er ikke noe museum, og har ingen utstillinger, men likhet med museet driver de med formidling og informasjon om sjøsamisk kulturhistorie. Sentret har også et uttalt fokus på sjøsamisk språkbruk og terminologi (Sjøsamisk kompetansesenter 2009: <http://msn.mearrasapmi.no/Omoss/tabid/415/Default.aspx>). Sentret har de senere årene gjennomført flere dokumentasjonsprosjekter (Sjøsamisk kompetansesenter 2009: <http://msn.mearrasapmi.no/Prosjekter/tabid/417/Default.aspx>).

Jeg hadde med meg (en midlertidig versjon) det digitale kartmaterialet over Indre Varanger med inntegnede fiskegrunner, med, og tilliggende opplysninger, som var utarbeidet på

grunnlag av Kalstads arbeid, og presenterte det for institusjonene. Jeg ville finne ut hvilke formidlingsmuligheter de så i materialet. Til dette benyttet meg av en semistrukturert intervjuform, se (Silverman 2006: 110). Jeg presentere materialet og initiere en samtale om hvilke muligheter de ser for å bruke et slikt kartmateriale til bruk i formidling. Jeg strukturerte og konkretiserte feltarbeidet i forhold til formidlingsinstitusjonene med intervjuguider. Jeg fulgte imidlertid ikke intervjuguidene slavisk, men bruke dem til å forankre intervjuene: Jeg lot intervjuobjektene snakke fritt, men fulgte opp med supplerende spørsmål til det de sa, og brukte intervjuguidene til drive samtalen videre, og til å passe på at ikke noen spørsmål ble uteglemt. Jeg ønsket å relatere spørsmålene til institusjonenes virksomhet, og utarbeidet derfor to lignende, men forskjellige intervjuguider. En guide til hver av institusjonene.

Jeg gjorde et supplerende intervju med en representant for Sjøsamisk kompetansesenter i februar 2010. Dette intervjuet ble gjort hovedsakelig for å høre om erfaringene man fra institusjonens side hadde gjort etter at man publiserte deler av databasen sin på internett, hvilke planer man har videre med i forhold til videreutvikling og publisering av databasen, samt for å høre hvilken nytte man fra sentrets side tror databasen kan ha for rettighetsprosesser, og for politiske beslutninger. Det ble utformet en intervjuguide for å belyse disse momentene.

Intervjuguidene er med som vedlegg til denne oppgaven.

4.3.2 Oppsummering av resultater fra feltarbeidet

I resultatene fra feltarbeidet kommer fokuset institusjonene har på sin egen virksomhet til syne.

Varanger Samiske Museum hadde et sterkt fokus på hvordan digitale kart skulle kunne brukes i forbindelse med formidlingsvirksomhet i basisutstillingene, og andre utstillinger de har, og hvordan digitale kart kunne brukes i andre formidlingsopplegg man har på museet. Museet hadde et særlig fokus på hvordan materialet kunne nyttiggjøres i opplegg i forhold til skolene, noe som er en fast del av museets virksomhet.

Sjøsamisk kompetansesenter driver også med formidlingsvirksomhet, og i feltarbeidet

fremkom det at de, i likhet med Varanger Samiske Museum har et fokus på formidling, men at fokuset deres er ikke like spisset mot formidling som det er hos museet. Sentret hadde et større fokus på bruk av elektronisk kartmateriale enn museet hadde. Det fremkom at sentret også har et større fokus på selv å drive dokumentasjon en det museet har. De har også et fokus på forskjellige typer materiales verdi for dokumentasjon av bruk og rettigheter. Samt et fokus materiales verdi for planlegging, som for eksempel for kommunal planlegging. Fra sentrets side var man også svært opptatt av eierskap til tradisjonskunnskap, og det ble poengtert at det var viktig at kontrollen over den det ikke ble tatt fra lokalsamfunnene.

Det ble poengtert av både museet og sentret at det var viktig å ikke bare dokumentere tradisjoner, og tradisjonskunnskap, men også tilbakeføre materialet og resultatene til lokalsamfunnene hvor opplysningene var samlet inn i en eller annen form.

Begge institusjonene så et potensiale for at digitale kart kan bidra i deres formidlingsvirksomhet. Dette både som et sentralt verktøy i formidlingen og som supplement til andre tilnæringer. De pekte også på hvordan verktøyet kan brukes til utarbeidelse av andre medier som for eksempel kart til publikasjoner og lignende. De hadde mange forslag om hvordan et materiale som det jeg viste dem, og andre digitale kart kunne brukes i formidlingssammenhenger.

Etter at det primære feltarbeidet ble gjennomført sommeren 2009, har jeg foretatt en dreining av problemstillingen og arbeidsfokuset til også å innbefatte karts relevans for samiske fiskerirettighetsspørsmål. Selv om feltarbeidet sommeren 2009 var hovedsakelig rettet mot formidlingsverdien av digitale kart for sjøsamiske kulturlandskap, og sjøsamisk kulturhistorie, er det mye i materiale fra dette feltarbeidet som er av relevans også for utvidelsene i fokuset. Folkemøtet i Nesseby i januar 2010, og materiale fra det supplerende intervjuet med en representant for Sjøsamisk kompetansesenter inneholder ytterligere mer materiale av relevans for det utvidede fokuset i arbeidet.

Jeg vil komme nærmere inn på resultatene fra feltarbeidet, og momentene jeg har nevnt nå, i diskusjonene som følger.

4.3.3 Kommentarer til feltarbeidet

Feltarbeidet forløp greit, og jeg fikk svar på det jeg spurte om. Feltarbeidet foregikk i to omganger. Først var det intervjuer med representanter for de to institusjonene Varanger Samiske Museum og Sjøsamisk kompetansesenter sommeren 2009, dernest et intervju med en representant for Sjøsamisk kompetansesenter i februar 2010. Intervjuene var forskjellige i tematikk, men personen jeg intervjuet andre gangen i 2010 var innom temaene som ble omhandlet i det andre intervjuet, første gangen jeg intervjuet ham. Det andre intervjuet var dermed et oppfølgingsintervju til det første. Jeg hadde da et bedre inntrykk enn tidligere av hvilke temaer institusjonen og personen var opptatt av og hadde kunnskap om. Det at disse temaene samtidig hadde stor relevans for problemstillingen min gjorde at jeg på andre intervjuet kunne bygge videre på de tidligere intervjuene med to representanter for sentret. Erfaringen min var at, når man forberedte intervjuet var det nyttig å ha vært i kontakt med personen og institusjonen tidligere. Kunnskapen fra den tidligere kontakten gjorde at spørsmålene var mer egnet til å gå dybden på tematikken. I det oppfølgende intervjuet behøvde jeg bare å spørre noen overordnede spørsmål, resten av spørsmålene som var i intervjuguiden, kom den intervjuede personen inn på uten at jeg trengte å spørre om det. Jeg spurte heller enn del oppfølgingsspørsmål til det han sa.

Da jeg begynte med datainnsamlingen i 2009 hadde jeg en problemstilling som jeg skulle svare på, men både en del av dataene jeg fikk i forbindelse med feltarbeidet, og delvis fokuset i litteraturen om ”indigenous mapping”, som jeg har brukt, styrte meg i retning kartmaterialets relevans for fiskerirettighetsspørsmål, og da særlig i forhold til synliggjøring av bruk og sedvane, og annen tradisjon. Jeg har altså foretatt en justering av problemstillingen på grunnlag av data, og delvis litteratur som jeg bruker i diskusjonen og analysen, jf. Thagaard som skriver følgende om utvikling av problemstillingen i kvalitative forskningsprosjekter:

”Selv om problemstillingen danner utgangspunktet for undersøkelsen innebærer ikke det at problemstillingen er ferdig definert når forskeren er i gang med å samle inn data. Arbeidet med problemstillingen er en prosess som pågår gjennom hele forskningsprosjektet. Utformingen av problemstillingen påvirkes av de data forskeren samler inn, og hvordan analysen utføres. Problemstillingen gir et grunnlag for hvordan undersøkelsen kan legges opp, men det er viktig at de innsikter forskeren får i løpet av prosjektet, kan bidra til å utvikle problemstillingen videre.” (Thagaard 2002: 45).

Det Thagaard skriver er beskrivende for prosessen jeg har vært i gjennom i forhold til problemstillingen min. Også det nylig avsluttede arbeidet med utredningen om retten til fiske i havet utenfor Finnmark (NOU 2008: 5), var medvirkende til utvidelsen av problemstillingen, fordi utredningen, og diskusjonene som nå foregår i kjølvannet av den, gir nettopp utvidelsen i problemstillingen min aktualitet.

4.4 Etikk

Institusjonene og samfunnene jeg omhandler i oppgaven er så små oversiktlige at man lett kan finne ut hvem de forskjellige personene jeg har intervjuet er. Fordi det er så oversiktlige forhold, ville det vært vanskelig å love en anonymitet som er reel, og jeg har derfor ikke lovt intervjuobjektene anonymitet.

Før jeg startet intervjuene innhentet jeg muntlig informert samtykke fra informantene. I den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH 1993) sine regler om forskerens etiske ansvar står det: ”Forskningsprosjekter som forutsetter aktiv deltakelse skal vanligvis settes i gang bare etter deltakernes informerte og frie samtykke” (Thaagard 2002: 23). Før jeg startet med feltundersøkelser, informerte jeg deltakerne om undersøkelsens formål, omfang, spurte om de vil delta i undersøkelsen og spurte om de vil la resultatene offentliggjøres jf. (Thaagard 2002: 24).

5 Analyse

5.1 Fiskegrunner og med i Indre Varanger

5.1.1 Digitalt kart over fiskegrunner i Indre Varanger. Diskusjoner om kulturlandskap og kart

Kildematerialet til kartene er hovedsakelig samlet inn av Kalstad i Nesseby kommune og omhandler hovedsakelig opplysninger om lokaliteter og forhold i denne kommunen, men også i tilgrensende områder i nabokommunene Vadsø og Sør-Varanger. Det består av kart med fiskeplasser, grunner, og andre typer lokaliteter inntegnet og tekstmateriale med opplysninger om de nevnte lokalitetene. Materialet ble samlet inn på 1990-tallet og omhandler tidligere tiders tradisjonell bruk av fjorden og de nevnte fiskeplassene, hvordan fjorden og de forskjellige lokalitetene ble brukt, hvor de forskjellige fiskeplassene er, og hvordan man lokaliserte dem i tidligere tider uten moderne hjelpemidler som ekkolodd og kartplotter.

Jeg ser grunn til å presisere min bruk av begrepet ”med”. Begrepet er forklart slik i den elektronisk Bokmålsordboka: ”Siktemerke, hvert av to landskapspunkter som en kan dra en siktelinje mellom til navigering; siktelinje; (fiskeplass i) skjæringspunktet mellom to siktelinjer *ta (seg) m- / ta m- i en holme og en fjelltopp / båten ligger i m-et*”

(Bokmålsordboka 2010:

<http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/ordbok.cgi?OPP=med&bokmaal=S%F8k+i+Bokm% E5I sordboka&ordbok=bokmaal&alfabet=n&renset=j>). Jeg vil i dette arbeidet bruke

begrepet i betydningen siktelinje med to siktepunkter, og ikke i betydningen fiskeplass i kryssningen mellom to siktelinjer.

Jeg har i forbindelse med produksjonen av det elektroniske kartet supplert materialet med opplysninger fra annet materiale som omhandler samme område. Jeg har hentet opplysninger fra er materiale fra eget feltarbeid i Varanger forbindelse med MAB-prosjektet i 1994, fra to verk av Just Qvigstads om samiske stedsnavn: ”De Lappiske stedsnavn i Finnmark og Nordland fylker” (Qvigstad 1938). ”De Lappiske appellative stedsnavn” (Qvigstad 1944). Konrad Nilsens verk ”Lappisk (Samisk) ordbok” (Nielsen 1979). Jeg har også sammenlignet brukte medpunkter med opptegnelser over offersteiner og hellige fjell, og lokaliteter brukt i

førkristen samisk religion (Qvigstad 1926, og Eriksen og Vorren 1993). Det er i Indre Varanger et betydelig sammenfall av førkristne hellige lokaliteter og landskapselementer brukt som med.

Jeg har også foretatt et mindre feltarbeid for å oppklare uklarheter i forhold til navn og plassering av fiskegrunner, og med, og for å supplere opplysningene om dem.

Opplysninger fra det opprinnelige kildematerialet. Fra supplerende kilder, og fra eget feltarbeid, er skrevet inn i dokumenter som er knyttet til de forskjellige lokalitetene (medpunkter, grunner, fiskeplasser, medlinjer) i det elektroniske kartet.

Når man har tegnet fiskeplassene og medene inn i på kart, og sammenholder det med opplysninger om plassene, kan man se området i en større sammenheng enn når man ser på lokalitetene enkeltvis. Landskapet sammen med bruken av det, og tradisjonene om det, kan ses på som en form for kulturlandskap. I UNESCOs retningslinjer for hvordan man definerer kulturlandskap, er det samhandlingen mellom samfunn og natur som trekkes frem som det som skaper kulturlandskap (Buggey 2004: 20). UNESCO deler kulturlandskap inn i tre kategorier: - Det klart definerte kulturlandskapet som er som er skapt av mennesker med hensikt; - Det organisk utviklede kulturlandskap, relikte, eller i fortsatt utvikling og; - Det assosiative kulturlandskap (Buggey 2004: 20). Assosiativt kulturlandskap ble i forbindelse med ”The Asia-Pacific workshop on associative cultural landscapes”, som ble arrangert av UNESCO, definert slik:

“Associative cultural landscapes may be defined as a large or small contiguous or non-contiguous areas itineraries, routes or other linear landscapes – these may be physical entities or mental images embedded in the people’s spirituality, cultural tradition and practice. The attributes of associative cultural landscapes include the intangible such as acoustic, the kinetic and the olfactory, as well as visual.” (Australia ICOMOS 1995: 4 in Buggey 2004: 21).

Indre Varanger samlet sett, med det fysiske landskapet, med naturlige og menneskeskapte elementer, sammen med all tradisjonen om bruken av landskapet, stedsnavnene, samt mye annen tradisjon, kan ses på som et assosiativt kulturlandskap. Det digitale kartet med avmerkede fiskegrunner og med, og tradisjonskunnskap om grunnene og medene som brukes til å orientere seg på sjøen kan ses på som en fremstilling av et slikt assosiativt kulturlandskap (eller heller som en fremstilling av deler av et slikt). Fagfolk har problematisert forholdet

mellom kulturlandskap som fysiske levninger etter menneskelig aktivitet, eller hvor grensen går mellom natur og kultur, også i diskusjoner i forhold til kulturlandskap i samiske sammenhenger (Schanche 2004, Schanche og Krogh red: 31 – 32) og (Holand 2004: 87). Audhild Schanche har i flere artikler problematisert forståelsen av landskap og landskap og kulturlandskap i samiske sammenhenger, se (Schanche 2002; Schanche 2004 i Schanche og Krogh red; Schanche 2004 in Jones and Schanche eds.). Hun foreslår at man går bort fra begrepet samisk kulturlandskap, og heller bare bruker samisk landskap. Hun grunngir synet sitt med bl.a. at selv om det eksisterer samiske begreper som er synonyme med det norske ”villmark” så er det i det samiske meningsinnholdet ikke entydige og permanente grenser på villmark og kulturlandskap. Hun argumenterer for et samisk landskap som inneholder mange nivåer: Det historiske, magiske, mytiske og politiske landskap, samt arbeidslandskap, og at alle disse dimensjonene kan være tilstede samtidig. Hun mener også at det er en sammenheng mellom selvforståelse og landskapsforståelse, og peker på at det forgår prosesser i forhold til vedlikehold, og endring av landskapsforståelsen (Schanche 2004, Schanche og Krogh red: 35). Disse perspektivene fra UNESCO og Schanche, gir ikke en klar definisjon på samisk kulturlandskap eller samisk landskap som hun selv vil kalle det. Men de er beskrivende på situasjonen, som forsøkes fremstilt det digitale kartmaterialet jeg har jobbet med. Som jeg forstår Schanche, anser hun det som et problem at man ved bruk av altfor skarpe, fastlåste kategorier kan skape skiller som ikke er der i utgangspunktet. Heller ikke de som jobber med ”indigenous mapping” er blinde for virkningene av kategoriene som brukes. Bjørn Sletto skriver:

“The notion that boundaries are not a given but rather the result of social processes is not new among critical geographers, especially among those writing at the intersection of social theory, GIScience, postmodern geopolitics, and landscape theory. This perspective on boundary making informs an important critique of participatory mapping projects: that they are often premised on false dualism – between nature and culture, between indigenous and non indigenous, between scientific and local knowledge – and hence unwittingly produce fixed, impermeable boundaries in landscapes defined by movement, networks, and fluctuating social relationships. Rather than a neutral application of value-free technologies, map-making is entangled in the webs of power that shape indigenous landscapes, informed by contentious productions of indigenous identities, implicated in the socially contingent nature of knowledge systems, and shaped by the positionality of the(most typically western) scientists who direct indigenous mapping projects. Although these concerns are receiving increasing attention in the field of indigenous cartographies, participatory mapping is still most typically talked about as a technical problem, where the most prevalent question is how to most effectively and ‘accurately’ represent such

essentialized, place-based identities in fixed, two-dimensional Cartesian space.”
(Sletto 2009: 148).

Sletto skriver at karts ”makt” for en stor del kommer av deres evne til å få komplekse romlige forhold til å virke enkle, men at det kan være vanskelig å fange opp, og fremstille urfolks bruk av landskap på en korrekt måte (Sletto 2009: 147).

Perspektivene fra Sletto og Schanche kan kort oppsummeres med to utfordringer. Den første er å ha et reflektivt forhold til kategorier, og ikke la fastlåste kategorier, som gjerne springer ut fra vestlige tradisjon, være altfor styrende for arbeidet man gjør, dette både i forhold til dokumentasjon i skrift, og kartform. Det andre, som Sletto nevner om er utfordringene man har med å fange opp og avmerke alle elementene i urfolkslandskap. For en mer utfyllende drøfting av denne problematikken, se (Roth 2009).

Ser man på landskapet i Indre Varanger, og kartmaterialet som er utarbeidet for å vise fiskegrunnene, og medene i området, er de nevnte perspektivene ovenfor relevante for diskutere hva kartet viser. Hvis man ser på landskapet i Indre Varanger som et assosiativt landskap som UNESCO kaller det, med alle de forskjellige elementene som et slikt inneholder. Eller ser på det som et landskap som Schanches samiske landskap med alle de elementene som det inneholder, og relaterer det til det kartet over fiskegrunner i Indre Varanger, og spør hva det er kartet viser, og representerer, er det klart at kartet med alle de tilliggende opplysningene, ikke er synonymt med det nevnte landskapet, men er en bearbeidet formidling av deler av det. Ved innsamlingen og bearbeidingen av materialet har det dels skjedd en reduksjon ved at ikke alle aspekter av kulturlandskapet er dokumentert (noe det etter mitt syn aldri blir). Dessuten er det ved innsamling og bearbeiding kommet til en fortolkning hvor forskernes forståelse er blitt innarbeidet i materialet. Kartet, med bakgrunnskart, og temalag som viser grunner og med, er dermed en fortolket fremstilling som viser deler av det assosiative kulturlandskapet i Indre Varanger. Som en slik fremstilling fungerer det, men det er viktig å understreke at verken dette kartet, eller andre lignende todimensjonale, eller tredimensjonale fremstillinger, eller for den saks skyld skrift klarer å fange alle aspektene ved kulturlandskapet eller tradisjonene om det. I tilfellet med dette kartet er det snakk om en litt snever tematikk, men erfaring har vist at det ikke er annerledes om man går bredere ut, og vil kartlegge et bredere spekter av landskapsbruk og tradisjoner jf (Roth 2009). Men som et verktøy til å formidle et tematisk øyeblikksbilde fungerer kartet bra.

Jeg ser imidlertid i denne sammenheng grunn til å påpeke fleksibiliteten digitale kart gir. I digitale kart kan en både å bruke forskjellige temaer i samme kart på en enkel måte, og en kan oppdatere informasjon fortløpende, noe som gir en mindre statisk situasjon i forhold til produksjon og bruk av kart enn man hadde tidligere når man bare brukte analoge kart jf. (Holand, Markhus, Ystad 2007: 22).

5.1.2 Konstruksjon av med, og bruk av med og fiskeplasser

I kartmaterialet fremkommer avmerkninger av grunner som polygoner, og avmerkninger av med i form av linjer og enkelte punkter. I tillegg er det navn på og opplysninger om grunnene og medene. Kartene er utarbeidet på grunnlag av kunnskap som har vært muntlig formidlet hos fiskere om landskapet på sjøbunnen og hvor man får fisk. Kunnskapen omfatter også viten om hvordan man finner fiskeplassene på grunnlag av medene. En av Informantene til Kalstad sa følgende om hvordan man bruker medene for å finne fiskeplassene, og hvordan man konstruerer dem:

Skal en være fisker, må man ha greie på hvordan havbotnen ser ut, man må ha greie på hvor grunnene er og hvor bakkekanten er. Til dette bruker man med, med fire punkter på land. I dag er det ikke så veldig nøye å kunne alle fiskemedene. Ekkoloddet har overtatt, folk kjører jo med sjarken, har på ekkoloddet og ser nøyaktig hvor grunnen er og hvor bakkekanten er. Det er en del faste med i Indre Varanger, for eksempel de tre ”styrene” innenfor Karlebotn; Storstyren, Midtstyren og Sørstyren. Disse tre fjelltoppene var faste merker. Man trekker linjer fra hver av disse toppene og rett mot Šákkošnjárga som ligger på Viernjárga. Og på disse tre linjene som gikk utover Varangerfjorden kom en da på Stuorranjuorra. Disse styrene var faste, og så hadde man to punkter på sørsiden av fjorden som med på landsiden og visste da nøyaktig hvor man var på Stuorranjuorra. Noen med er faste, som de tre styrene, andre igjen lager man sjøl.

Med kan man altså lage etter behov. Når man setter en garnlenke ser man hvor man er når man begynner, og ser ut noen hus eller terrengformasjoner man kan huske på. Det samme kan man gjøre når man er ferdig å sette lenka, da vet man ganske nøyaktig hvor begge endene av garnlenka er. Da vi hadde møtet om bruk av kartmaterialet og publisering av Kalstads innsamlede materiale var det en av møtedeltakerne som fortalte at han husket episoder hvor man om våren brukte snøflekker som medpunkter, men fikk problemer når snøflekken

smeltet bort. Jeg vil nå vise eksempler ved bruk av ord og kart på hvordan man bruker med for å lokalisere fiskeplasser i Indre Varanger. Jeg vil nå bruke kartutsnitt som illustrasjon, men leseren kan også gjøre bruk av det vedlagte kartet over fiskegrunner i Indre Varanger for å se eksemplene jeg viser til, samt situasjonen for øvrig i en større sammenheng.

På og ved Unjárnjuorra (Nessebygrunnen) er det mange med som er faste, og som kan brukes til å vite med ganske stor nøyaktighet hvor man er. For å finne den grunneste delen kan man bruke medene Čillit mot Biesgohppi, og Oarddanjunis på Frits sitt hus (Čillit Biesgohppái, ja Oarddanjunis Fritsa vistái). Disse viste en eldre fisker meg da jeg var ute på sjøen en tur med han sommeren 2009. Haugen Oarddanjunis brukes sammen med en rekke bygninger for å vite hvor på grunnen man er i øst vest retningen. Da jeg i 1994 gjorde intervjuer i Nesseby for MAB-prosjektet forklarte en av informantene det slik:

Når folk var på sjøen visste alle hvordan man skulle sette linene. De brukte hus som med, og de brukte Oarddanjunis som med. Når du dro utover så du hvilket hus Oarddanjunis var over når du satte lina, da fant du lina igjen, når du brukte de medene. Slik hadde vi det i gamle dager, det var ikke kart, man måtte bruke med.

En annen av informantene hadde en mer spesifikk forklaring av medene:

Når du kommer til Unjárnjuorra (Nessebygrunnen), så er Oarddanjunis mot gamle Per Bombans hus og fortsetter innover til Oarddanjunis er ved Kristian Bombans og gamle Daniel Bombans hus, og fortsetter enda innover til Oarddanjunis er over skolen og kirka, Oarddanjunis er over kirka. Så lang er Unjárnjuorra, derifra innover kalles det for Ruŋgu. Ruŋgu er en lang grunne, dvs. at det er omtrent like grunt over det hele. Den går helt til ytterenden av Sjøholmen.

En av de eldre fiskerne forklarte meg noe lignende da jeg kvalitetssikret materialet sommeren 2009, ikke om medene, men at det er den grunneste delen på 10 meter, og rundt der som kalles for Njuorra (grunnen) i dagligtale eller Unjárnjuorra (Nessebygrunnen), eller også Suolonjuorra (Øygrunnen), og at det i området mellom der og holmen er en rygg som kalles for Ruŋgu. Dette hadde han også tegnet inn på et kart da han på 1990-tallet snakket med Kalstad. På kartet under ser dere dette avmerket.

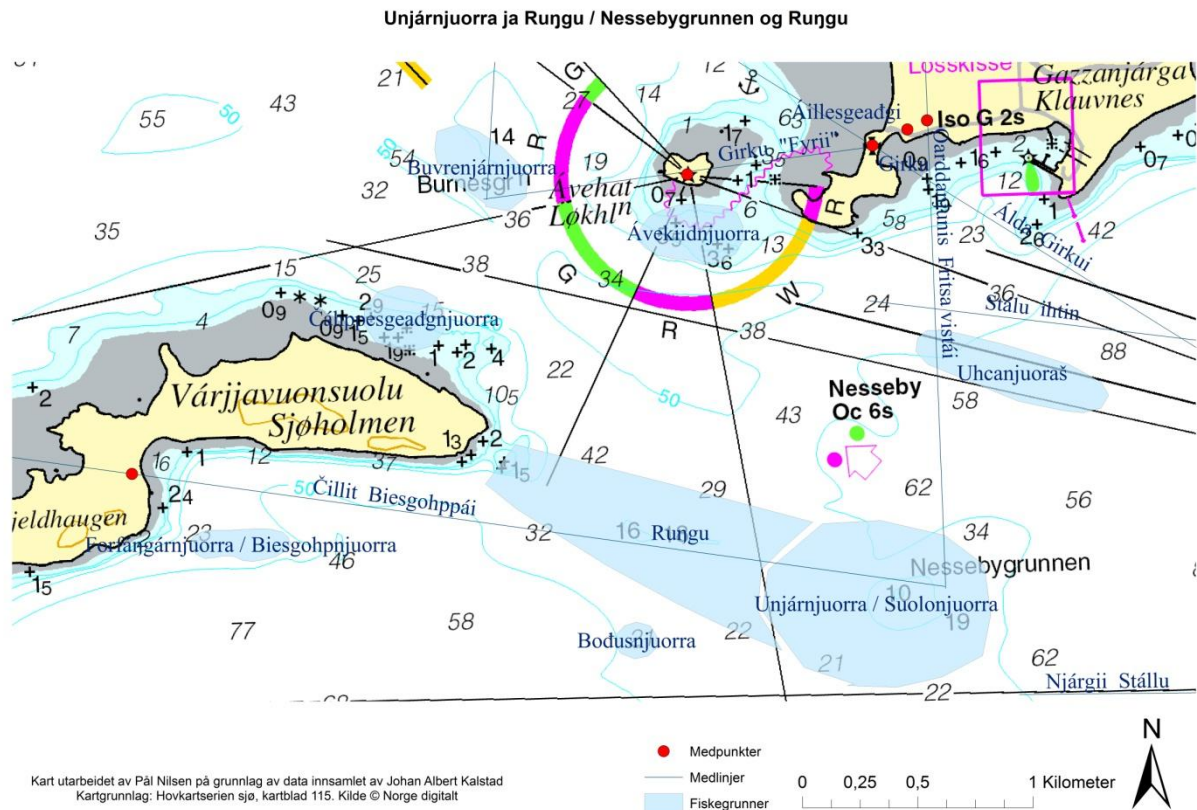

Fig. 3

Sommeren 2009 var jeg ute og fisket med en eldre fisker. For å finne den grunneste toppen på Čieštenjuorra (Fuglebergrunnen) brukte han taket på Kristiansens fjøs i Klubbvik og østkanten av fjellet som ligger sør for Klubbvik. Siden det var for mye tåke til å se det andre medet han pleier å bruke, så kjørte han mot det ene medet, mens han hadde ekkoloddet på, til han så at dybda var rett, omkring 50 meter. I 1994 da var jeg på motsatt side av fjorden og fisket med den samme mannen, brukte han et av medene, Sauas hus på Storskjæret (Skihkka visti Lássái), som er vanlig å bruke for å finne grunna Skihčči, og kjørte mot medet, til han så på ekkoloddet at dybda var rett. Dette er eksempler på hvordan tradisjonell kunnskap og moderne teknologi kan brukes sammen. På kartutsnittet under vises Skihčči og det nevnte medet.

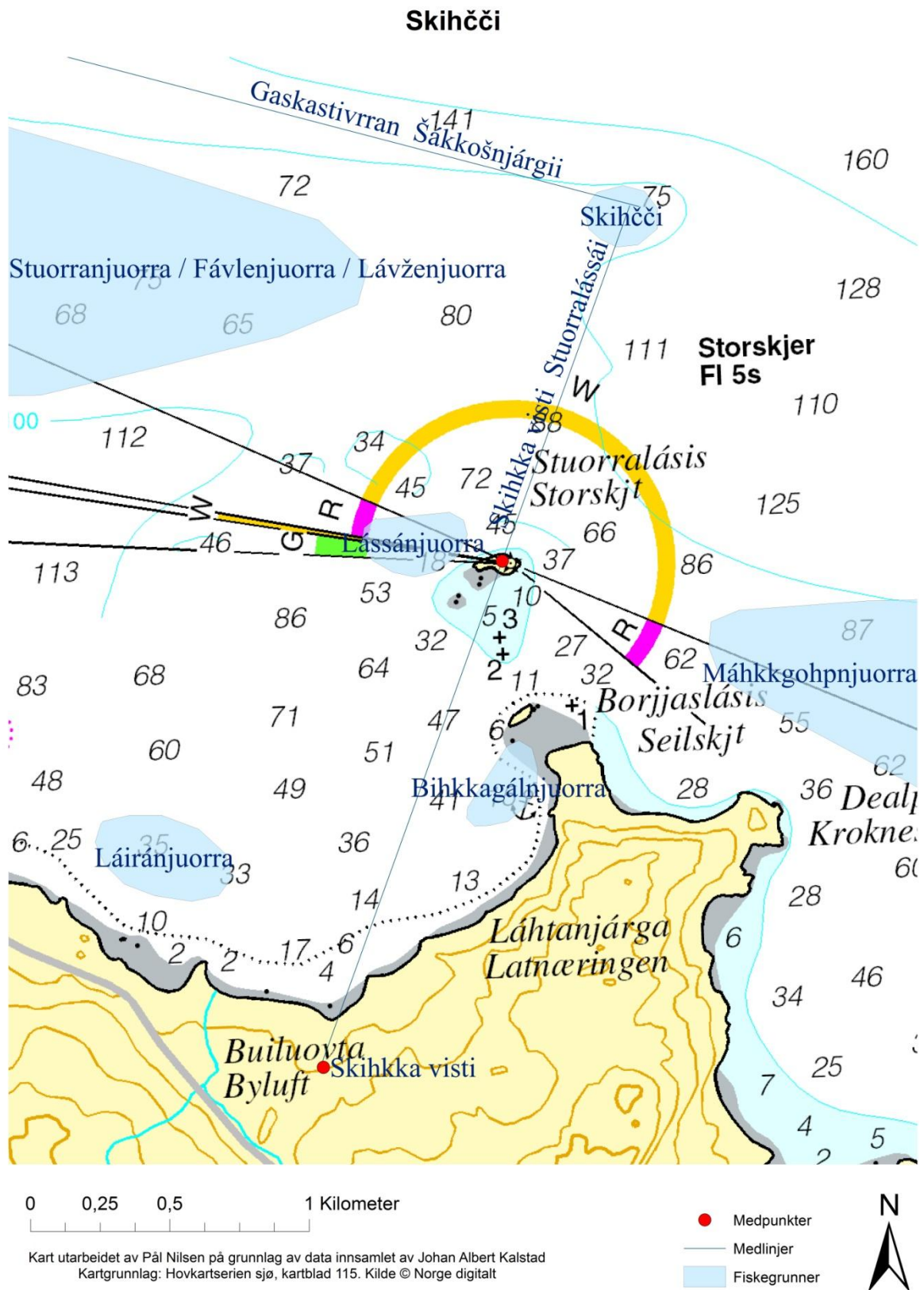

Fig. 4

Som man ser på kartet er det svært brådypt i området rundt grunnen. Jeg har hørt at det er fjell

i bakkene der, og at man kan miste garna hvis man setter dem der.

I tillegg til kjennskap om terrengforholdene på sjøbunnen, og hvordan man finner de forskjellige fiskeplassene, er kunnskap om strømforhold nyttig for å vite hvordan man kan/bør fiske på de forskjellige plassene. En av Informantene til Johan Albert Kalstad forklarte på denne måten hvordan han pleide å fiske juksa:

Når vi bruker å kjøre om våren, kjører vi til Skihčči, og så begynner vi å jukse, der er vel en 20-30 meter, også driver strømmen oss der utover.. Da blir Skihčči der, også kommer til slutt Máhkkoghpnjuorra.

Man hadde tidligere, og har fortsatt en rekke forskjellige måter å bruke de forskjellige fiskeplassene på, alt etter årstid og redskap. Slik forklarte en av informantene jeg intervjuet i forbindelse med MAB-prosjektet i 94 det:

.. Máttavárnjuorra... Den er rett utenfor Mortnenses, og medene er båa mot husene i Mortensnes, og Aldon mot kirka (Álda Girkui). Divsonjuorra er lenger øst, sydøst. Bakken der er veldig dyp, ca 150 meter dyp, men Máttavárnjuorra er ikke så dyp, 50-60 meter, nei 50-60 favner, det blir mer i meter. Der hadde folk garn, og der fisket de juksa, og der satte de line i bakkene. Der fikk de fisk, ikke midt på grunna, for midt på Máttavárnjuorra er det grunt. Ved skjærene (ved Mortensnes) var det gode seiplasser hvor folk fisket med synkenot. Folk rodde herfra for å fiske med synkenot på sørsida, ved Háškasuolu (Naskholmen), og Návdesuolu (Revholmen) som var gode synkenotplasser. Unjárnuorra (Nessebygrunnen) var også en god synkenotplass, og Várjjatriddu (nordsida), ikke helt til Mortensnes, men fra Ávekat (Løkholmen) til Bárši. De kunne ikke dra på for store dyp, synkenot er ikke noe redskap for dypt vann, den er for ca 30 favner.

I denne korte forklaringen fremkommer flere forhold. Dels kommer det fram hvordan man finner grunnene og fiskeplassene, og dels kommer det fram at man brukte forskjellig redskap på de forskjellige plassene, og hvordan det ble gjort. Det fremkommer også at man brukte forskjellige redskaper på de forskjellige delene av grunnene.

Medet Aldon mot kirka (Álda Girkui) kan brukes til å navigere i forhold til flere fiskeplasser. Du kommer ganske rett på toppen av Máttavárnjuorra, og kommer litt sør for Divsonjuorra

(Hysegrunnen) og Čiestenjuorra (Fugleberggrunnen) ved å bruke dette medet med kirka direkte på fjellet Aldon. Dette medet er også et av medene man bruker for å finne grunnen Beahkánjuorra som ligger utenfor Hammernes. På kartet vises det hvordan hvor man finner den grunnen ved å bruke dette medet(Aldon på kirka), sammen med to hus i Ytre Bergeby (Álda girku ja Gáđá Pier Juhán visti Stiinnáid Elle vistái). Fjellet Aldon vises ikke i kartutsnittet men ligger langt vest/ nordvest for kirka i den retningen som medlinja på kartet viser. Grunnen var en av de som plasseringen var uklar på i Kalstads kildemateriale, men som informantene jeg snakket med sommeren 2009 kunne klare opp i ved å vise til nøyaktige med.

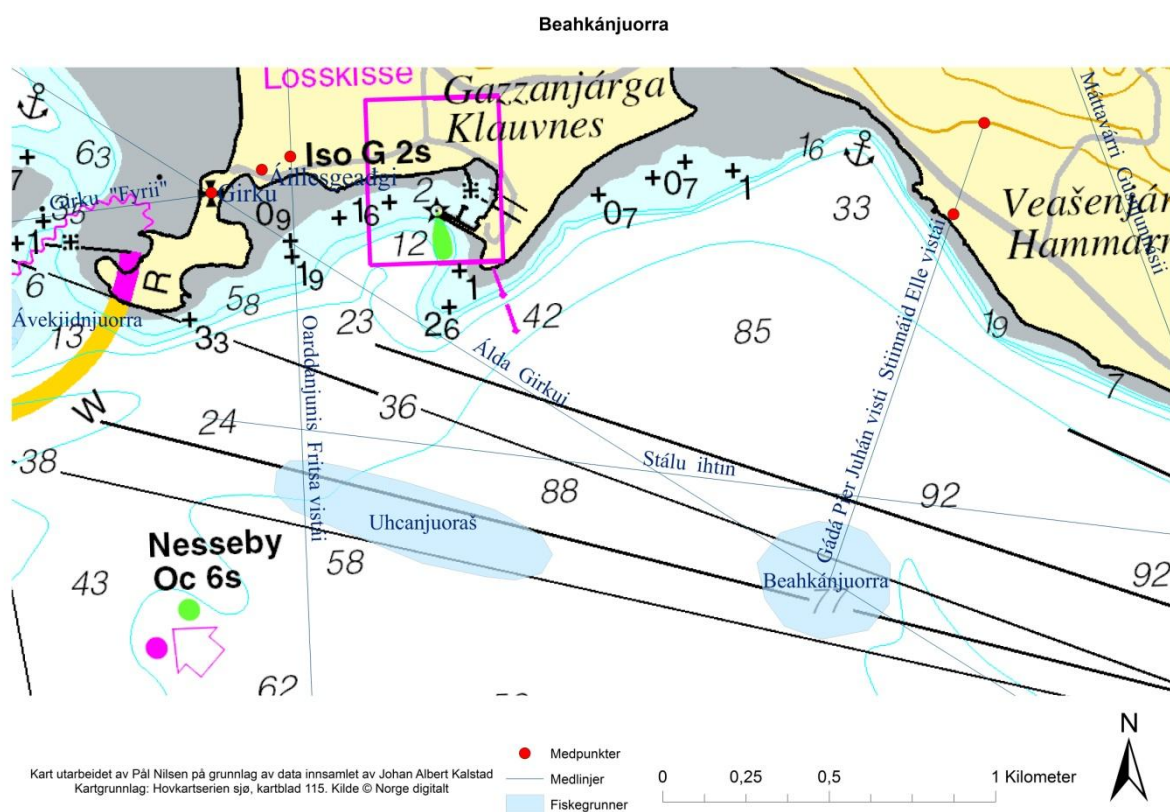

Fig. 5

En av Kalstads informanter sa følgende om en fiskeplass i bakken øst for Unjárnjuorra (Nessebygrunnen), som han hadde blitt vist av en eldre mann som pleide å være med han å fiske:

Han bruker å si at her utenfor Nessebygrunnen og østover ut, bruker det å være, det er litt dypt her, og når han får enkelte hus her i Nesseby, Roskku-Mákká visti ja Oarddanjunis (Magga Dahls hus og haugen Oarddanjunis), da går vi ned i 80 meter, eller 50-60 favner,

sånn at, og da finner vi en også en sånn god fiskeplass, der bruker han å fiske.

I omtrent dette området, i den østgående bakken fra Unjárnjuorra (Nessebygrunnen) er det en fiskeplass som kalles for Njárgii Stállu. Denne fiskeplassen har fått navnet etter det øst vestgående medet som brukes for å finne plassen. Medet er Njárgii Stállu, eller Stállu Ceavccageadgnjárgii, på norsk Handelsneset på Klubbfjellet. En av mine informanter i arbeidet med å kvalitetssikre kartene forklarte sommeren 2009 følgende om en del av de øst vestgående medene utenfor Nesseby:

Når drar ut fra Nesseby så kommer først Stálu ihtin (Klubbfjellets tilsynekomst). Det er når Stállu (Klubbfjellet) dukker opp bak Geavrrit (Mortensnesfjellene). Alle disse er når de kommer til syne. Guovlla ihtin er når Guovloaivi kommer til syne bak Stállu (Klubbfjellet), du må være på sjøen for å skjønne det, det må være rundt der mener jeg. Også har du Njárgii Stállu, det er Handelsneset på Klubbfjellet. Så har du Gahpparas (toppen av Klubbnasen), geaidnu (veien), og čáhci (vannet, sjøen). Det er Guovloaivi Murgiidgahpparassii (Guovloaivi på Klubbnasen), når du kommer litt lenger ut så er det veien, det var så nøyaktig, veien mot Guovloaivi (Geaidnu Guovloaivái).

Slik forklarte han om fiskeplassen Njárgii Stállu:

De brukte å snakke om Njárgii Stállu, at det var en flyndreplass, den var utenfor Hendrihkká (Henrik Dikkanen), også kalte de plassen for Njárgii Stállu. Det var visst Hendrihkká (Henrik Dikkanen) og Ándde Piera (Anders Per Noste), som fant flyndreplassen. De fikk flyndre der i februar måned.

På møtet i Nesseby i januar sa en de eldre fiskerne at man brukte fjellet Stállu (Klubbfjellet) mot lykta på Handelsneset når man tok dette medet.

På kartet under ser dere Unjárnjuorra (Nessebygrunnen) og medet Njárgii Stállu tegnet som en blå strek. Fiskeplassen med dette samme navnet ligger på i bakken øst for grunnen på denne streken (medet).

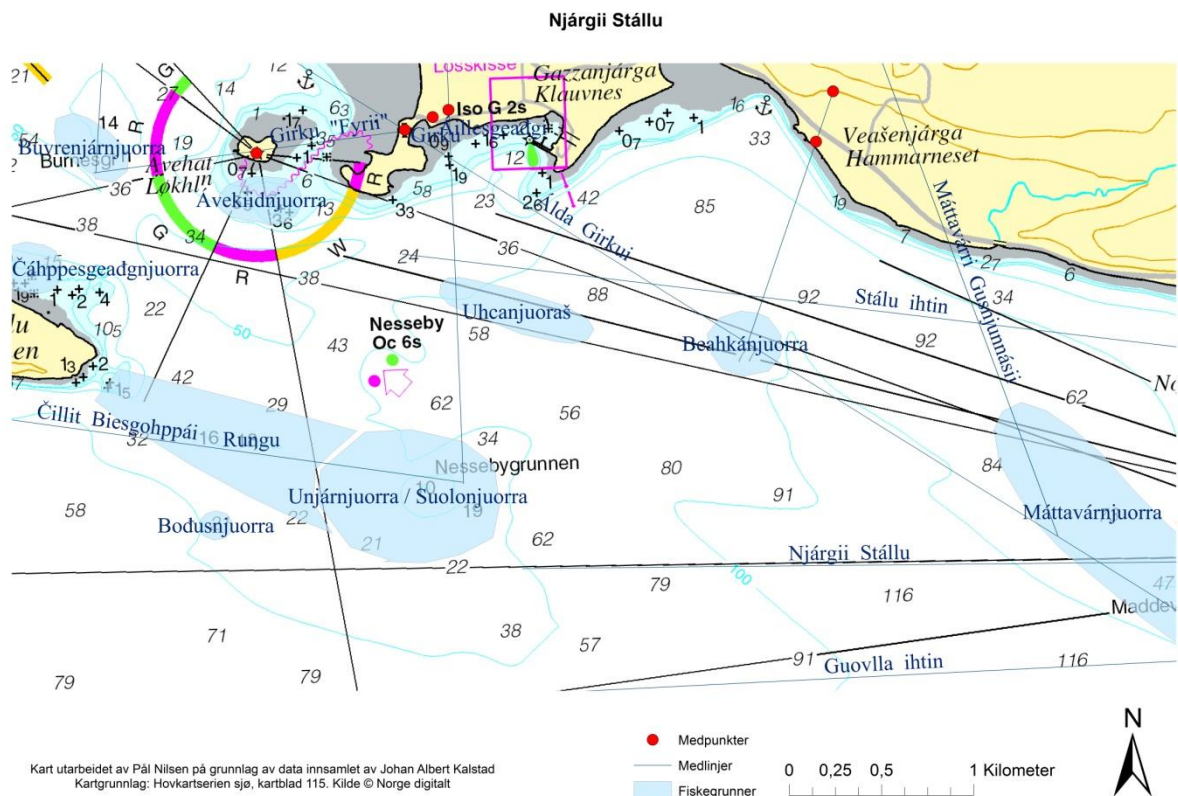

Fig. 6

Informantene til Kalstad har for øvrig når de har forklart om de forskjellige grunnene, også fortalt mye om de forskjellige måter de har brukt dem på. Slik forklarte en av dem om med og bruk av noen av grunnene på sørsida av fjorden. Forklaringen er skjematisk (men oversiklig) fordi dette er håndskrevne notater av Kalstad, og ikke et transkribert intervju:

Geassánjuorra: Godđuguolli (gytefisk), går på innersida, har garn der. Yttersida for grunt for gytefisk. Gyter også inne i Vieravuonna (Veidnesfjorden), Skipperbukta og innover. Her er det dypt og torskegarna settes i gahčatat (bakke) langs land. Kveitegarn om høsten. Ikke søkkenot.

Fávlenjuorra (også kalt Garngrunnen): Ikke søkkenot. Småseigarn i september oktober. I august ikke bra å bruke seigarn, kommer så mye sleipe på garnene. Små taretorsk om høsten, bruker juksa, den står på grunnen, helt til nyåret (småtorsk med juksa). Yttersida, garn om våren (godđuguolli, gytefisk), innersida ikke garn, for grunt. I Vieravuonna (Veidnesfjorden) nytta vi garn senere, her gytte den også.

Noaideskihčči: Liten grunne, plass til 3-4 juksabåter. Med: Gaskastivrran Njárgageahčái (Šákkošnjárga) ja Láhtačohkka Niibereahpengállái (Midtstyren på Šákkošnjárga og Láhtačohkka på Niibereahpengállí). Om våren med juksa og garn etter torsk. 40 favner. Folk fra Hearttagieddi fiska på Noaideskihčči, folk fra Builuohta (Byluft) fisket på Skihčči.

Jeg vil nå i fortsettelsen se nærmere på bruken av fiskeplassene inne i fjorden.

5.1.3 Den økologiske og økonomisk kulturelle konteksten fiskeplassene brukes i

Bruken av med og fiskegrunner og andre fiskeplasser er ikke isolerte enkelthendelser, men har fungert, og fungerer innenfor større økologiske, økonomiske og kulturelle sammenhenger. I Indre Varanger har fiskeriene etter torsk, og da særlig etter gytetorsk om våren vært, og er fortsatt, det største og viktigste fisket. Hvor fisken gyter, og når og hvor innsiget av gytefisken kommer, og hvor de forskjellige typene fisk er å finne til forskjellige tider, er styrende for hvilke plasser man fisker på og når. Slik er rekkefølgen av torskefiskeriene i følge en av Kalstads informanter. Forklaringen er skjematisk og oversiklig fordi dette er skrevne notater av Kalstad, og ikke et transkribert intervju:

- 1. De begynner sesongen med å fiske etter godđuguolli (gytefisk).*
- 2. Fiske etter havtorsk eller áhpeguolli. Dette fisket foregikk vanligvis lenger ut og fiskerne herfra for gjerne til Kiberg.*
- 3. Hvis havtorsken ikke kom innover fjorden da dro man til Kiberg, men hvis det kom mye torsk innover fjorden, da for ingen utover til Kiberg. Når havfisken er her inne i fjorden da kom alle innover. Men som sagt er det ikke alle år at havfisken kommer inn i Indre Varanger.*
- 4. Etter denne perioden begynner så sommerfisket etter torsk og sei, og det var da avsetning til russerne.*

Jeg intervjuet den samme personen i 1994 i forbindelse med MAB-prosjektet. Han forklarte følgende om torskens gyteområde og når gytefisken kommer og drar:

Torsken gytte fra Bálkkutjávrit og Suoloriddu (Sjøolmen) innover til Stuorravuonna (Karlebotn), og utover langs Selesnjárriddu (Angsnes) til Geahččeveainjárga.

Torsken kom noen år allerede i slutten av februar og dro igjen på våren når den hadde gytt.

De andre jeg intervjuet uttalte seg også om når fisken kommer og drar og når den gyter. En person forklarte følgende:

Torsken pleier å komme i slutten av februar, og i begynnelsen av mars. Den pleide å komme 8, 9 og 10 mars. Da satte man garn utenfor Holmen.

Torsken drar igjen om høsten

Torsken gyter i bakkene.

En annen informant, også han en av de samme som ble intervjuet av Kalstad, sa følgende om saken:

Torsken gytt i Reahpengohppi. Før krigen var det et veldig bra fiske etter gytefisk bak Holmen, i Reahpengohppi.

All fisken drar omkring jul, og kommer tilbake i februar.

En annen av informantene forklarte følgende:

Torsken gyter; i Vieravuonna (Veidnesfjorden), i Reahpengohppi, bak Holmen (på sørsiden av Holmen), i Suovvejohgohppi (Bergebybukta).

Kveita holder seg mest i bakkene. Når man fisker med garn etter kveita så får man den ikke på dypet før i november, desember. Da drar kveita fra de grunnere områdene inne i fjordene, langs etter bakkene ut på dypet.

En innformant forklarte slik om når forskjellige typer fisk kommer og drar:

Gytetorsken kommer i april måned. Den drar inn i de trange fjordene for å gyte. Inn til Stuorravuonna (Karlebotn), og Reahpengohppi, og inn til Mieskavuonna (Meskfjorden), der

pleier det å være mye fisk om sommeren, stortorsk. Når fisken gyter og slipper rogna og magen tømmes helt, er den her til sommeren, til mai måned før den drar.

Seien kommer også i april og slik jeg fortalte tidligere, så fisket de sei med synkenot. Og flyndre fisket de også, når det var avsetning på flyndre. På 30 tallet var det en som kjøpte flyndre her. De iset dem og sendte dem av gårde.

Hysa kommer også til sommeren, i juni måned, og drar igjen om høsten.

Den samme personen som forklarte Kalstad om de forskjellige fiskesesongene fortalte meg om de hvilke fiskeredskaper man brukte til hvilket fiske, og til hvilke tider av året:

Fiskeredskaper; juksa, line, søkkenot (har vært brukt fra gammelt av), garn (folk fikk torskegarn på 20 tallet, seigarn hadde folk før det).

Med juksa og line fisket man året rundt.

Med torskegarn begynte man å fiske når torsken kom, og man fisket helt til torsken forsvant igjen.

Med søkkenot fisket man sei om sommeren. I Kiberg og Vardø fisket man også torsk med søkkenot. Til torskefiske brukte man gamle søkkenøter som ikke var brukbare til seifiske lenger. Den største fangsten han har vært med på å fiske med søkkenot er 9500 kg på et kast.

De fisket med kveitevad om sommeren og høsten. Kveita er i bakkene og på grunnene.

I gamle dager pleide man å stikke kveite. Man brukte et redskap som het "skohtal". Han har selv stukket kveite, men ikke med "skohtal", men med samme type harpun som man stikker springer med. Man stakk flyndrer også. Redskapen man brukte var et juksasøkke som man knyttet to utrettede kveitekroker til. Den festet man til et tau og slapp oppå flyndra.

Garna skulle man sette på tvers av fjorden og ikke på langs. Lina satte man på langs etter bakkene.

I det siste avsnittet i sitatet er det et eksempel på en lokal regel for hvordan man bør utøve fisket. De fleste av personene jeg intervjuet hadde omtrent samme forklaringen på hvordan garn og linebruk ble satt. En person forklarte på denne måten hvorfor man satte garna slik man gjorde:

Garna skulle settes nord - sør. De kunne ikke sette langs land, øst - vest, for da kunne folk feile når det var mange blåser, og de ikke kunne vite hvilken retning lenkene gikk. De måtte alle gå i samme retning slik at man så på blåsene hvor lenkene gikk, slik at folk ikke satte garna over hverandres lenker.

Det skjematiske oppsettet kommer av at alle unntatt noen av sitatene, ikke er tatt fra transkriberte intervjuer, men fra oppsummeringer som jeg laget av intervjuene som jeg foretok i 1994.

Disse beskrivelsene av fiskens, særlig gytetorskens, vandringer inn og ut av fjorden, og tidligere fiskerier har jeg tatt med for å vise en del av de økologiske aspektene som er viktige for fiskeriene inne i fjorden. Dette er eksempler på hvordan man har utnyttet fiskeriressursene i fjorden, altså eksempler på økonomisk utnyttelse, og utøvelse av kultur.

I disse eksemplene står beskrivelser av når gytetorsken kommer til Indre Varanger, og drar igjen, svært sentralt. I følge informantene kan gytetorsken komme i slutten av februar men gjerne litt senere, og den gyter i bakkene og i inne i de små fjordene og buktene. Særlig området på sørsiden av Sjøholmen og innover mot Karlebotn og da særlig Reahpengohppi blir fremhevet som viktige gyteområder. Sitatene kan virke noe forvirrende i forhold når på året torsken drar sin vei. Dette kommer av at man både har snakket om gytetorsk, som trekker ut av fjorden i på vårparten, og at man har tatt med torsk på næringsvandring i beskrivelsen av torskens vandringer. Torsk på næringsvandring pleier å være i fjorden også om sommeren og et stykke utover høsten.

Jeg vil i denne sammenheng vis til Fiskeridirektoratets kartavmerking av torskens gyteområde. Der fremgår det at mesteparten av Indre Varanger fra Klubben og Builuovta (Byluft) innover, er markert som gyteområde, men man ser også at det er markert gyteområder langs land, dvs. i bakkene. Lenger ut i Varangerfjorden hvor det er dypere, er gyteområdene uten unntak langs land, men med varierende utstrekning ut fra land

(Fiskeridirektoratet 2010: <http://kart.fiskeridir.no/default.aspx?gui=1&lang=2>). Man ser her at bildet man får fra informantopplysningene, og fiskeridirektoratets data ikke er 100 % sammenfallende, men de er heller ikke motstridende. Det store bildet er likt. Torsken gyter i bakkene og inne i fjorden. Dette bildet er ikke overraskende når man tar i betraktning fiskeridirektoratets metodologi for lokalisering og kartlegging av gyteplasser, hvor man gjør bruk av intervjuer med lokale personer og vurderer og sammenholder informasjonen fra intervjuene med biologiske data (Espeland, Albretsen, Dahle, Asplin, Olsen, Olsen, Simonsen og Bodvin 2009: 4-5).

Disse eksemplene på økologisk kunnskap og økonomisk utnyttelse, og interne regler for utøvelse av fiskeriene, er noen av de økologiske, kulturelle og økonomiske sammenhengene man har brukt fiskegrunnene, og andre fiskeplasser i fjorden i. Jeg vil i den sammenheng vise tilbake til beskrivelsene av bruken av noen av de forskjellige grunnene som jeg hadde tidligere. Når og hvor man fisket med juksa, garn, søkkenot osv. Situasjonen som jeg nå har beskrevet har Kalstad avmerket i arbeidskartene sine. Her under er et av dem vist (Kalstads avmerkinger på kart fra Statens kartverks hovedkartserie M711). Grunnene er tegnet inn som avgrensede polygoner, gyteområdene for torsken er skravert med blyant inne i Stuoravuonna (Karlebotn) fra Sjøolmen inn mot bygda Stuoravuonna (Karlebotn), og inne i Vieravuonna (Veidnesfjorden). Gytetorskens vandring inn i fjorden er i avmerket med piler, og garnsettingene er avmerket som tverrgående streker på kantet av grunnene (i bakkene) og langs land.

Fig. 7

På dette kartet er det en del overstrykninger og notater fordi det ikke er et ferdig produkt, men er et arbeidsdokument. Det illustrerer likevel godt blandingen av viten om landskap (kystlinja, grunner etc.) økonomi (garnsetting etc.) økologi (hvor fisken vandrer og gyter etc.), som tradisjonskunnskapen og erfaringskunnskapen fiskerne har brukt, bygger på. En del forhold som er viktige, og som ikke fremkommer på kartet, men som jeg har forsøkt å forklare litt om tidligere, er strømforhold, årstid, og sesong for de forskjellige fiskeriene.

5.1.4 Oppsummering

Jeg har nå ved bruk sitater og kart forsøkt å beskrive det assosiative kulturlandskapet med fysiske og mentale elementer, som etter mitt syn eksisterer i Indre Varanger, og som er rotfestet i kulturen i området, se (Australia ICOMOS 1995: 4 in Buggey 2004: 21).

Jeg har også forsøkt å forklare hvordan tradisjonskunnskapen fortsatt spiller en rolle i dag. På møtet i Varangerbotn i januar 2010 om publisering av Kalstads materiale, og i mitt feltarbeid

for å kvalitetssikre dataene, var inntrykket at bruk av med og gamle stedsnavn har vært i tilbakegang de siste årene, men at det ikke skorter på noe når det gjelder kjennskap til forholdene i fjorden og plasseringen av de forskjellige grunnene og fiskeplassene, og hvordan man kan nyttiggjøre seg av områdene. Kunnskapen har fått en annerledes form i dag ved at de gamle navnene og medene er kjent blant noen få eldre mennesker, mens kunnskap om fiskerier og fiskeplasser etter hvert forvaltes av stadig færre yrkesfiskere, samt noen fritidsfiskere. Noe som tidligere var en allmenn kunnskap blant mange fiskere i området, er blitt en spesialkompetanse som noen få innehar. Dette er i tråd med Schanches påstand om at det foregår prosesser i forhold til vedlikehold og endring av landskapsforståelsen (Schanche 2004, Schanche og Krogh red: 35)

I kartene og i sitatene fremgår det at landskapet har og har hatt mange nivåer ved seg slik Schanche argumenter for (Schanche 2004, Schanche og Krogh red: 35). Det er historier og kunnskap knyttet til plassene. Hvilke typer kunnskap og hvilke dimensjoner i landskapet som er relevante, vil variere etter hvilket ståsted man ser på det fra. I eksemplene jeg nå har vist til virker det som kulturelle og økonomiske dimensjoner i forhold til gjennomføring av fiskeriene er det viktigste, noe som gjenspeiler at det for det meste er fiskere som har fortalt om arbeidet sitt. Jeg vil i senere komme tilbake til Schanches diskusjon om samiske landskapet.

5.2 Kan bruk av digitale kartfremstillinger bidra til formidling av sjøsamisk kulturhistorie og kulturlandskap?

5.2.1 Hvordan kan bruk av digitale kartfremstillinger bidra til formidling av sjøsamisk kulturhistorie og kulturlandskap?

Jeg har foretatt et feltarbeid i forhold til to institusjoner som har formidling av sjøsamisk kulturhistorie blant sine hovedoppgaver; Varanger Samiske Museum, og Sjøsamisk kompetansesenter. Jeg hadde med meg en foreløpig, men ganske ferdig versjon av det digitale kartmaterialet over fiskegrunner i Indre Varanger og hadde samtaler med personer fra institusjonene for å få deres syn på hvordan slikt kartmateriale skulle kunne brukes i formidlingssammenhenger. Jeg valgte å konsentrere meg om institusjonene, og deres syn på hvordan man kan bruke digitalt kartmateriale i formidling, fremfor å presentere materialet til

publikum, og be om deres reaksjoner på materialet. Dette fordi jeg anser GIS materialet jeg har produsert som et arbeidsverktøy, og et grunnlag for videre arbeid i forbindelse produksjon av papirkart, og elektroniske presentasjoner av forskjellig art, samt andre presentasjonsformer. Institusjonene har jo som arbeidsoppgave å bearbeide materiale og formidle det til publikum, og har dermed erfaring i hvordan man presenterer forskjellige typer materiale for publikum.

Jeg spurte i samtalene med institusjonene om muligheter for bruk av digitalt kartmateriale som det jeg presenterte for dem, til formidling, samt faglige fordeler og utfordringer ved bruk av slikt materiale. Jeg fikk en god del tilbakemeldinger på hvordan de mente man kunne bruke slikt materiale, og hvilken nytte institusjonene så i det.

Begge institusjonene så nytten av å kunne bruke denne typen materiale til formidling av kulturhistorie og kulturlandskap. Fokuset i institusjonenes virksomhet kom tydelig frem i svarene jeg fikk. Fra Varanger Samiske Museums side så man at man kunne bruke slikt materiale i utstillingene sine, både i basisutstillingen og i mer midlertidige utstillinger. Man så fra museets side en sammenheng mellom arkeologiske løsfunn på sjøen, arkeologiske lokaliteter på land og fiskegrunnene på sjøen i kartmaterialet de ble presentert. Man så muligheter for å kunne vise slike sammenhenger i utstillinger ved bruk av digitale kart. Fra Sjøsamisk kompetansesenters ståsted anså man viten om, og formidling av kulturlandskap som viktig for å vise og synliggjøre rettigheter, samtidig som de så det som viktig å formidle tradisjonell kunnskap om landskapet til befolkningen.

Varanger Samiske Museum har ganske omfattende opplegg i forhold til skoler, og jeg fikk tilbakemelding fra dem om muligheter de så for å bruke materialet i opplegg de har i forhold til skolene. De så ved museet for seg at man kunne ha en teoretisk del i klasserommet, men mente at det muligens kunne bli litt abstrakt for barn med bare kart, og at det ville være en fordel om man i samarbeid med lokale fiskere kunne ta elevene med seg ut i båt og kunne vise dem hvordan man fant fiskegrunner og fiskeplasser ved hjelp av med. Man så for seg at en eventuell nettutstilling kunne brukes i den teoretiske delen av undervisningsopplegg. Også ved Sjøsamisk kompetansesenter, så de for seg at man kunne gjøre bruk av denne typen materiale i forbindelse med opplegg for skoler. De hadde ikke like spesifikke ideer som museet, om hvordan man skulle gjøre bruk av det i undervisningssammenheng, men de understrekte hvor viktig det er for ens identitet, å ha viten om områdene man bor i, og nytten man kan ha av en database hvor man har opplysninger om nærområdet.

I mange kartlegginger (i betydningen å utarbeide kart over) av tradisjonelle bruksområder, er ikke bruk av kartene til undervisning hovedbegrunnelsen for at man foretar kartleggingene. De som lager kartene har ikke i alle tilfeller noen klar plan for hva man skal bruke kartene til jf. (Chapin and Threlkeld 2001: 103). Det har vist seg at slike kartlegginger kan være nyttige for en rekke felt, som for eksempel landrettighetsprosesser, ressursforvaltning, planer for økonomisk utvikling, og bevaring av kultur (Chapin, Lamb and Threlkeld 2005: 630). Selv om bruk i undervisning ikke er den vanligste bruken av slike kart så er det nevnt av fagfolk som et av mange mulige bruksområder for kartene (Chapin, Lamb and Threlkeld 2005: 620), og (Tobias 2000: xii).

Når personer som driver med formidling ser et digitalt kartmateriale, er det rimelig å anta at nettutstillinger og nettpresentasjoner ikke er en veldig fjern tanke. Det viste seg også å ikke være en veldig fjern tanke for personene i institusjonene jeg hadde kontakt med. Fra Varanger Samiske Museum side, kom ideen om nettutstillinger opp i intervjuet før jeg spurte spesifikt om det. De har allerede erfaringer med nettutstillinger, se (Varanger Samiske Museum 2010: <http://www.luondu.varjjat.org/>, <http://www.saivu.com/>, og <http://russiskekvinner.varjjat.org/web/?giella1>=). De to første utstillingene jeg viser til her, ”Sáivu” og ”Luondu”, omhandler landskap. ”Luondu” omhandler 10 000 års samspill mellom menneske og landskap i Mortensnes kulturminneområde, mens ”Sáivu” omhandler samisk tro og mytologi, og i den sammenheng også hellig landskap. Det er brukt kart i en av disse nettutstillingene, men det er et oversiktskart uten noen interaktive funksjoner. For øvrig er det brukt bilder, filmer og sagn og fortellinger for å presentere og fylle ut det faglige innholdet. Fra disse utstillingene er det ikke noe stort skritt til å supplere de nevnte utstillingene, eller utforme nye basert mer på kart, og de mulighetene som ligger i digitale kart.

Sjøsamisk kompetansesenter har arbeidet med å utforme en database over tradisjonskunnskap i Porsangerfjorden en god stund. Da jeg var der høsten 2009, hadde de planer om å publisere basen. De har etter den tid, før jul 2009, lagt deler av deler av databasen på internettssidene sine. De har kalt de nye sidene sine for ”Fjorden og landet”, og der er stedsnavn på og i tilknytning til sjøen, og en ordliste med samiske ord i tilknytning til sjøen og fiske, samt korte forklaringer om stedsnavnene og ordene. Stedsnavnene er knyttet til google earth slik at man kan se hvor stedene er. Man jobber fra sentrets side med å videreutvikle databasen og publisere større deler av den.

Sjøsamisk kompetansesenter er en stiftelse som kom i gang ut fra lokalt initiativ, og som hadde sin offisielle åpning i februar 2003 (Sjøsamisk kompetansesenter 2010: <http://www.mearrasapmi.no/>). I intervju fortalte lederen på sentret at man lokalt følte et sterkt behov for å få frem sin egen historieverisjon. Sentret ble dermed opprettet for å få det til. Da man publiserte den delen av databasen som er ute nå, var det ikke snakk om noe stort arbeid i forhold til hvordan man skulle legge opp presentasjonen. Den delen av basen som omhandlet stedsnavn med kartfestinger og opplysninger, og en ordliste med opplysninger om ordene, ble publisert.

Når det nå jobbes med å videreutvikle og publisere større deler av databasen, har man gjort seg noen flere tanker om hvordan man vil ha presentasjonen og hvilket fokus det bør være. I følge lederen på sentret, er det i mye av den offentlige kartinformasjonen som finnes, gode sektorvise presentasjoner av tematikken som presenteres. Noe som i stor grad kommer av forskjellige forvaltningsorganer har utarbeidet forskjellige presentasjoner av det de selv jobber med.

Fra sentrets side vil en prøve å utarbeide en ikke altfor sektorisert fremstilling, men forsøke å sette mennesket og lokalsamfunnet i sentrum, og prøve å presentere ressursbruken, kulturen og de områdevisse variasjonene i disse elementene mer helhetlig. Intensjonen er å prøve å presentere ressursbruken både på land (jordbruk, fiske i elver og ferskvann etc.) og på havet (fiske etc.), og også årssyklusen i ressursutnyttelsen. Man vil også prøve å få en tidsdimensjon i presentasjonen. Hensikten er å få frem en historisk presentasjon av menneskets ressursutnyttelse og kultur i området. Man vil utforme presentasjonen med et henblikk på landskapet og området, men fokuset i presentasjonen ønsker man skal være på menneskene og kulturen. Fra sentrets side ser man at det er ambisiøse mål, men man vil likevel prøve å få det til innenfor de økonomiske og ressursmessige rammene sentret har.

Sentret har flere målsetninger med sin virksomhet, og med å publisere databasen sin. For det første vil man dokumentere, og formidle kulturen og historien i Porsangerfjordområdet. Dette mener man er viktig, ikke bare fordi det er av historisk interesse. Det er viktig også for identiteten og samhørigheten til menneskene i området. En annen viktig bruk av databasen, samt andre ressurser på sentret, er å bidra med materiale som kan brukes i samfunnsdebatten, som en del grunnlaget for rettighetsdiskusjoner og politiske debatter og vedtak.

Man ser fra sentrets side at det er en utfordring når man vil lage en internettpresentasjon som skal være til nytte for så forskjellige målgrupper, som befolkningen, forskere og offentlige etater jo er. Derfor understrekes viktigheten av å reflektere nøye over hvordan man kan gjøre det fra sentrets side. Sentrets leder sier følgende i forhold til problematikken:

Det er en ting hvis man lager en kunnskapsbase for ingeniører, men hvis man skal lage en åpen internettløsning, så må man vite hvilke spørsmål folk har, og hvem løsningen er rettet mot og ta hensyn til det.

I problemstillingen stiller jeg spørsmål om digitale kartfremstillinger kan bidra til formidling av sjøsamiske kulturlandskap, og jeg skriver i kapitlet om valg av problemstilling at jeg mener det kan være et ubrukt potensiale for bruk av digitale kart i slike sammenhenger. I det ovenstående ser man at institusjonene har visjoner om bruk av digitale kart, og at de har implementert bruk av kart i sine internettpublikasjoner i forskjellig grad, og i forskjellige former.

I internettpresentasjoner hvor tradisjonskunnskap er presentert kan man se fremstillinger som kan brukes som eksempler på hvordan man kan bruke slike presentasjoner. Et eksempel på en nettside som bruker flere presentasjonsformer er nettstedet: "Pepamuteiati nitassinat. As we walk across our land" (Pepamuteiati nitassinat. As we walk across our land 2009: <http://www.innuplaces.ca/index.php?lang=en>) som presenterer urfolksgruppen Innu (Montagnais-Naskapi) tradisjonelle bruk av landskapet. Internettetsiden som omhandler, og er bygd opp rundt Innu stedsnavn, og kartfesting av disse på Labrador, er den første nettsiden i verden som er opprettet med formidling og presentasjon av urfolksstedsnavn som eneste formål (PPgis.net Blog 2010: <http://participatorygis.blogspot.com/2008/11/labrador-innu-launched-first.html>). Internettetsiden inneholder en opplisting av stedsnavnene, og Google Maps satellittbilder brukes som kartbakgrunn. Du kan se navnene samlet eller enkeltvis. Det er forklaringer på hva noen av navnene betyr, og i noen tilfeller er det også skrevet ned ytterligere informasjon om hva navnene kommer av. Du kan høre hvordan stedsnavnene uttales, og det er bilder av noen av plassene, og i enkelte tilfeller kan du høre på fortellinger på Innu språket om plassene. Det er også noen filmsnutter som viser plassene. Denne internettsiden har ikke en enhetlig presentasjon av alle dataene, men en fleksibel løsning som gjør at man kan presentere forskjellige data på samme plattform, og supplere etter hvert. Bare

noen av mulighetene er utnyttet i forholdt til de stedsnavnene det er minst opplysninger og applikasjoner knyttet til, mens alle mulighetene er utnyttet i forhold til noen navn. Slike løsninger som gjør at man kan legge inn basisinformasjon, men hvor man også kan fylle på med ytterligere informasjon i form av tekst, lydfiler, bilder, og film, gir en stor fleksibilitet og forskjellige muligheter når det gjelder presentasjonsformen, og man har planer om å fylle opp siden med flere stedsnavn, lydklipp, fotografier, og filmklipp (PPgis.net Blog 2010: <http://participatorygis.blogspot.com/2008/11/labrador-innu-launched-first.html>).

Det finnes noen internettsider bygd opp omkring samiske stedsnavn. På internettsiden Gáisi (Gáisi 2010: <http://www.gaisi.no/index.php>), presenteres samiske stedsnavn i Manndalen i Kåfjord kommune. I følge planene, skal etter hvert hele Kåfjord kommune dekkes, og kanskje også et større område. I følge planene skal også kulturminner i området etter hvert presenteres. På siden er ikke stedene avmerket på kart, men på bilder som er tatt fra bakkenivå. Dette er bra fordi man kan se hvordan stedene fremstår for brukerne. En vesentlig svakhet ved manglende avmerkning på kart, er at en overførsel til kart for annen bruk må gjøres manuelt, i motsetning til når man har sett med stednavn i format som enkelt kan flyttes mellom forskjellige kart, og andre fremstillinger med georeferering, som for eksempel flyfoto som er georeferert i forhold til et kartografisk koordinatsystem.

En annen internettpresentasjon som i stor grad bygger opp omkring samiske stedsnavn, er Sjøsamisk kompetansesenters presentasjon "Fjorden og landet" (Sjøsamisk kompetansesenter 2010: http://www.mearrasapmi.no/index.php?option=com_content&view=article&id=58%3Afjordlandskapet&catid=1%3Aokologi&Itemid=53&lang=nb), som jeg allerede har omhandlet flere ganger i teksten. Denne internettpresentasjonen er, som sidene om Innu stedsnavnene i Canada, primært bygd opp omkring stedsnavn, men pr. dags dato kan man bare se stedsnavnene enkeltvis på googles kart, men man jobber med å få til løsninger slik at man kan se flere navn samtidig. Det er heller ikke knyttet mye informasjon til de forskjellige navnene, men det er knyttet bilder til noen av navnene. Sidene "Fjorden og landet" er fortsatt under konstruksjon, noe som må tas i betraktning når man ser på dem. Man ønsker fra senterets side å sette mennesket, og lokalsamfunnet i sentrum, og prøve å få frem deres historie, ressursbruk etc. Da jeg intervjuet de ansatte ved sentret, så de for seg å bruke både tekst, bilder, og muligens også film. Innholdet på nettsiden vil da være ganske likt det som er på siden om Innu stedsnavn, med stedsnavn, tekst, bilder, og film. Imidlertid vil ikke alt materialet være

stedsnavnrelatert slik det er i siden om Innu stedsnavn. Det kunne være nyttig for Sjøsamisk kompetansesenter å se litt på hvordan man har bygd opp siden om Innu stedsnavn, for kanskje å få ideer om hvordan de selv skal jobbe videre. Imidlertid er det etter mitt syn, ikke noe særlig å hente der i forhold til hvordan man kan få frem dimensjonen med lokalsamfunn og menneskenes ressursbruk. Dette kan kanskje løses ved å fremheve enkelte stedsnavn, bygder og lignende, og på en eller annen måte knytte dem sammen med områdene de har brukt, og som også har sine navn. Dette kan gjøres ved å gruppere stedsnavnene i ressursområdet under bygdene/ bostedene, eller ved å trekke koblinger mellom bostedene og ressursområdene. Når man gjør dette må man tenke på at det ofte er mer enn en bygd eller en gruppe mennesker som har brukt området jf. (Tobias 2000: 3), noe som har innvirkning for hvordan man bør planlegge presentasjonene, og utføre det tekniske.

En annen internettportal som er av interesse i denne sammenheng er nettstedet ”YPY- Nenets” (YPY- Nenets 2010: <http://npolar.no/ipy-nenets/>). Nettstedet er utarbeidet i forbindelse med prosjektet: ”Monitoring of traditional indigenous land use areas in the Nenets Autonomous Okrug, Northwestern Russia”, som er et samarbeidsprosjekt mellom Norsk Polarinstittutt og Association of Nenets People Yasavey (YPY- Nenets 2010: <http://npolar.no/ipy-nenets/>). Internettsiden og prosjektet er av en omfattende art, og viser tradisjonell bosetning og bruk av området, hovedsakelig i forbindelse med reindrift. Samtidig vises også moderne inngrep, og andre nyere endringer i landskapet. Som det fremkommer av navnet på nettstedet, så har man ambisjoner om å oppdatere nettstedet og dataene i fremtiden. Koblingen man har i dette nettstedet har mellom tradisjonell bruk og moderne tiltak, kan være relevant for rettighetsdiskusjoner, og i forvaltningssammenhenger, men jeg vil nå se på hva man kan lære fra dette nettstedet i forhold til formidling.

Nettstedet viser aktivitet og installasjoner over hele det autonome distriktet Nenetsk, men også noe aktivitet og noen få installasjoner i nabo-distriktene. Nettstedet bruker satellittbilder fra Google Earth i bunnen. Det er tegnet inn flytteleier for rein, samt merket av plasser for en rekke forskjellige aktiviteter, slik som boplasser, fiskeplasser, hellige steder, jaktlokaliteter, kalvingsplasser etc. På samme måte som de tradisjonelle aktivitetene så vises moderne infrastruktur som helikopterplasser, oljeinstallasjoner, gruver, samt en del kjente ressurser av olje og mineraler. Til alle disse er det knyttet litt, ikke veldig omfattende informasjon. Resultatet er en imponerende visning av både tradisjonell bruk, og moderne infrastruktur og ressursutnyttelse. I visningen fremkommer de store linjene i de forskjellige gruppens

landskapsbruk, ved at det årlige flyttemønstret vises. Samtidig er det også en stor detaljrikdom i presentasjonen av den tradisjonelle bruken ved at man har en rekke kategorier som er kartfestet. På samme måte er også visningen av den moderne infrastrukturen, og de kartlagte ressursene detaljert, samtidig som man kan se tiltakene i en større sammenheng, og i sammenheng med andre tiltak. Man kan også se den tradisjonelle aktiviteten i sammenheng med moderne infrastruktur, og i sammenheng med tiltak som kan komme. Dette fordi en del kjente forekomster av olje og mineraler også fremkommer i visningen. Man har i denne presentasjonen gjort mye ut av presentasjonsmulighetene som ligger i GIS ved at man har lagt til mange typer informasjon, slik at man får frem både detaljer, og det større overordnede bildet. Til prosjektet hører i tillegg til GIS databasen som er tilgjengelig på internett også en rapport som er tilgjengelig på internett i PDF format.

En del av tilbakemeldingene jeg fikk fra Varanger Samiske Museum gikk på muligheter til bruk av digitalt kart til nettuststillinger, samt andre typer interaktive utstillinger. Mye av samtalene jeg hadde med sjøsamisk kompetansesenter gikk på muligheter for utvikling av internettpresentasjonene deres, og problematikk i forhold til det. Mange av eksemplene jeg viser til i dette kapitlet er internettpresentasjoner. I diskusjonen om digitale karts formidlingsmuligheter er selvfølgelig internettsider, og internettpresentasjoner høyst relevante, men er det dekkende for problematikken? Etter mitt syn illustrerer disse internettsidene i hvert fall mange av formidlingsmulighetene som ligger i bruk av digitale kart. Mange muligheter som fremkommer i nettpresentasjoner vil også kunne brukes i andre, ikke internettbaserte, presentasjoner av digitale kart, men i slike tilfeller slipper man de tekniske utfordringene som følger med internettpubliserings, men man vil ha andre utfordringer av teknisk og annen art, avhengig av hva man prøver å få til.

Internettsidene som viser samiske stedsnavn er eid og driftet av lokale sentre. De to andre nettsidene jeg viser til har sterke bindinger til solide faginstusjoner. Internett siden ”Pepamuteiati nitassinat. As we walk across our land”, ble til med faglige bidrag fra en rekke Canadiske institusjoner, og omfattende finansiell støtte fra ”the Department of Canadian Heritage through Canadian Culture online” (PPgis.net Blog 2010: <http://participatorygis.blogspot.com/2008/11/labrador-innu-launched-first.html>). Nettstedet ”YPY- Nenets” er et samarbeidsprosjekt mellom Norsk Polarinstitutt og ”Association of Nenets People Yasavey”, og er blitt finansiert av Norges forskningsråd i forbindelse med det Internasjonale Polaråret 2007-2008. Prosjektet har dermed den faglige tyngden til

Polarinstituttet bak seg, og har i tillegg hatt forskere fra Russland knyttet til seg (YPY- Nenets 2010: <http://npolar.no/ipy-nenets/>).

Internettssidene ”YPY-Nenets” og ”Pepamuteiati nitassinat. As we walk across our land” er de mest forseggjorte av sidene jeg har omhandlet nå. Å bygge opp, og drifte slike nettsider innebærer kostnader i form av økonomiske midler og tidsbruk. Implementering av GIS krever en økonomisk forpliktelse over tid (Chapin, Lamb and Threlkeld 2005: 630).

Når man ser på de forskjellige internettsidene, og ser hvor forseggjorte sidene ”YPY-Nenets” og ”Pepamuteiati nitassinat. As we walk across our land” er, får man et inntrykk av at det er fordeler ved å knytte seg opp mot faginstitusjoner. At det er faglige fordeler ved en slik tilknytning er åpenbart, og det fremkommer da også i disse to forseggjorte sidene. Det kan også være økonomiske fordeler, og ved et regnskap vil det fremgå av hva institusjonene har bidratt med. Noe som ikke fremgår av budsjetter og regnskap er hvordan forskere og institusjoner har bidratt til finansieringen ved å bidra til å utforme søknader, og ved å bidra med faglig tyngde som kan ha hjulpet søknadene i prosessen, og i hvilken grad forskernes uformelle, og formelle nettverk har bidratt og muligens vært utslagsgivende i prosessen. Jeg vil ikke gå nærmere inn på disse forholdene, men ser ikke bort fra at de kan ha en betydelig effekt.

Til sist vil jeg nevne et eksempel på en digital presentasjon av samiske stedsnavn, som ikke er å finne i en internettside, men i form av et cd-rom om samiske stedsnavn i Berlevåg kommune, med Yngve Johansen som redaktør. Denne cd'en kalt Rákkonjára (Johansen og Sara 2007), som er det samiske navnet på halvøya mellom Kongsfjord og Tanafjorden, anser jeg å være et vellykket formidlingsprodukt som inneholder kart, forklarende tekst, bilder, lyd og film. I tillegg til disse elementene er denne presentasjonen supplert med historiske presentasjoner, som også presenterer elementer av kulturlandskapet i området, samt flere pedagogiske verktøy for å lære stedsnavn og toponymer. Produktet er blitt til ved et samarbeid med lokale informanter, i tillegg til dette har man dradd veksler på kompetansen til en rekke fagfolk (Johansen og Sara 2007). Programutvikler Mikkell Sara har vært sentral i arbeidet (Johansen og Sara 2007). Som man ser viser også dette produktet et samarbeid mellom lokale krefter og fagfolk, slik man har i flere de andre eksemplene jeg har nevnt. Selv om redaktøren har en lokal tilknytning, har han dratt veksler på andre fagfolks kvalifikasjoner. Ved de historiske presentasjonene som er i presentasjonen, settes stedsnavnene i en kontekst, og man

har da et instrument for opplysning av mer enn kun de løsrevne stedsnavnene. Med de pedagogiske oppleggene som er med, har man et produkt som er velegnet til undervisning. I det hele mener jeg man her har et bra opplegg for opplysning av folk flest om stedsnavn, og et opplegg som også egner seg til undervisningsformål. Jeg vil i den sammenheng vise til Varanger Samiske Museums uttalelser om muligheter for bruk av digitale kart over kulturlandskap til undervisningsformål, og Sjøsamisk kompetansesenters uttalelser om viktigheten av ta hensyn til hvem man lager produktet for. Det synes som man i dette tilfellet her tenkt gjennom disse tingene.

Sjøsamisk kompetansesenter er i prosessen med å utvikle sin internettside, og har også til en viss grad knyttet seg til fagmiljøer, ved at de er knyttet til Fávllis-nettverket som en partner i prosjektet. Imidlertid er de ikke fullstendig ukritiske til eksterne faginstitusjoners involvering. De er fra sentrets side svært opptatt det lokale eierskapet av kunnskapen, og man ser fra sentrets side farer for at man ved for eksempel opprettelsen av en kunnskapsentral, fjerner kunnskapen fra lokalsamfunnets besittelse og eierskap, noe som kan føre til at de som har bruk for slike opplysninger kan la være å snakke med lokalbefolkningen. Hvis lokalbefolkningen ikke har en aktiv deltakelse i en eventuell kunnskapsbase, så vil man få en historisk database og ikke en database om levende tradisjonskunnskap, mener man fra sentrets side. Disse betenkingene, er ikke unike. Tobias skriver: "Culture is not static or fixed in stone - patterns of occupancy and use change over time" (Tobias 2000: xii), se også (Tobias 2000: 22-25), og det foregår debatter om urbefolkningers rett til kontroll over egen tradisjonskunnskap. Man bør ikke ta lett på disse betenkingene, men så sant man kan unngå å gå på akkord med egne interesser, så kan det for lokale krefter være faglige og muligens også finansielle fordeler ved samarbeid med solide fagfolk og institusjoner, i forbindelse med innsamling av data og oppbygging GIS presentasjoner og internettsider. Jeg vil komme tilbake til problematikken omkring eierskap av tradisjonsmateriale i et senere kapittel.

5.2.2 Forhåpninger i forhold til bruk av kartmateriale

Sjøsamisk kompetansesenter har forhåpninger om at deres internettside, og internettpresentasjonen av databasen deres, vil kunne bidra til samfunnsdebatten, i diskusjoner i forhold til rettigheter, og i politiske diskusjoner. De mener fra sentrets side at internettsiden kan være en måte å nå frem til beslutningstakerne, med informasjon som sjelden når frem til disse. De mener på senteret at det største problemet har vært stillheten rundt, og lite forståelse

for den lokale kunnskapen. Nå til dags mener de at denne stillheten er kommet tilbake i en ny form. Dette på grunn av at kulturelle avstanden til mennesker i byene er blitt så stor, noe man mener har innvirkning på de sentrale forvaltningsmyndighetenes forståelse av den lokale kunnskapen. Fra sentrets side ser man det som sin oppgave å ikke bare belyse forholdene, men også å danne en motvekt til de innspill som kommer fra sentrale forvaltningsinstitusjoner, og forskningsinstitusjoner. Som etter deres syn legger for mye av premissene for forskjellige vedtak. Det er etter deres syn et demokratispørsmål at også den lokale kunnskapen får en plass i beslutningsgrunnlaget.

Fra sentrets side anser man at bildet som fremkommer i offentlige GIS fremstillinger er fragmentert. Noe de mener kommer av at det er forskjellige etater som utarbeider fremstillingene. De mener det er viktig å få frem et bredere og mer fullstendig bilde av ressursutnyttelsen i Porsangerområdet, hvor det, som i andre samiske bosetningsområder ved kysten, har vært vanlig å leve av en kombinert næringsutnyttelse jf. (NOU 2008: 5: 185). Hvis man organiserer presentasjonen etter de forskjellige næringene og ressursene får man ikke frem den kombinerte næringsutnyttelsen. Man vil fra sentrets side prøve å vise et mer helhetlig bilde ved å sette mennesket mer i sentrum, ved å bygge opp næringsbruken, og forholdet til landskapet rundt menneskene. Ved å se på aktiviteten til folk fra forskjellige områder i fjorden vil man prøve å vise variasjonen i den kombinerte næringsutøvelsen, noe som er viktig for at det ikke skal oppstå et stereotyp inntrykk. Man prøver også å innarbeide et tidsaspekt for å prøve å vise endringer over tid. Tilnærmingen sentret har valgt kan gjøre at man får vist allsidigheten i den tradisjonelle næringsutøvelsen, noe som kan være viktig for å gi lokale innspill i forhold til hvordan fiskerinæringen, og også andre forhold i området, bør organiseres og forvaltes i fremtiden. Samtidig vil man kunne bidra i debatter i forhold til gjennomføring og legitimiteten av både regelverk og forskjellige forvaltningspraksiser. Konsekvensene av å ikke ta hensyn næringskombinasjonene kan illustreres med hvordan de som drev med kombinasjonsnæringer (disse bodde i stor grad i samiske bosetningsområder) etter krigen, i stor grad ikke har nytt godt av statlige støtteordninger, fordi de ikke falt innenfor rammene av ordningene (NOU 2008: 5: 185).

I januar 2010 ble det (som tidligere nevnt) avholdt et folkemøte i Nesseby vedrørende publisering av materialet som ble samlet inn av Kalstad på 1990-tallet. På møtet ble publisering av og bruk av intervjumaterialet og kartene som er laget på grunnlag av materialet diskutert. På møtet kom fiskere fra Nesseby, og andre fra lokalbefolkningen som hadde møtt

opp, med innspill i forhold til intervjumaterialet og kartmateriale og i forhold til publisering og bruk av det. På møtet kom det også innspill og synspunkter som ikke var direkte knyttet til materialet, men som var kontekstuellet knyttet til det, da også disse gikk på fiskeriene, og disses historie i området. Det var også flere på møtet som viste til den kulturhistoriske verdien i materialet.

Det ble fra en person uttrykt noe bekymring for at en publisering av kartene kunne hjelpe større båter med å finne fiskeplassene, men den allmenne stemningen i forhold til det var at disse likevel ville finne fisken, og fiskeplassene ved hjelp av moderne hjelpemidler, og offentlig tilgjengelige data. Den overveiende delen av kommentarene fra fiskerne gikk på de skadelige virkningene av tidligere tiders fiske med større båter, og det ble rent spesifikt vist til sildefiske i Varangerfjorden, og andre fjorder. Det ble også uttrykt bekymring for det fisket som i dag foregår med større båter. Videre ble det også uttrykt at det er viktig at en publisering av materialet blir til nytte for fiskerne i området.

Blant publikum som hovedsakelig bestod av fiskere samt interesserte personer fra området, var det også et par politikere som tok ordet. En sametingsrepresentant for NSR og ordføreren i Nesseby kommune. Begge, både ordføreren og sametingsrepresentanten, var opptatt av om og hvordan materialet vil kunne være med på å bidra i debatter i forhold til rettigheter og forvaltning. Sametingsrepresentanten uttrykte håp om at materialet snart ville bli publisert. Hun så at det muligens var kunnskap der som man ikke ønsket å dele med andre, men hun viste til nytten av å kunne bruke materialet og kunnskapen i samfunnsdebatten i forhold til forvaltningen, og rettigheter som bygger på sedvaner. Hun uttrykte at der er vel og bra at man har slik kunnskap muntlig, men at en skriftlig dokumentasjon gjør at man står langt sterkere i forhold til utenforstående interesser. Ordføreren viste også til at materialet kan være viktig når man skal vise til lokale forhold i området til utenforstående.

Jeg vil nå se litt nærmere på om kartfremstillinger over tradisjonelle bruksområder kan være relevante for samiske fiskerirettighetsprosser. Nettopp bruk av kart over tradisjonell bruk i rettighetsprosser er et sentralt bruksområde for slike kart, se (Chapin, Lamb and Threlkeld 2005: 620).

5.3 Kan kartfremstillinger av tradisjonelle bruksområder være relevante for samiske fiskerirettighetsspørsmål?

5.3.1 Hvordan kan kartfremstillinger av tradisjonelle bruksområder være relevante for samiske fiskerirettighetsspørsmål?

Hvis kartfremstillinger av tradisjonelle samiske bruksområder skal være relevante og interessante for fiskerirettighetsspørsmål, så må de kunne bidra i forhold til en synliggjøring av aktiviteter og sedvaner. At slike kartlegginger kan være relevante i denne og lignende sammenhenger understrekes av det faktum at hovedgrunnen til at man har gjennomført kartlegginger av bosetning og bruk i urfolksområder er for å bidra i urfolks krav og forsvar av rettigheter i sine tradisjonelle områder (Chapin, Lamb and Threlkeld 2005: 620).

Det slike kartfremstillinger kan bidra med, er visuelle fremstillinger av bruksområder som kan supplere og synliggjøre sammenhenger som kan være uklare, og omstendelige å forklare skriftlig og muntlig. Man kan ved hjelp av kart sammen med tekst og eventuelt bilder knyttet til dem, visualisere bruk og tradisjon som ellers kan være utydelig.

Hvis man for eksempel ser på kartmaterialet over Indre Varanger, som hovedsakelig inneholder fiskegrunner, fiskemed, og opplysninger om dem, så vises der fiskegrunner og fiskemed med navn, sammenhenger mellom medene og fiskegrunnene, og det innbyrdes forholdet mellom fiskegrunnene. På kartet ser man en samlet fremstilling av flere grunner, samt en del med i et større område. Man kan derfor se hele området i en sammenheng. Dette er i all vesentlighet en fremstilling av tradisjon og bruk som ikke uten videre er synlig, og som hittil i liten grad er blitt publisert i noen grad. Fremstillingen omhandler i all hovedsak naturformasjoner på land (med) og på sjøbunnen (fiskegrunner), som har vært viktige for befolkningen i deres ressursutnyttelse. Ser man på disse fiskegrunnene sammen med medene som et kulturlandskap, så faller det i følge UNESCOs retningslinjer for klassifisering av kulturlandskap, inn under betegnelsen assosiativt kulturlandskap. Det vil si at det er snakk om fysiske formasjoner eller mentale bilder nedfestet i folks åndelighet, tradisjon og kultur og praksiser (Australia ICOMOS 1995: 4 in Buggey 2004: 21). I forholdt til andre typer landskap som er mer fysisk preget av menneskelig aktivitet kan slike assosiative kulturlandskap være usynlige for folk som ikke kjenner historiene bak landskapet, og dermed ses på som kun

natur. Det har vært rettet kritikk fra samisk hold mot norsk forvaltnings syn på landskap. Områder man fra norsk forvaltnings side ser på som naturlandskap, blir fra samisk side fremholdt som kulturlandskap (Schanche 2002: 157). I tillegg det nevnte, er kulturhistorien i fisket i stor grad usynlig, dette gjelder både den samiske og den norske kulturhistorien (NOU 2008: 5: 247). Slik at man i forhold til slikt tradisjonsmateriale i forhold til sjøen og fiskeriene har flere usynlighetsdimensjoner. Denne usynlige kunnskapen kan graves opp og gjøres gyldig på forskjellige arenaer. Et eksempel var da maoriene var i rettstvist med den New Zealandske stat. Maorienes kunnskap om navn på, og migrasjonsveger til flere marine arter ble bevisførende for at de hadde hatt fiske som levevei lenge (NOU 2008: 5: 247). Det er for å få en visualisering av slike forhold som kan være relevante for rettighets- og politiske prosessere, jeg mener at bruk av kart over tradisjonelle bruksområder kan være relevante.

På hvilke måter, rent spesifikt, kan så denne visualiseringen være/ gjøres relevant og legitim i denne sammenheng? Dette er et spørsmål som det ikke finnes et helt klart og utfyllende svar på, og hva som eventuelt blir gjort relevant vil vise seg med tiden. Men det jeg vil gjøre et forsøk på, er å komme med noen kvalifiserte utsagn i forhold til det. Jeg vil i den sammenheng (igjen) vise til karts egnethet til formidle komplekse romlige forhold på en oversiktig måte, se (Sletto 2009: 147). Man får ved hjelp av kart på en enkel og oversiktig måte, vist forhold som kan være omstendelige å formidle på andre måter. En annen, etter mitt syn viktig faktor denne sammenheng er hvem sin kunnskap som anses for relevant og legitim, Eythorsson uttrykker seg slik om dette:

”Det som skiller den vitenskapsbaserte kunnskapen og den lokale erfaringskunnskapen er altså ikke nødvendigvis noen grunnleggende egenskaper ved selve kunnskapen, men i hva slags sammenheng den blir satt frem, og i hvilket forhold de som setter den frem står til mektige institusjoner. Kunnskap er i noen tilfeller lokal, ikke fordi den målbæres av fiskere i en avsidesliggende fjord, men fordi den er marginal i forhold til makta, fordi det ikke finnes noen åpne kanaler for å kommunisere kunnskapen til de lokale myndighetene.” (Eythorsson 2001: 26).

Et eksempel på hvordan kunnskap som har vært kjent lokalt er blitt gjort gyldig og relevant er lokalisering nye av gyteplasser og lokale torskebestander som er gjort de siste årene av fiskeriforskere, ved hjelp av informasjon fra lokale fiskere. Noe som har ført til en kraftig økning av antall kjente gytebestander av torsk. Dette hovedsakelig i fjordene (Maurstad og Sundet 1998: 172-177). Fiskeriforskningen kombinerer informasjonen fra lokale kjentfolk med andre metoder som håvtrekk etter egg, og prøvefiske etter gytefisk (Espeland, Albretsen,

Dahle, Asplin, Olsen, Olsen, Simonsen og Bodvin 2009: 4-5). Kunnskapen får i dette tilfellet en vitenskapelig behandling, ved at man kontrollerer opplysningene med forskjellige metoder. Men forskermiljøenes status i samfunnet er sannsynligvis også et viktig element som nå gir denne kunnskapen som tidligere hovedsakelig har vært kjent blant lokale personer og fiskere legitimitet. Eythorsson etterlyser måter den lokale kunnskapen kan komme mer til ordet, og arenaer hvor dette kan skje, og peker på dette som et argument for desentralisering av myndighet. Imidlertid sier han også at en desentralisering og demokratisering av ressursforvaltningen ikke nødvendigvis øker statusen på den lokale brukerkunnskapen, men at det også bør skapes situasjoner hvor representanter for den lokale kunnskapen og vitenskapen kan møtes på like fot. Holdninger må endres, og det må skapes en balanse mellom partenes mulighet til å øve reell innflytelse. Han peker på forskning på tradisjonell kunnskap i tilknytning til fjord, - kyst, og ferkvannsfiske som felt å begynne med, og åpne for gyldiggjøring av tradisjonell/ lokal kunnskap (Eythorsson 2001: 26-27).

Kystfiskeutvalget for Finnmark ble oppnevnt ved kongelig resolusjon 30. juni 2006 (NOU 2008: 5: 13). Utvalgets hovedmandat var: ”Å utrede samers og andres rett til fiske i havet utenfor Finnmark” Utvalget skulle som en del av dette mandatet; ”foreta og presentere en historisk gjennomgang og kartlegging av samers og andres utøvelse av fiske i Finnmark, og likeledes om fiskerinæringens (inkl. relatert landbasert virksomhet) økonomiske og kulturelle betydning for befolkningen i Finnmark” (NOU 2008: 5: 13).

På Kystfiskeutvalgets høringsmøter, ble det av møtedeltagerne tilkjennegitt forskjellige syn på eksistensen av og grunnlaget for rett til fiske i havet. Noen mente at fylkets innbyggere ikke har noen særlig rett til fiske i havet utenfor Finnmark, og noen mente at alle som kvalifiserer seg til å fiske, har rett til det uansett hvor de kommer fra. De fleste av møtedeltakerne mente at det eksisterer en særlig rett til fiske i havet utenfor Finnmark. De hadde forskjellige meninger om hva denne retten bygger på. Noen mente at nærhet til ressurser gir en rett til ressursene, andre mente at det eksisterer en rett på odel eller arv, lignende det man har i landbruket eller reindrifta, andre igjen mente at det eksisterer en rett som bygger på prinsipper om hevd, sedvane, og alders tids bruk. Det ble også fra noens side argumentert for at det foreligger rettigheter til fiske ut fra folkerettens regler om urfolk og minoriteter og nasjonale regler om beskyttelse av samisk kultur (NOU 2008: 5: 364). Det var en bred enighet blant deltakerne på møtene om at en rett til å fiske i havet utenfor Finnmark, må gjelde alle Finnmarkinger uavhengig av etnisk tilhørighet (NOU 2008: 5: 365). Utvalget bygde sine

konklusjoner særlig på følgende elementer: 1. En historisk gjennomgang av samers og andres fiske i havet utenfor Finnmark. 2. En redegjørelse for sjøsamers bosetning og kultur i Finnmark, 3. En fremstilling av folkerettens vern av urfolk og minoriteter, 4. En beskrivelse og analyse av fiskerinæringens kulturelle og økonomiske betydning for Finnmark, 5. Høringsmøter i alle Finnmarks 17 kystkommuner, 6. Den rett til fiske som utvalget finner vil ha konsekvenser for fiskerireguleringen, og som blir beskrevet som Finnmark fiskeriregulering, 7. Ett henblikk på hvordan forholdene er i andre land for spørsmål om retten til fiske, og rettens innvirkning på den offentlige regulering (NOU 2008: 5: 369).

Kartpresentasjoner i form av papirkart med tilliggende opplysninger, eller digitale kart med opplysninger, kunne etter mitt syn vært et verdigfullt supplement til utredningen, og vil kunne være relevant i fremtidige prosesser. Av momentene som ble nevnt på høringsmøtene, så ville slikt kartmateriale kunne vært til hjelp, for å vise nærhet til ressursene, og for å påvise hvem som har fisket hvor, for å vise sedvaner eller arverett til fiskeriene. Utvalget hadde en rekke punktvis opplistede momenter som det bygde sine konklusjoner på. Etter mitt syn ville kartmateriale av den typen jeg har nevnt, vært mest relevant å bruke i punkt 1, som er en historisk gjennomgang av samers og andres fiske i havet utenfor Finnmark, for å avgjøre om det gjennom lovgivning og/ eller sedvane er skapt en rett til å fiske, og i punkt 2, som er en redegjørelse av sjøsamenes bosetning og kultur i Finnmark (NOU 2008: 5: 369). Jeg mener også at slike kart ville vært relevante for punkt 3, som går på folkerettens vern av urfolk og minoriteter, og punkt 4, som går på fiskerinæringens kulturelle og økonomiske betydning for Finnmark (NOU 2008: 5: 369). For disse to punktene mener jeg imidlertid at relevansen av kartmateriale er av mer sekundær og supplerende art, ved at de viser eksempler på sedvane, kultur, og lokal ressursutnyttelse som kan stå i fare for å forsvinne uten et godt nok rettsvern, eller ved andre ugunstige betingelser.

Jeg vil i det følgende diskutere påstandene mine om relevans av kartmateriale, og hvordan det rent spesifikt kunne vært relevant for punkt 1 og 2 som Kystfiskeutvalget bygde sine konklusjoner på. Jeg vil i diskusjonen gjøre bruk av kartmaterialet utarbeidet på grunnlag av Kalstads arbeid, samt Sjøsamisk kompetansesenters internettsider: ”Fjorden og landet”, og diskutere hvordan kart over tradisjonsbruk kan brukes til å vise og illustrere sedvaner og hvordan de kan vise ikke bare de siste tiders bruk, men også gi pekepinner på bruk som går langt tilbake i tid. Jeg vil samtidig diskutere hvordan kartene kan være med på synliggjøre ”usynlige” landskap, som er både kulturlandskap (assosiative kulturlandskap) og på samme

tid områder som har hatt og har økonomisk betydning. Fordi jeg mener at synliggjøring av usynlige landskap, og å vise tidligere tiders bruk henger sterkt sammen, vil jeg diskutere disse to aspektene samlet, og ikke hver for seg.

Hvordan kan så kart over tradisjonelle bruksområder på og i tilknytning til sjøen synliggjøre usynlige landskap, og vise sedvaner og eldre tids bruk? Hvis vi ser på de to kartfremstillingene. Primært kartmaterialet om fiskegrunner i Varanger, basert på Kalstads arbeid på 1990-tallet, men også Sjøsamisk kompetansesenters internettsider som er under stadig utvidelse, så er det som først og fremst kommer frem der stedsnavn, og deres plassering. Dette er navn både på sjøen, og på land. Jeg ser i hvert fall tre sett med opplysninger man kan få ut av disse stedene/ navnene. For det første har du det navnene forteller i seg selv. Det kan være hva navnet betyr, eller språkhistorisk informasjon som kan si noe om hvor gammelt navnet er. Dernest har du historier, og øvrig informasjon og tradisjon om navnet/ stedet. Til slutt har du forholdt mellom de forskjellige navnene og stedene. Det kan være ting som forhold mellom fiskeplassene og de forskjellige medpunkter, som samlet forteller en historie, samt forhold mellom de forskjellige fiskeplassene, slik som at det er fisk på noen av dem før den kommer til de andre. Jeg vil nå vise eksempler på slike opplysninger som kan være relevante for synliggjøring av sedvaner og landskap, og forklare hvor jeg mener relevansen ligger, og diskutere det.

Hvis vi først ser på hva navnene i seg selv kan fortelle, så er det mange eksempler på at de er oppkalt etter plassering. Grunnen som på norsk heter Nessebygrunnen kalles på samisk både for Unjárnjuorra fordi den ligger utenfor bygda Nesseby (Unjárga på samisk) og Suolonjuorra (betyr øygrunnen) fordi den ligger ved Sjøholmen. Noen grunner har navn etter bruk av området. Utenfor Mortensnes er det en grunn som heter Divsonjuorra (Hysegrunnen). Man kan uten å vite noe mer om stedet anta at folk pleide å fiske hyse der. Mange grunner og fiskeplasser har navn etter egenskaper. Det er flere grunner i Varanger som kalles skihčči (som et ledd i navnet, eller bare skihčči) som betyr noe fremstikkende eller spisst, se (Qvigstad 1944: 63), et annet eksempel er grunnen Jorbacoagis i Porsanger, som er ganske selvforklarende og betyr rundgrunnen. Andre grunner og fiskeplasser har navn etter folk som har funnet fiskeplassene, eller har brukt dem. Eksempler på dette fra Varanger er grunnen Beahkánjuorra, som kommer av navnet Beahkká (Per), og grunnen som kalles for både Ivvárnjuorra og Reahpennjuorra, det ene navnet er etter personnavnet Ivvár mens det andre er etter bygda Reahpen (Reppen) som grunnen ligger utenfor. Mange av disse navnene sier i selv

ikke så mye annet en hvor plassene er og hvem de er oppkalt etter. Navnene som har fått navnet etter personer eller slekter kan si noe om hvem som har pleid å fiske der, men det utelukker ikke at plassene har vært vel så flittig brukt av andre. Noen navn slik som Guivenjuorra i Varangerfjorden, som antagelig kommer av mannsnavnet Kvive som ikke har vært brukt i dette området på lange tider, kan si noe om alderen på navnet. En del tradisjon, og opplysninger i tillegg til, og i tilknytning til selve navnene kan fortelle mer, noe jeg vil komme tilbake til det senere.

Man har en del navn på både grunner, fiskeplasser, og medpunkter hvor man bare ut i fra navnet kan si at de er svært gamle eller i hvert fall knyttes til gammel tradisjon. Man har fra Varanger flere eksempler på både grunner og medpunkter som man bare ut i fra navnet kan knytte til tidligere samisk religion, eller til samisk folkløse. Steinen Áillesgeađgi, som betyr den hellige steinen, og som lå ved kirka i Nesseby, før den ble sprengt bort rundt århundreskiftet (1800, 1900 tallet), ble brukt som med, og medet ble brukt og nevnt også lenge etter at steinen selv var borte. Rett utenfor ligger grunnen Áillesgeađgnjuorra, som er oppkalt etter steinen. Et annet eksempel på lokaliteter som kan knyttes til tidligere samisk religion er grunnen Noaidi eller Noaideskihčči som på sørsiden av fjorden. Navnet kommer av noaidi som betyr sjaman. Fjellet Stállu (Klubbefjellet), som ligger på kommunegrensen mellom Nesseby og Vadsø er et fjell som brukes som medpunkt, og har navnet etter den samiske eventyrskikkelsen stállu.

Jeg har nå vist eksempler på at man kan få en god del informasjon av kun navnene på plassene. Når man knytter ytterligere informasjon til navnene/ stedene får man et mer fyldig og fullstendig bilde. Slike opplysninger kan for eksempel være opplysninger om stedenes bruk, eller opplysninger om hvordan navnene på stedene er kommet til. I mange tilfeller er det slik at når et sted er oppkalt etter en person, så kjenner man identiteten til personen, og hva navnet kommer av. Et eksempel på dette er Beahkánjuorra (som jeg har vært inne på tidligere) som ligger utenfor Hammernes i Nesseby. Navnet på grunnen kommer av at Per Mikkel Utse pleide å fiske der. Folk som heter Per, Piera på samisk blir ofte også kalt for Beahkká. Noen fiskeplasser har navn etter medene som brukes for å finne dem. Máttavárnuorra som ligger utenfor Mortensnes er oppkalt etter fjellet Máttavárri som ligger nord for Nesseby. Ett av medene man kan bruke for å finne grunnen er når du ser fjellet Máttavárri i Bergebydalen. Noen fiskeplasser har fortellinger knyttet til seg. Grunnen Lávženjuorra på sørsiden av Varangerfjorden har i følge en fortelling fått navnet av at det var en som var kjørt ut på isen

med rein for å fiske, og brukte tømme til å fiske med. Når det blåste opp og isen begynte å brette opp måtte han skynde seg i land, og tømme (lávži) ble igjen på isen, derav navnet (er fortalt i et intervju gjort av Kalstad på 1990 trallet, også blitt fortalt til meg av en annen person som hadde hørt fortellingen av samme person som Kalstad intervjuet). Hvis man ser på medpunkter, er det mange av slike i Varanger som også er kjente lokaliteter knyttet til førkristen samisk religion. Fjellene Álda og Stuorrastivrran eller Davvestivrran, og Murggiidgahpparas som blir brukt som medpunkter, er i gamle kilder blitt beskrevet som samiske offersteder (Qvigstad 1926: 324 - 326). Steinene Áillesgeadgi som lå ved Nesseby kirke og steinen Noaidegeadgi eller Bálddesgeadgi som ligger på sørsiden av Varangerfjorden er to steiner som har vært brukt som medpunkter, og som i likhet med de nevnte fjellene er nevnt i gamle kilder som samiske offersteder (Qvigstad 1926: 324-325), om disse to steinene eksisterer det enda tradisjon om at de har vært gamle offersteder (Eriksen og Vorren 1993: 54-57 og 96-99).

Hvis vi så ser på alt i sammenheng, navnene hva de betyr, opplysninger om dem, og ser dem i sammenheng med hverandre, samt det øvrige landskapet rundt dem, så får man et enda fyldigere bilde av landskapet, og sammenhenger i det.

Hvis man ser på materialet fra Varanger, så har man fiskegrunnene, og dernest har man de forskjellige landskapsformasjoner som brukes som med, også har man alt av informasjon og historier og tradisjon som finnes om medene og grunnene. Når man så ser alle disse elementene i sammenheng, så trer frem et bilde av et landskap med et rikt innhold. For det første har man fiskegrunnene, som har (varierende) økonomisk betydning, men også kulturhistorisk betydning, med stedsnavn og tradisjon om stedene, og ikke minst ved fortsatt bruk av de tradisjonelle områdene man har fisket i tidligere.

I mine samtaler med eldre fiskere sommeren 2009 (disse samtalene er ikke tatt opp), for å verifisere og supplere opplysningene i forhold til navn og lokaliteter i Indre Varanger fikk jeg inntrykk av at de hadde svært god kjennskap til fiskeplasser og bunnforhold i fjorden. Disse fiskerne kjente også navnene på alle de større viktige grunnene på nordsiden av fjorden, og en god del av grunnene på sørsiden, men jeg fikk et inntrykk av at de jamt over hadde svært god kontroll over bunnforholdene på fjorden, også på de plassene de ikke kjente navnene på. Jeg fikk et lignende inntrykk på folkemøtet i Nesseby 12. januar 2010. I tillegg til grunnene har man medene, som brukes til å finne fiskeplassene. Disse lever selvfølgelig ikke sitt eget liv,

men er definert av hva de brukes til, nemlig å finne fiskeplasser, noe som illustreres av at de i stor grad er gått i glemmeboka etter at bruken av moderne hjelpemidler som ekkolodd kartplottere er kommet til, jf. uttalelse av fisker Odd Lam i intervju publisert av NRK Sámi Radio 13.1.2010 (NRK Sámi Radio 2010:

http://www.nrk.no/kanal/nrk_sami_radio/1.6944308). Fiskeplassene og medene har altså en sammenheng. Det har fantes, og finnes fortsatt et utall av med som er blitt brukt for å finne fiskeplasser, gjerne forskjellige med brukt av forskjellige folk for å finne de samme plassene. Selv om det er mange med som er ikke er så mye brukt, og noen som bare enkelte bruker, og noen med man tar og bare bruker en gang, så finnes det enkelte faste med som er mye brukt. Eksempler på slike faste med i Indre Varanger er Aldon til kirka (Álda Girkui), de tre Styrene sammen med andre landemerker, Guovloaivi øst for Vestre Jakobselv sammen med flere landskapsformasjoner i området ved Murgget (Klubbnasen), og fjellet Stállu (Klubbfjellet) sammen med landskapselmenter ved Mortensnes. Dette er lokaliteter som er dokumentert i Kalstads intervjumateriale, men som jeg også hørte om sommeren 2009 når jeg var å snakket med eldre fiskere og andre for å kvalitetssikre kartmaterialet. Álda (Aldon), Murgiidgeahpparas (Klubbnasen) og fjellet Stuorrastivrran er som tidligere nevnt alle tre lokaliteter som er knyttet til tidligere samisk religion (Qvigstad 1926: 324 - 326). I tillegg til dette står det en offerstein, Ceavccageadgi ved Mortensnes (Qvigstad 1926: 325 - 326). Ceavccageadgnjárga (Handelsnes) som er oppkalt etter steinen blir brukt som med sammen med fjellet Stállu (Klubbfjellet). Også ved kirka i Nesseby som brukes mye som med har det stått en offerstein, Áillesgeadgi. Jeg vil i denne sammenheng også vise til grunnen Noaidi (samisk for sjaman) eller Noaideskihčči. Medene for å finne denne grunnen er fjellet Gaskastivrran (Midtstyren) til Šákkošnjárga og Láhtačohkka til Niibereahpengálli (Gaskastivrran Šákkošnjárgii ja Láhtačohkka Niibereahpengállái). Niibereahpengálli ligger rett ved steinen Noaidegeadgi eller Bálddesgeadgi hvor man i tidligere tider ofret kveiteinnvoller etter kveitefangst (Eriksen og Vorren 1993: 54-57).

Jeg vil nå vende tilbake til Schanches diskusjon av samisk landskap. Hun fremholder at man fra norsk forvaltnings side ofte ikke ser samiske kulturlandskap, at disse områdene ofte blir definert som naturområder, og at dette er et skille mellom natur og kultur, som ikke er særlig fremtredende i samisk tenking (Schanche 2002: 156-157). Dette skillet mellom Norsk forvaltnings syn på landskap, og det synet som fremholdes fra samisk hold, har kommet særlig tydelig frem i saker om områdevern etter naturvernloven (Schanche 2002: 157). Selv om hun argumenterer for en bredere forståelse av samisk landskap og kulturlandskap, så

støtter hun ikke ideen om at alle samiske landskap er kulturlandskap (Schanche 2004 in Jones and Schanche eds: 8). Hun argumenterer for at man i stedet for å si at landskapet har en kulturell forankring, heller kan si at kulturen er delvis forankret i landskapet, at det er landskapet, i en bred sammenheng, som definerer kulturen (Schanche 2004 in Jones and Schanche eds: 9). Jeg vil i den sammenheng vise til en uttalelse gjort i et intervju av lederen for Sjøsamisk kompetansesenter om forskjeller i ressursutnyttelsen i forskjellige deler av Porsangerfjorden. Han sa følgende:

Fra fjordbotnen til de ytre delene er det svært stor forskjell. På samme måte som ressursituasjonen er forskjellig, så blir også ressursutnyttelsen forskjellig. Det er landskapet som bestemmer hvordan kulturen er. Jeg hadde svært lyst til å prøve å finne en måte å presentere denne dimensjonen.. Altså at det er landskapet som bestemmer hva som faller seg naturlig.

Schanche argumenter for at det Samiske landskapet inneholder mange nivåer som inneholder historiske, magiske, mytiske elementer. I tillegg til disse elementene nevner hun også noe hun kaller for arbeidslandskap, som har kroppslige og økonomiske elementer i seg (Schanche 2004, Schanche og Krogh red: 36). Sjølandskapet i Indre Varanger inneholder, når man ser på det samlet, alle disse elementene. For det første er det fiskegrunnene (og andre fiskeplasser) som har et økonomisk aspekt i seg, og som man har forholdt seg til arbeidslivet. Dernest er det medene som også har kobling til økonomi, og arbeidsliv. Men mange av medene har også magiske og mytiske elementer i seg ved at mange av lokalitetene som brukes som medpunkter også har tilknytning til tidligere samisk religion. Det samme har også noen av grunnene. Både grunnene og medene, og landskapet som helhet har historiske elementer i seg. Man vet hva navnene på noen av grunnene kommer av, men de fleste av navnene vet man ikke alderen på, og de kan gå svært langt tilbake i tid. Mesteparten av navnene på grunner i Nesseby i Indre Varanger er samiske, og mange av de norske kvenske navnene på grunnene er tilpassninger av de samiske navnene. Et eksempel på dette er grunnen som på Samisk kalles for Máttavárnjuorra, som på norsk kalles for Maddevarregrunnen, og på finsk/ kvensk kalles for Maativaarankrunni. Det samiske navnet betyr Sørfjellgrunnen. Når det gjelder medpunktene finnes det historiske kilder som går helt tilbake til slutten av 1600 tallet, hvor plassering og navn på samiske offerplasser er nedskrevet. Mange av disse er blitt brukt som fiskemed, og navnene i de gamle kildene kan gjenkjennes som navn som brukes i dag, noen ganger i litt endret form se (Eriksen og Vorren 1993 og Qvigstad 1926). De nevnte forholdene kan være

med på å demonstrere at forholdet mellom menneske og landskap har en dyp historisk forankring i området, og kan dermed være relevante for diskusjoner om sedvaner og alders tids bruk.

Jeg har nå ved eksempler forsøkt å vise hvordan kartmateriale kan værte relevant for samiske fiskerirettighetsspørsmål, og da særlig: 1. hvordan kartmateriale over tradisjonskunnskap kan være relevant for å vise samers og andres fiske i havet utenfor finnmark, for å avgjøre om det gjennom lovgivning/ eller sedvane er skapt en rett til å fiske, og 2. at slike kart kan inngå i redegjørelser av sjøsamers bosetning og kultur i Finnmark. De to nevnte punktene er en del av rekke punktvis opplistede momenter som Kystfiskeutvalget bygde sine konklusjoner (NOU 2008: 5: 369).

5.3.2 Lokale rettsoppfatninger

Når man diskuterer karts og landskaps, og landskapsforståelses relevans for rettigheter, er det også relevant å se litt på lokale oppfatninger om rettighetsforhold og samfunnsforhold. Hva mener lokalbefolkningene om sin rett til å fiske, og hvor viktig mener de fiskeriene er for lokalsamfunnene.

Kystfiskeutvalget arrangerte en rekke lokale høringsmøter i forbindelse med sitt utredningsarbeid. Jeg har i diskusjonen brukt mye eksempler fra Nesseby, og vil derfor se litt på hva som fremkom på høringsmøtet som ble arrangert der (NOU 2008: 5: 469-479). Hva mener lokalbefolkningen om sin rett til å fiske, og hvor viktig mener de fiskeriene er for lokalsamfunnet. Eller sagt på en annen måte. Hvordan er lokalbefolkningens oppfatning i forhold mandatet kystfiskeutvalget hadde, som kort sagt gikk på å utrede rett, historisk bruk, og økonomisk og kulturell betydning av fiskeriene se (NOU 2008: 5: 369). På møtet ble det av flere uttrykt at det er en selvfølge at befolkningen i området har rettigheter til fiskeriene der, men at disse rettighetene på mange måter er blitt regulert bort nå. Det som særlig ble sett på som et angrep på det lokale fisket, var innføringen av det nye reguleringsregimet med fartøyskvoter som ble innført rundt 1990, se (Eythorsson 2008: 185). Reglene som da ble innført for å kunne delta i fisket virket etter manges syn ekskluderende på fjordfiskerne. På grunn av dårlig fiske i Varangerfjorden i årevis var det de færreste som oppfylte kravene for å få fangstkvoter. I følge en av møtedeltakerne var det før denne tiden over 100 medlemmer i Nesseby fiskarlag, mens nå er bare mellom 20 og 30 igjen (NOU 2008: 5: 473-474). Etter

møtedeltakernes mening var det ikke fiskerne i området som var skyld i de dårlige fiskeriene som hadde vært, men overfiske utført av store båter fra andre steder, og at det hadde vært flere år med mye sel (NOU 2008: 5: 471-477). Man mente altså at mange fjordfiskere i stor grad var blitt administrativt og politisk regulert ut av fiskeriene uten at det ble tatt hensyn til, eller i det hele tatt vurdert om eller/ og hvilken rett til fiske befolkningen og fiskerne i området har. Flere av deltakerne mente at man i området har historiske rettigheter til fiskeriene i fjorden som bygger på bruk som går svært langt tilbake i tid. Disse rettighetene til fiskeriene som i følge møtedeltakerne her vært en selvfølge for befolkningen i området helt til 1990, mente de fleste av deltakerne som tok ordet på møtet, at må tilbakeføres til befolkningen i området. Det ble også uttrykt bekymring for pågående prosesser som man frykter vil føre fiskerirettighetene i store redere eierskap for alltid. Videre ble det også uttrykt, særlig av innleder på møtet, at fisket er en vesentlig del av det materielle grunnlaget for bosetningen og kulturen i området. Viktigheten av dette ble også uttrykt av flere andre som tok ordet på møtet men i litt andre ordelag (NOU 2008: 5: 471-478).

Dette var en kort oppsummering av noen av hovedpunktene på møtet. Hovedinntrykket som fremkommer er at møtedeltakerne mener at fjordfiskerne i området stor grad er blitt regulert ut av næringen og fratatt rettigheter man anser det som en selvfølge å ha. Dette er gjort ved regelverk og administrative grep som har vært med på å presse mange ut av næringen, og som man anser at man ikke har hatt noen form for innflytelse over. Man ber nå om å få tilbakeført, og stadfestet rettighetene til fiskeriene som man anser befolkningen i området i har mistet. Den ene av begrunnelsene for dette er at man anser det som en selvfølgelig rett, en annen ikke uvesentlig grunn, som fremkommer, litt mellom linjene, er en svært lav tillitt til hvordan systemet nå fungerer, og at man frykter at det vil føre til at ytterligere andeler av fiskeriene i området vil overgå til andre, muligens for alltid.

5.3.3 Indigenous mapping. Erfaringer fra Canada

Kartlegginger av urfolks landområder, med kartavmerkinger av, og opplysninger om nåværende og tidligere tiders bruk, samt annen tradisjon om områdene, begynte i Alaska og Canada og har foregått der siden 1950 – 60-tallet (Chapin, Lamb and Threlkeld 2005: 623). I Canada var den allmenne oppfatningen den gang, at siden urbefolkningene ikke drev med jordbruk, så ”brukte” de ikke landområdene. Forhandlinger og strevsomme prosesser førte etter hvert til bedre vilkår (Chapin, Lamb and Threlkeld 2005: 623). I løpet 1970-tallet fikk de

Canadiske myndighetene en åpnere holdning, og kartlegginger av bosetning i og bruk områder ble utviklet som en metode for å komme frem med informasjon som kunne brukes som et forhandlingsgrunnlag i landrettighetsprosessene (Chapin, Lamb and Threlkeld 2005: 623-624). Kartlegginger har etter hvert blitt den mest brukte dokumentasjonsmetoden brukt i rettighetsprosesser i Canada og Alaska (Chapin, Lamb and Threlkeld 2005: 623-624).

Man har i Canada og i andre steder hvor det er foretatt kartlegginger av urfolks bruk av områder, brukt materialet som kommer ut av kartleggingene på forskjellige måter og gjort forskjellige erfaringer i forhold til bruk av det. Det har ikke nødvendigvis ført til de resultatene urfolkene gjerne har ønsket, men det har vist seg at kartene over tradisjonell bruk kan være et nyttig redskap.

I boka "Maps and dreams" trekker Hugh Brody linjer tilbake til avtaler, helt fra 1700-tallet og frem til begynnelsen av 1990-tallet, mellom indianerne og Canadiske myndigheter (Brody 2002: 49-71). Han viser også til Canadiske myndigheters registrering av fangstområder (trappelines) som begynte på 1920-tallet (Brody 2002: 85-102). Han gjør et poeng av at avtalene mellom canadiske myndigheter, og tolkninger av disse har vært med på å gjøre det mulig for bosettere, og utviklere, å ikke ta hensyn til indianernes økonomiske, og kulturelle systemer (Brody 2002: 71). I "Treaty 8" som Beaver indianerne, i området som boka omhandler, har skrevet under tidlig på 1900-tallet, står det at indianerne: "hereby cede, release, surrender and yield up to the government, all their rights, titles and privileges in the area covered by treaty 8" (Brody 2002: 65), og at:

"the Indians should have the right to pursue their "usual vocation" of hunting, trapping and fishing anywhere, and at any time they chose over the tracts of land they have surrendered, "subject to such regulations as may be made by the Government of the country, and saving and excepting such tracts as may be required or taken up from time to time for settlement, mining, lumbering, trading, or other purposes." (Brody 2002: 68).

Avtalen garanterer indianerne retten til jakt og fangst i sine egne områder, men legger også forholdene til rette for storsamfunnets ekspansjon i de samme områdene. Michael Jackson ved "The university of British Columbia" har påvist at det er et stort sprik mellom det som står i avtalen, og hvordan indianerne som skrev under på den første avtalen. Indianerne anså ikke at de hadde oppgitt sine rettigheter ved å skrive under avtalen (Brody 2002: 68). I følge Brody er det påkrevd med en detaljert historisk gjennomgang av avtalene og byråkratiet som fulgte i

kjølvannet av dem (Brody 2002: 68). På grunn av stor pågang av hvite pelsjegere begynte den canadiske regjeringen på 1920 tallet å registrere ”traplines” (fangstområder) (Brody 2002: 86-89). Denne registreringen ble også indianerne ble oppfordret til å være med på. I praksis etter hvert ble tvunget til å delta i registreringen, for å beskytte i hvert fall noen bruksområder fra utenforstående pelsjegere. Registreringen innebar en innskrenking av deres rettigheter som gikk ut over det som fremkommer i ”Treaty 8” mellom indianerne og den Canadiske staten, men den var samtidig også en stadfesting av bruk (Brody 2002: 88-102). Brody viser med dette at den stadfestingen av rettigheter som både avtalene, og registreringene av ”traplines” er, også har innebært en omfattende begrensning av indianernes rettigheter (Brody 2002: 68 og 95).

Brody viser etter mitt syn med disse eksemplene fra historien noen konsekvenser som kan følge med avtaler om, og registrering av rettigheter, og aktivitet. Det som ikke står eksplisitt nedskrevet eller dokumentert kan bli sett på som ikke eksisterende, og det som står der kan bli brukt av andre som er interessert i bruke områdene, til å begrense rettighetene ytterligere. Dette er konsekvenser man ser kan følge med kartlegginger av tradisjonell områdebruk. Det har imidlertid vist seg at i kartlegginger i Canada, hvor man har forsøkt å kartlegge landskapsbruk i detalj, så har det fremkommet en omfattende bruk av områdene, som bygde på tradisjoner som gikk langt tilbake i tid, og som var av avgjørende betydning for folkegruppens økonomi (Brody 2002: 147-148).

Jeg ser ikke bort fra at overfladiske studier av denne art kan virke mot sin hensikt, ved at det som ikke er eksplisitt dokumentert kan ses på som ikke eksisterende, slik Brody har påvist er tilfellet ved andre typer dokumentasjon og kartlegging. Jeg vil her dra en analogi til konsekvensutredninger som utføres i mange typer saker. Hvis slike ikke er gjort grundig, og bygger på et godt nok faktagrunnlag, både når det gjelder kvalitet, og omfang, kan de virke mot sin hensikt, ved at de gir et skinn av at avgjørelser bygger på et godt faktagrunnlag i tilfeller når de ikke gjør det. Det vil derfor være viktig å gjøre et best mulig og mest mulig grundig arbeid når man setter i gang med slike kartlegginger av tradisjonell landskapsbruk.

5.3.4 Eierskap av, og kontroll over tradisjonskunnskap

Da jeg var på feltarbeid ble det både fra Varanger Samiske Museums, og fra Sjøsamisk kompetansesenters side uttrykt meninger i forhold til eierskap av og kontroll over lokal

tradisjonskunnskap. Dette ble uttrykt klart og tydeligst fra kompetansesentrets side. Fra senterets side hadde man klare ideer både i forhold til eierskap av kunnskap, og for hvem, og hvorfor man driver med dokumentasjonsarbeid. Man ga fra sentrets side uttrykk for at den lokale kontrollen med kunnskapen er et viktig rettighetsspørsmål i seg selv, men man ga også uttrykk for at lokal kontroll over slikt materiale er et demokratisk spørsmål. Med det mener de at det kan bli et demokratisk problem dersom man får en situasjon der databaser over kunnskapen ikke forvaltes lokalt, og at de som vil ha opplysninger om tradisjoner i et område kan omgå lokalbefolkningen når de søker slike opplysninger. Fra sentrets side gjorde man også et poeng av at tradisjonskunnskap er gjenstand for fornying, og at materiale som ikke er under lokal kontroll, fort vil få preg av å være et historisk materiale.

Da jeg var på feltarbeid ga man fra Varanger Samiske Museum side uttrykk for viktigheten av at innsamlet materiale må bli tilbakeført til lokalsamfunnene i en eller annen form.

På folkemøtet i Nesseby, som primært ble holdt for å høre om lokalbefolkningens meninger om en publisering og bruk av det innsamlete materialet til Kalstad, bestående av tekst og tilliggende kart, ble det ikke uttrykt sterke motforestillinger mot en publisering. Det ble også av flere talt sterkt for en publisering av materialet. En av de eldre fiskerne i området uttrykte imidlertid at det var viktig at det kom til nytte for de lokale fiskerne.

Disse synspunktene fra mitt feltmateriale om eierskap av tradisjonskunnskap, som særlig ble målbært fra Sjøsamisk kompetansesenters side, er ikke unike. De passer godt inn i diskusjoner som foregår om urfolks, og lokalsamfunns rett til å bestemme over bruken tradisjonsmateriale som er å finne i, eller kommer fra lokalsamfunnene. Konvensjonen om biologisk mangfold (Riokonvensjonen), som er ratifisert av nesten alle land i verden, anerkjenner nødvendigheten av å ”respektere, bevare, og opprettholde”, den økologiske kunnskapen til urfolk, og lokalsamfunn (Daes 2003: 69). Den er en viktig del av grunnlaget for diskusjonene om urfolks rett til disponere og bestemme over bruken av egen tradisjonskunnskap. Diskusjonene går blant annet på hvordan konvensjonen virker sammen med andre internasjonale konvensjoner og internasjonalt lovverk, se (Barsh and Henderson 2003: 54-58) og (Daes 2003: 69-72), og på implementering av konvensjonen i nasjonale regelverk og problemstillinger i forhold til det, se (Barsh and Henderson 2003: 50-63) og (Daes 2003: 69-71). Sist men ikke minst går diskusjonene på i hvilken grad Konvensjonen og annet lovverk er nok til å beskytte urfolks tradisjonskunnskap, og eventuelt hvilke andre tiltak som kan/ bør iverksettes, se (Daes 2003:

67-72).

Som man ser så eksisterer det på lokalplan oppfatninger om eierskap av tradisjonskunnskap. Som det bør tas hensyn til, og som sammen med andre vurderinger, må være med når man diskuterer bruk, og eierskap av lokalt tradisjonsmateriale.

Heller ikke Sjøsamisk kompetansesenters syn på kontinuitet og fornying av tradisjonskunnskapen er unik. Diskusjoner om kontinuitet, og fornying av kulturuttrykk er utbredte i samfunnsvitenskapen. At disse diskusjonene også finnes innenfor fagfeltene ”participatory mapping” og ”indigenous mapping” er derfor ikke overraskende. Boka ”Maps and dreams” som er et verk om kartlegging av landskapsbruken til noen urfolksgrupper i det nordøstlige British Colombia i Canada, går i stor grad ut på hvordan disse gruppene har beholdt de grunnleggende trekkene i sin kulturelle og økonomiske tilpasning, samtidig som de har tilpasset seg de stadige endringene i omgivelsen, som hovedsakelig kommer av at storsamfunnet har rykket stadig nærmere inn på dem, med alt det innebærer av økt aktivitet, og bygging av infrastruktur (Brody 2002). Også i boka ”Chief Kerry`s moose”, som er en guide for hvordan man kan drive med kartlegging, problematiseres kontinuitet og endring i tradisjonskunnskap. Man legger vektlegger der at kultur ikke er statisk, og at bosetning og bruk endres over tid (Tobias 2000: xii).

5.3.5 Oppsummering

Jeg har nå i diskusjonen i dette kapittelet forsøkt å vise hvordan kartmateriale over tradisjonelle fiskeplasser kan være en måte å synliggjøre kultur og økonomisk utnyttelse fra tidligere tider til i dag. Jeg har forsøkt å vise hvordan slike fremstillinger kan være relevante for synliggjøring av fiskerirettigheter ved å relatere dem til Kystfiskeutvalgets utredningsmandat. Jeg har også vist erfaringer fra kartlegginger av tradisjonelle bruksområder hos urfolk i Canada, samt lokale forhåpninger i forhold til hva bruk av slikt kartmateriale kan bidra med, og lokale oppfatninger i forhold til fiskerettigheter, og eierskap av tradisjonsmateriale.

6 Avslutning

Jeg har nå i denne oppgaven diskutert om, og hvordan digitale kartfremstillinger kan bidra til formidling av sjøsamisk kulturhistorie og kulturlandskap, og om, og hvordan kartfremstillinger av tradisjonelle bruksområder kan være relevante for samiske fiskerirettighets spørsmål. Her følger en rask oppsummering av hovedpunktene i diskusjonen.

Kart, særlig i den formen de har fått i dag med digitale kart, med forskjellige rådata som kan kombineres med hverandre i et utall kombinasjoner, har et stort formidlingspotensiale. Dette formidlingspotensialet gjelder også formidling av kulturhistorie og kulturlandskap, som jeg har behandlet i denne oppgaven. Blant internettsidene og andre presentasjoner jeg har sett på, er det eksempler på gode formidlingsopplegg. De fleste av presentasjonene (internettsider og en cd-rom), kjennetegnes av et samarbeid mellom fagfolk/ forskere, og lokale interesser. Det synes som at det for lokale krefter som ønsker å utforme opplegg for formidling av kulturlandskap, kulturhistorie, stedsnavn, og lignende, kan være store fordeler ved å knytte seg til solide fagmiljøer.

Også i forhold til synliggjøring av rettigheter, i dette tilfellet fiskerirettigheter, kan kart være et hjelpemiddel. Etter mitt syn er ikke denne bruken av kart i prinsippet forskjellig fra bruk av det til forskjellige formidlingsopplegg. Det er heller en slags faglig spesialisert formidling, og spesialisert bruk av kartmateriale. Fordelene ligger hovedsakelig i karts evne til å fremstille romlige forhold, som kan være vanskelige å forklare med ord, på en enkel og forståelig måte. Noe som kan være et verdifullt supplement til andre fremstillinger, for eksempel når man skal vise bruk som bygger på sedvaner, på en oversiklig og forståelig måte.

Selv om det viser seg at kart, både papirkart, og digitale kart, er egnet til formidling av kulturlandskap og kulturhistorie, og for å belyse rettigheter, er ikke bruk av slike presentasjoner i kartformat problemfritt, eller riktigere sagt, en slik bruk har konsekvenser, og noen av dem er utilsiktede. En del av konsekvensene har med de forskjellige typene kart som medium å gjøre, mens andre har med en transformasjon fra lokal tradisjonskunnskap til en annen bearbeidet form, det være seg i kartform eller skriftlig. Denne dokumenterte kunnskapen kjennetegnes bl.a. ved at den for det meste har form av et dokumentert øyeblikksbilde av lokal tradisjon (rettere sagt deler av lokal tradisjon), som er blitt bearbeidet

av forskere (eller andre som har jobbet med materialet). Denne statiske formen kan imidlertid motvirkes med opplegg for oppdatering av dataene, noe elektroniske kart er egnet til. Mange elektroniske kartpresentasjoner som er publisert på internett oppdateres ganske hyppig.

Hos enkelte av informantene mine ble lokal kontroll over tradisjonskunnskapen og bruken av den, fremhevet som viktig. Dette både som et verktøy i lokaldemokratiet, og for at ikke tradisjonsmaterialet skal ha kun en historisk, museal art, men også være dagsaktuelt. Både i litteraturen og i feltarbeidet mitt ble det uttrykt bekymring, eller fare for, at tradisjonskunnskapen skal bli brukt av utenforstående på måter som ikke gavner lokalbefolkningen.

Den lokale kunnskapen har ”bestandig” vært der, men har i stor grad ikke vært ansett for å være relevant, og ofte ikke blitt tatt hensyn til tidligere. Utfordringen er som Eythorsson sier å få gjort kunnskapen relevant, og øke statusen på den lokale kunnskapen (Eythorsson 2001: 26 – 27). Han peker på arenaer hvor forskere og lokalbefolkning (lokale fiskere) kan møtes på like fot som en måte dette kan gjøres.

Hovedfunnet eller konklusjonen min blir som en følge av det ovenstående, at det når det gjelder synliggjøring og formidling av tradisjonell bruk og tradisjonelle bruksområder (også i form av kart), kan være store fordeler i samarbeid mellom faglige, og lokale krefter, og at denne synliggjøringen i forlengelsen vil kunne brukes i samfunnsdebatten, bl.a. som ett grunnlag (supplement) for juridiske vurderinger, og politiske vedtak.

Slikt samarbeid kan også ha negative konsekvenser for lokale krefter i form av utilsiktede virkninger av dokumentasjon og bruken av tradisjonsmateriale, samt tap av kontroll over lokal tradisjonskunnskap. Dette stiller fagfolk ovenfor faglige og etiske utfordringer, og bør være en oppfordring til lokale krefter om å tenke gjennom hva man ønsker i et samarbeid med fagfolk og faginstitusjoner, og gjerne sjekke ut hva som har vært konsekvensene av lignende samarbeid og prosjekter, som det man ønsker å delta i eller gjennomføre.

Kilder/ Litteratur

Litteratur

Aase Tor Halfdan og Fossåskaret Erik: *Skapte virkeligheter*, Universitetsforlaget 2007

Barsh Russel Lavrence and Henderson Sakej Youngblood: *Biodiversity and Canada's Aboriginal Peoples* in: Jentoft, Svein, Minde, Henry, Nilsen, Ragnar ed: *Indigenous Peoples, Resource Management and Global Rights*, Eburon Academic Publishers 2003

Bernhardsen Tor: *Geografiske informasjonssystemer*, Forlaget Vett & Viten as 2006

Brody Hugh: *Maps and dreams*, Faber and Faber Limited 2002

Buggey Susan: *An Approach to Aboriginal Cultural Landscapes in Canada* in: Krupnik Igor, Mason Rachel, and Horton Yonia ed: *Northern Ethnographic landscapes. Perspectives from Circumpolar Nations*, Arctic studies Center, National Museum of Natural History, Smithsonian Institution 2004

Chapin Mac and Threlkeld Bill: *Indigenous Landscapes. A study in Ethnocartography*, Center for the support of Native lands 2001

Chapin Mac, Lamb Zachary and Threlkeld Bill: *Mapping Indigenous Lands* in: *The Annual Review of Anthropology 2005. 34. Annual Reviews 2005*

Daes Erica-Irene: *Globalization, Intellectual Property and Indigenous Peoples* in: Jentoft, Svein, Minde, Henry, Nilsen, Ragnar ed: *Indigenous Peoples, Resource Management and Global Rights*, Eburon Academic Publishers 2003

Eriksen Hans Kr., og Vorren Ørnulv: *Samiske offerplasser i Varanger*, Tromsø Museums skrifter XXIV, Nordkalott-Forlaget 1993

Espeland Sigurd Heiberg, Albretsen Jon, Dahle Geir, Asplin Lars, Olsen Torstein, Olsen

Esben Moland, Simonsen Jan Henrik, og Bodvin Torjan: *Metode for lokalisering og verdisetting av gyteplasser i fjorder med dype terskler, åpne havbukter og sund*, Havforskningsinstituttet 2009

Eythorsson Einar i: Schanche Audhild (red), *Dieđut 2/2001*, Nordisk samisk institutt 2001

Eythorsson Einar: *Sjøsamene, og kampen om fjordressursene*, Čálliidlagádus 2008

Holand Ingegerd: *Managing the Saami Cultural Heritage in Norway* in: Krupnik Igor, Mason Rachel, and Horton Yonia ed: *Northern Ethnographic landscapes. Perspectives from Circumpolar Nations*, Arctic studies Center, National Museum of Natural History, Smithsonian Institution 2004

Holand Ivar Svare, Markhus Guri og Ystad Dag: *Kartlære. Tekster til faget Kartlære ved Høgskolen i Nord-Trøndelag, Kompendium*, Høgskolen i Nord-Trøndelag 2007

Jentoft Svein ed.: *Commons in a Cold Climate. Coastal Fisheries and Reindeer Pastoralism in North Norway: The Co-management Approach*. UNESCO and The Parthenon Publishing Group 1998

Kvale Steinar: *Den kvalitative forskningsintervju*, Studentlitteratur 1997

Maurstad Anita: *Cultural Seascapes. Preserving Local Fishermen's Knowledge in Northern Norway* in: Krupnik Igor, Mason Rachel, and Horton Yonia ed: *Northern Ethnographic landscapes. Perspectives from Circumpolar Nations*, Arctic studies Center, National Museum of Natural History, Smithsonian Institution 2004

Maurstad Anita and Sundet Jan H.: *The Invisible Cod – Fishermen's and Scientists Knowledge* in: Jentoft Svein ed.: *Commons in a Cold Climate. Coastal Fisheries and Reindeer Pastoralism in North Norway: The Co-management Approach*. UNESCO and The Parthenon Publishing Group 1998

Nielsen Konrad: *Lappisk (Samisk) ordbok, Bind III N-Æ*, Institutt for sammenlignende kulturforskning, serie B: skrifter XVII3, Universitetsforlaget 1979

NOU 2008: 5: *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark*, Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning 2008

Schanche Audhild: *Meahcci – den samiske utmarka* i: Andersen Svanhild red.: *Dieđut nr 1/2002*, Nordisk Samisk Institutt 2002

Roth Robin: *The challenges of mapping complex indigenous spatiality: from abstract space to dwelling space* in: *Cultural Geographies* 2009; 16, SAGE 2009. <http://cgj.sagepub.com>. Hentet 13.05.09

Schanche Audhild: *Hva er samisk kulturlandskap* i: Krogh Mia og Schanche Kjersti red.: *Samisk forhistorie, Rapport fra konferansen i Lakselv 5. – 6 september 2002*, Varanger Samiske Museums Skrifter 2004

Schanche Audhild: *Horizontal and vertical perceptions of Saami landscapes* in: Jones Michael and Schanche Audhild eds.: *Dieđut nr 3/2004*, Nordic Saami Institute 2004

Silverman David: *Interpreting Qualitative Data, Methods for Analyzing Talk, Text, and Interaction, Third Edition*, SAGE Publication 2006

Sletto Bjørn: *Special issue: Indigenous cartographies* in: *Cultural Geographies* 2009; 16, SAGE 2009. <http://cgj.sagepub.com>. Hentet 13.05.09

Thagaard Tove: *Systematikk og innlevelse – En innføring i kvalitativ metode*, Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS 2002

Tobias Terry N.: *Chief Kerry's Moose*, Union of BC Indian chiefs 2000

Qvigstad Just: *Lappische Opfersteine und heilige Berge in Norwegen*, Oslo etnografiske museums skrifter bind 1, hefte 5, A.W. Brøggers Boktrykkeri AS 1926

Qvigstad Just: *De Lappiske appellative stedsnavn*, Institutt for sammenlignende kulturforskning, serie B: skrifter XLII, H. Aschehoug & Co (W.Nygaard) 1944

Qvigstad, Just: *De Lappiske stedsnavn i Finnmark og Nordland fylker*, Institutt for sammenlignende kulturforskning, serie B: skrifter XXXIII, H. Aschehoug & Co (W.Nygaard) 1938

Prosjektbeskrivelse

Tradisjonell kunnskap og forvaltning av fjorder som økosystem og kulturlandskap –
Prosjektbeskrivelse for Fávllis-prosjekt fase 2. 2008

Nettressurser

Bokmålsordboka 2010:

<http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/ordbok.cgi?OPP=med&bokmaal=S%F8k+i+Bokm%E5lsordboka&ordbok=bokmaal&alfabet=n&renset=j>. Hentet 03.06.10

Fiskeridirektoratet 2010: <http://kart.fiskeridir.no/default.aspx?gui=1&lang=2>. Hentet 07.06.10

Gáisi 2010: <http://www.gaisi.no/index.php>. Hentet 20.04.10

NRK Sámi radio 2010: http://www.nrk.no/kanal/nrk_sami_radio/1.6944308. Hentet 15.01.10

Nordatlas 2009: <http://www.nordatlas.no/>. Hentet 12.11.09

Pepamuteiati nitassinat. As we walk across our land 2009:

<http://www.innuplaces.ca/index.php?lang=en>. Hentet 12.11.09

PPgis.net Blog 2010: <http://participatorygis.blogspot.com/2008/11/labrador-innu-launched-first.html>. Hentet 20.04.10)

PPgis.net 2010: <http://www.ppgis.net/pgis.htm>. Hentet 11.11.10

Riksantikvaren 2010: <http://www.kulturminnesok.no/>. Hentet 26.01.10

Sjøsamisk kompetansesenter 2009 - 2010:

<http://msn.mearrasapmi.no/Omoss/tabid/415/Default.aspx>, og

<http://msn.mearrasapmi.no/Prosjekter/tabid/417/Default.aspx>. Hentet 18.05.09

<http://www.mearrasapmi.no/>. Hentet 22.04.10

http://www.mearrasapmi.no/index.php?option=com_content&view=article&id=58%3Aafjordlandskapet&catid=1%3Aokologi&Itemid=53&lang=nb. Hentet 22.04.10

Varanger Samiske Museum 2009 - 2010:

<http://www.varjjat.org/web/index.php?sladja=79&giella1=nor>, og

<http://varjjat.org/web/index.php?sladja=65&giella1=nor>. Hentet 18.05.09

<http://www.varjjat.org/web/index.php?odas=197&giella1=nor>,

<http://www.luondu.varjjat.org/>, <http://www.saivu.com/>, og

<http://russiskekvinner.varjjat.org/web/?giella1=>. Hentet 15.02.10

YPY- Nenets 2010:

<http://npolar.no/ipy-nenets/>. Hentet 30.04.10

CD-ROM

Johansen Yngve og Sara Mikkel: *Rákkonjárga, Samiske stedsnavn i Berlevåg kommune*, Sámi University College and Iđut 2007

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguider

Intervjuguide Varanger Samiske Museum

Jeg er kjent med at dere nylig har åpnet utstillingen ”Luondu”, med hellig landskap som tema, og som fokuserer spesielt på den samiske landskapsforståelsen og det mytiske landskapet, og at dere siden 2008 har hatt nettutstillingen Sáivu som omhandler sentrale sider ved den samme tematikken (Varanger Samiske Museum 2010: <http://www.varjjat.org/web/index.php?odas=197&giella1=nor>). Materialet jeg omhandler ville kunne vært med på bidra til en slik utstilling, til å vise kulturlandskap på og i tilknytning til sjøen, og kulturhistorie.

Jeg lurer på hvordan dere ville kunne brukt dette materialet i utstillingen ”Luondu” og nettutstillingen ”Sáivu”. Hvordan ville dere ønsket å presentere materialet, hva ville dere ha trukket frem og fokusert på, ser dere noe som mangler i materialet som burde eller kunne vært med, og hva ser dere for øvrig av muligheter og utfordringer ved fremstillingen og materialet i den nevnte sammenhengen?

- Materialet vil kunne være relevant i deres øvrige virksomhet, til å formidle bl.a. kulturlandskap og kulturhistorie. På hvilken måte ville dere kunne bruke, og ta utgangspunkt i materialet i deres øvrige virksomhet til å lage og videreutvikle:

- basisutstillinger
- internettpresentasjoner
- publikasjoner
- faste og opplegg og presentasjoner for skoler, og andre grupper dere holder presentasjoner for
- foredrag og andre mer improviserte og episodiske opplegg

- Hvilke faglige muligheter og fordeler ser dere ved en slik presentasjonsform?

- Hvilke faglige problemer/ utfordringer ser dere ved en slik presentasjonsform?
- Er det noen temaer og opplysninger dere savner i materialet, eller som dere mener godt kunne vært med, eller hvor dere ser muligheter til å supplere materialet i utarbeidelse av formidlingsopplegg?
- Er det for øvrig noen muligheter og bruksområder dere ser i materialet?
- Er det andre temaer man burde foretatt lignende kartlegginger av?

Intervjuguide Sjøsamisk kompetansesenter. Sommer 2009

- Jeg er kjent med at deres formidlingsvirksomhet mye består av utgi publikasjoner og å holde seminarer og lignende samlinger. Jeg spør derfor hvilke muligheter til bruk av et slikt materiale, og en slik fremstilling dere ser, og hvordan et slikt materiale kan brukes i:
 - I publikasjoner
 - I forbindelse med faste og opplegg og presentasjoner for skoler, og andre grupper dere holder presentasjoner for
 - I forbindelse med foredrag og andre mer improviserte og episodiske opplegg
- Hvilke muligheter ser dere til bruke i andre formidlingsopplegg som for eksempel internettpublikasjoner?
- Hvilke faglige muligheter og fordeler ser dere ved en slik presentasjonsform?
- Hvilke faglige problemer/ utfordringer ser dere ved en slik presentasjonsform?
- Er det noen temaer og opplysninger dere savner i materialet, eller som dere mener godt kunne vært med?
- Er det for øvrig noen muligheter og bruksområder dere ser i materialet eller til bruk av et lignende materiale i andre sammenhenger?

- Er det andre temaer man burde foretatt lignende kartlegginger av?

Intervjuguide. Sjøsamisk kompetansesenter. Vinter 2010

Da jeg intervjuet dere sist i august måned snakket dere om planer om å publisere materialet dere hadde om Porsangerfjorden i form av en database. Dere har før jul lansert internettsidene fjorden og landet, hvor dere presenterer stedsnavn på og i tilknytning til sjøen, og en ordliste med samiske ord i tilknytning til sjøen og fiske.

- Hvilke utfordringer dere hatt i forbindelse med prosessen?

- Har dere hatt nytte av databasen hittil? Hvordan?

- Hvilke tilbakemeldinger har dere fått fra publikum?

- Har dere brukt siden i noen konkrete formidlingsopplegg (Hadde dere en introduksjon av den) Hvilke tilbakemeldinger fikk dere?

- Vet dere om noen andre som har brukt siden i formidlingsopplegg (tilbakemeldinger)?

- Databasen er ikke fullstendig enda og dere har planer om å utvide den. På hvilken måte/ hvilke felter vil dere utvide den?

- Hvilke planer har dere med databasen/ på hvilke måter vil dere bruke den?

- Hvordan kan databasen brukes til å formidle kulturlandskap?

- Hvordan tror dere databasen kan brukes i et rettighetsperspektiv, til å påvirke rettighetsprosesser og politiske beslutninger?

Vedlegg 2: Kart over fiskegrunner i Indre Varanger

Er vedlagt som et eget PDF dokument